This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

839.39
J75
v.2

A 930,033

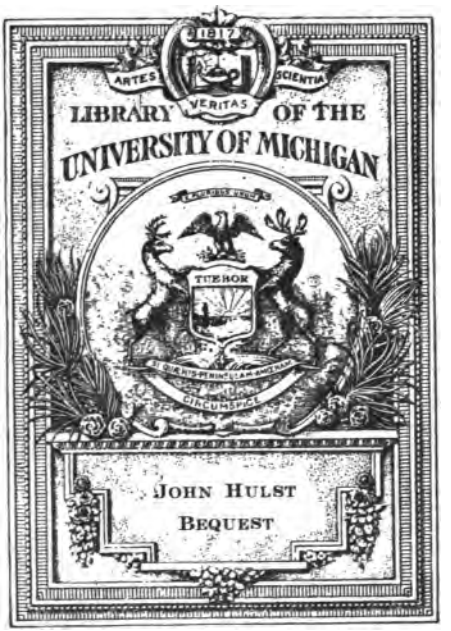
1817
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE
JOHN HULST
BEQUEST

D. H. H. KNIPPENBERG

UIT NEDERLAND en INSULINDE.

Uit Nederland en Insulinde.

LETTERKUNDIGE CAUSERIEËN

VAN

G. JONCKBLOET, R. K. Pr.

PASTOOR TE BATAVIA

Lid der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden en van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.

2e BUNDEL.

AMSTERDAM
C. L. VAN LANGENHUYSEN
1893.

839.39
J75
v.2

74260 - 3

Naar aanleiding van Ten Kate's „Schepping."

I. Wederwoord aan eene belangstellende lezeres.

Ik acht mij verplicht andermaal op Ten Kate terug te komen. Wat in de voorgaande causerie te lezen stond: »*Zijne kunst is mij te pronklievend, te coquet. Het faalt haar te zeer aan diepzinnigheid. Om alle mijne gedachten in éene uitspraak te vereenigen: de zanger der „Schepping" is een meester in la partie humaine, een ondermeester in la partie divine de l'art,*" schijnt kwaad bloed te hebben gezet bij eene mijner zeer gewaardeerde lezeressen, die Ten Kate haar »lieveling" noemt. Met klem werd mij op het hart gedrukt indachtig te wezen, dat de critiek makkelijk, de kunst moeilijk is.

Het zij mij geoorloofd te verzekeren, dat die spreuk sedert jaren in mijn hart geschreven staat, maar.... dat ik niet ten volle overtuigd ben van hare waarheid. Neemt men het woord »critiek" in de beteekenis van vitzucht, van betweterij, dan valt er aan het snibbig gezegde niet te tornen. De kijkers met de handen in de zakken weten nu eenmaal alle dingen het best. Slechts heeft die opvatting het gebrek min of meer gelijkvloersch te wezen en de critiek neder te rukken van het hooge standpunt, waarop zij moet staan, wil zij waardig zijn door een welopgevoed poorter of hooghartig edelman met de muts of den hoed in de hand begroet te worden.

Hecht men aan »critiek," gelijk behoort, de beduidenis

van »ernstige kunstbeoordeeling," dan is het bijvoegelijk naamwoord »makkelijk" eenvoudig weg eene grove ongerijmdheid en wie ter verdediging in de bres springt, toont hoegenaamd geen begrip te hebben van letterkundige zaken. Busken Huet en Sainte Beuve, om twee glansrijke namen te doen schitteren, staan als kunstenaars oneindig hooger dan velen der prozaschrijvers en dichters, wier werken zij als het stramien gebruiken ter borduring hunner eigene gedachten.

Het zij verre, dat deze woorden eene lofprijzing zouden bedoelen der onbeduidende gerechtjes, die ik mijnen lezers en lezeressen voorzet. Verstoutten zij zich, ook maar van verre, aanspraak te maken op den titel van groote kunst, het zoude hun spoedig vergaan als den vorsch der fabel, toen hij een prachtig rund had zien grazen op de weide. Slechts dit kan ik getuigen, dat bedilzicht in geenen deele de stuurman is van mijn nederig schuitje; dat het mij een veel grootere lust is te kunnen prijzen dan te moeten laken; dat waarachtige talenten, tot welke gezindte, tot welke natie zij ook behooren, steeds den wierook zullen ontvangen die hun toekomt.

Om van Ten Kate te spreken, heb ik hem in waarheid te weinig lofs geschonken? Ik zwijg van al het overige, dat in het hem gewijde keuvelpraatje te lezen stond, en zeg enkel dat de bovenaangehaalde regels werden voorafgegaan door deze: »*Wat mij betreft, ik heb Ten Kate lief boven velen. Ik acht hem den eersten onzer dichterlijke amplificators; den man, die de Nederlandsche taal den hoogst mogelijken tijns deed betalen en in wiens werken het voor velen verborgene lieflijke des Nederlandschen idiooms triomf viert op triomf.*" Aan deze uitweiding werd door een »slechts" de gelaakte beperking verbonden.

Vergis ik mij, of werd in dien lof, vereenigd met dat voorbehoud, Ten Kate's letterkundig karakter naar volle

waarheid geschilderd? Drie lijvige deelen zijner poëzie werden andermaal door mij van de schap gelicht, waarop zij dommelden. *Ahasverus* rende mijn blik voorbij, van *Epische Poëzij* werd genoten, op *Dramatische* en *Didaktische* ging ik als smuller te gast. Geen zweem van kentering openbaarde zich in mijne, van alle vroegere stutten met opzet ontdane overtuiging. Ten Kate is een meester in de techniek. Ik acht het niet mogelijk fraaiere verzen aan te wijzen dan honderden van de duizenden, welke hij op 't papier wierp. Maar een schok, gelijk Byron, Da Costa, Vondel, de Musset of welk werelddichter ook zijnen lezers door de spieren jaagt, zal men van hem niet ontvangen.

Zelfs maakt hij den indruk, het toebrengen van aesthetische rillingen met opzet te mijden. Luister b.v. naar de door hem, blijkens den *Voorzang*, dien hij er aan toevoegde, *con amore* vertolkte *Profetie van Habakuk.*

Het 3de, 4de en 5de vers van Habakuk's derde hoofdstuk luiden aldus:

»*God komt van Theman en de Heilige van Paran's gebergte. Zijn majesteit bedekt den hemel en de aarde is vol van Zijn lof. Hoornen rusten in Zijne handen. Zijn glans is als licht: het dekkleed Zijner heerlijkheid. Voor Hem uit gaat de dood en de bliksem treedt daarheen op Zijne voetstappen.*"

Slechts één term bestaat er voor deze schildering van Gods nakende gerechtigheid: zij is subliem.

Leen nu het oor aan Ten Kate, doch... wees niet beducht u de leuning uwer zitplaats te voelen ontglippen

God komt. 'k Zie Zijn triomfkleed weemlen:
  Hij komt van Parans berggevaart!
Zijn majesteit bedekt de heemlen,
  Zijn luister flonkert rond door de aard!
Ziet Hem uit Zijne almachte vingren
Een stralenregen nederslingren

Gelijk de morgenzon verspreidt!
Neen, nacht is 't middagvuur der transen
Bij 't licht, Hem gordend met zijn glansen
Ten sluier Zijner heerlijkheid!
De Pest gaat voor Hem uit; de bliksems zijn vergaderd
En treden Hem ter zij, waar Hij den voetstap richt.

Op gevaar af een vitter te worden uitgekreten, noem ik deze regels: verzen van fraaie taille, doch zwak van lendenen. Zeg niet, dat het onmogelijk was der vertolking meer vastheid te geven. Allerminst had Ten Kate aldus kunnen zingen:

God komt van Theman aangevlogen,
De Heer van Paran's berggevaart:
Zijn glorie dekt des hemels bogen,
Vervuld is van Zijn lof heel de aard.
Een hoorn van kracht blinkt in Zijn handen;
Ik zie als licht Zijn schittring branden,
Het dekkleed Zijner heerlijkheid.
Vóor stapt de dood, Zijn baan bereidend;
Verdelging volgt, den heerstoet leidend,
Trawanten Zijner Majesteit!

Eene gelijke opmerking valt er te maken bij het 10de en 11de vers: »*De bergen zien U, zij krimpen weg van angst dat der wateren vloed hen overstroome! De afgrond verheft zijne stem, de diepte heft hare handen op. Zon en maan staan stil in hare woning; zij vlieden voor het licht Uwer pijlen, voor het schitteren van den bliksem Uwer lans.*"

Ten Kate schrijft aldus:

Alle bergen zien 't en siddren dat de vloed hen zinken doe:
De Oceaan, in angstig kermen,
Steekt, als bad hij om ontfermen,
Bevende U de handen toe!

Roerloos in heur woning toevend naadren zon noch maan den trans;
Huivrend zien ze Uw pijlen blikkren,
En zij vlieden voor het flikkren
Van den bliksem Uwer lans!

Mogelijk is de trochaeus hier minder gelukkig gekozen en verzwakt zijne melodieuze sleping den indruk. Doch ware het niet mogelijk althans iets van de kracht des oorspronkelijken te behouden en b.v. de tweè verzen van Habakuk aldus weder te geven:

De bergen zien U, en zij beven
Voor 't water zwalpend langs hun top;
De diepte heeft een gil gegeven
En de afgrond heft zijn handen op.
De zon, de maan, o Wereldkoning,
Staan stil in haar azuren woning
En deinzen weg voor 't schitterlicht,
Dat uit Uw gramme pijlen flonkert,
Nu zij haar glansen zien verdonkerd
Door 't vlammen Uwer bliksemschicht!

't Is maar een vraag.

Het zou de wijdste perken der rechtvaardigheid overschrijden, Ten Kate te beoordeelen naar de hier geleverde proefstukken zijner poëzie. Dit éene wil ik mijnen lezers beduiden, dat niet in forschheid zijne kracht gelegen is. Dit éene wilde ik der lezeresse, wier lieveling hij is, toevoegen, dat men hooglijk met den zanger der *Schepping* kan zijn ingenomen, zonder nochtans hartewee te gevoelen wanneer hem de lof onthouden wordt volmaakt te wezen onder alle opzichten. Ik blijf bij mijn gezegde, en neem er vooralsnog tittel noch jota van terug.

17 Oct. '91.

II. Die Schöpfung. Ein Gedicht aus dem Holländischen in 's Deutsche übertragen durch Victor Zimmermann.

De Keulsche schrijfster Mevrouw Lina Schneider heeft door hare, met vurige liefde en noeste zorg bewerkte »*Geschichte der Niederländischen Litteratur*" een ommekeer teweeggebracht in de gedachte der Duitschers nopens de Nederlandsche letteren. Het oordeel van den wuften Heinrich Heine stond jarenlang in rood en blauw op onze kinnebakken geschreven. Hetgeen de geniale, doch morsige sarcasticus in zijne phantastische *Reisebilder* gezegd had: »Hier fand ich auch einige Holländer und vorzügliche Bilder von Rubens; letztere ganz durchdrungen von der kolossalen Heiterkeit dieses Niederländischen Titanen, dessen Geistesflügel so stark waren, dass er bis zur Sonne emporflog, obgleich hundert Zentner holländischer Käse an seinen Beinen hingen" — was den Duitschers een maatstaf geworden bij het beoordeelen van Nederlandsche kunst. Wat het ergste was, het bestaan der »Geistesflügel" werd door verreweg de meesten zoo niet ontkend dan toch in twijfel getrokken; hun oog zag alleen het melkstremsel, dat volgens Heine, aan onze beenen hing. Was het wel mogelijk dat er idealisme, dat er kunst en kunstliefde woonden in den boezem eens volks van Jantje Kaas? Immers duizendmaal, duizendmaal neen!

Gelijk ik zeg, Mevrouw Lina Schneider heeft een welsprekend pleidooi gevoerd ten onzen bate. Hare vaardige hand bracht bovendien op meesterlijke wijze sommige onzer fraaiste letterkundige werken in hare moedertaal over. De rijk belezen en hoog dichterlijk gestemde Jezuïetenpater Alexander Baumgartner volgde haar voorbeeld. Hij bewees ons den onwaardeerbaren dienst de Duitsche letterkunde te verrijken met de beste en volledigste aller levensbeschrijvingen van Vondel. Hij stoffeerde die beschrijving met keurig vertolkte fragmenten. De germaansche geestdrift sloeg hare vleugelen uit: op heden zijn wij in het oog der Duitschers iets meer dan een kaasmakend en kaasetend volkje. Wie aan Rijn of Elbe den lust voelt ontwaken buitenlandsche bloemen ten ruiker te winden, vestigt zijn oog niet enkel op Engelsche of Deensche of Italiaansche of Poolsche gaarde, — hij weet dat er ook in Nederlands lettertuin eene wonderschoone Flora tiert: lelies en narcissen, jasmijnen en heliotropen, viooltjes, seringen en rozen.

In aansluiting met mijne »Derde nalezing op *Schrijvers en Schrifturen*" lig ik heden onder de aangename verplichting de gedachten mijner lezers op een te Batavia-Tjikenie woonachtig Duitscher te vestigen, die zijne ingenomenheid met de Nederlandsche letteren op welsprekenden toon vertolkte door *De Schepping* van Ten Kate in Duitsche verzen na te zingen: J. J. L. TEN KATE. DIE SCHÖPFUNG. *Ein Gedicht aus dem Holländischen in 's Deutsche übertragen durch* VICTOR ZIMMERMANN. Hamburg 1890.

Al degenen die weten wat het beduidt eene dichterlijke vertaling te leveren van een omvangrijk werk; eene eerlijke en trouwe vertaling, welke de rechten niet schendt des oorspronkelijken zangers, zullen met mij instemmen wanneer ik zeg dat de heer Zimmerman, door het aandurven van niet minder dan *De Schepping*, op het stuk

van edele kloekmoedigheid kan wedijveren met de stoutsten en de besten.

Sprekend over Tacitus, geeft Franz de Champagny in het vierde deel van zijn keurig werk »*Les Césars*" eene beschouwing over het vertalen, die mijne volle gedachte uitdrukt. »Gelijk alles ter wereld," zegt hij, »is eene vertaling een individueel iets. Een ieder legt zijn zin er in neder, zijne wijze van denken, zijne wijze van gevoelen. Hoe getrouw hij ook bewere te zijn, hij dringt de gedachte des schrijvers in de richting zijner eigene gedachte. Ieder mensch nu heeft zijn geest, waar de zaken niet doorheengaan zonder een weinig gekleurd te worden; ieder mensch zijne taal, die niets zegt zooals de taal van een ander." Het kunstvoortbrengsel, dat vertolkt moet worden, gaat dienvolgens over in mijn brein. De denkbeelden, die het uitdrukt, ontvangen leven van mijn geest en staan weerloos tegenover den noodzakelijken invloed mijner levende persoonlijkheid. Waar blijft de ongereptheid van het oorspronkelijke?.... Inderdaad, Willem Bilderdijk overdreef slechts weinig toen hij schrijven dorst: »Eene goede vertaling, is de quadratuur van den cirkel." En het mildere woord van Alphonse de Lamartine verdient volle beaming: »De tous les livres à faire le plus difficile, à mon avis, c'est une traduction."

Dit alles kan van eene vertolking in ongebonden stijl, van eene vertolking in proza gezegd worden. Drie duizend voet hooger rijst de berg der bezwaren, zoodra er spraak is van eene vertaling in verzen. Groote vertolkers hadden besef van de moeilijkheid en niet zonder reden bracht Goethe Manzoni's *Il cinque Maggio* in rijmlooze strophen, anders gezegd in zangerig proza, over. Die rijmeloosheid maakte den last der overbrenging vrij licht en, met den besten wil ter wereld, kan ik maar niet inzien dat onze ingenomenheid met Meester

Johann Wolfgang door regelen als de hier volgende behoort te stijgen:

Er war — und wie bewegungslos
Nach letztem Hauche-Seufzer
Die Hülle lag, uneingedenk,
Verwaist von solchem Geiste:
So tief getroffen, starr erstaunt
Die Erde steht der Botschaft.

Het klinkt fraai, het klinkt forsch, maar het is Manzoni niet.

Van zeer nabij is mij bekend dat men niet te veel gewicht moet hechten aan het rijm; maar toch, wie met hart en ziel is doorgedrongen in den aard der dichtkunst in Noordsche tale, weet dat het van hooger beduiding is dan de schare der oningewijden vaak vermoedt. In elk geval zal het altijd een blok zijn aan het been van iederen vertolker en de vrijheid zijner beweging belemmeren in meerdere of mindere mate.

Nog zijn wij niet aan het einde. *De Schepping* van Ten Kate is een gedicht, dat bovenal leeft van den vorm. Het uitwendige heeft er de volkomenheid bereikt; en het eenige wat de scherpzinnigste en met het vergrootglas gewapende kunstrechter in dat uitwendige te laken vindt, is dat de pracht der taal zoozeer tot verblindens is opgevoerd, dat het somwijlen moeite kost de noodige aandacht te wijden aan de gedachte. Wie derhalve in zijne dichterlijke vertolking geen afbreuk wil doen aan *De Schepping* en haar karakter ongeschonden bewaren, zal in het oneindige offers moeten brengen op het outer van den vorm. Evenals Ten Kate zich in dat lied een toovenaar betoonde met de Nederlandsche taal, zal de vertolker zich meester moeten betoonen in de hanteering zijner eigene sprake. Elke hapering op het gebied van den versbouw

is hier meer dan elders een bewijs van onmacht; elke krenking der taal, zij 't in hare moeilijkste vormen, legt getuigenis af ten verderve.

* * *

Bij al de vertolkingsbezwaren, welke ik reeds opsomde, behoor ik, om den heer Victor Zimmermann naar volle billijkheid te beoordeelen, nog melding te maken van een, welks aangifte misschien bevreemding zal wekken. Het is namelijk dat hij uit het Nederlandsch in het Hoogduitsch te vertalen had. De groote gelijkvormigheid, en meer nog de groote gelijkluidendheid, welke tusschen die twee idiomen bestaat, maakt eene overbrenging van het eene in in het andere oogenschijnlijk makkelijk, doch in waarheid en voor iemand die zijne taak ernstig opvat, ontzettend moeilijk. Die gelijkvormigheid en die gelijkluidendheid immers zijn oorzaak dat de vertolker, na den oorspronkelijken tekst in zijn geest te hebben opgenomen, voor de helft denkt in de taal waaruit hij de gedachten moet overdragen; eene omstandigheid, welke het hem uiterst bezwaarlijk maakt de denkbeelden met volle zuiverheid uit te drukken in de taal die hij ten gehoore moet brengen.

De zuiverheid van uitdrukking, waarin bij slot van rekening de volle waardij eener vertaling gelegen is, betreft evenzeer het inwendige als het uitwendige. De brekebeenen op kunstgebied wanen zich vertolkers te mogen noemen, zoo zij, mannetje voor mannetje, een volzin of eene strophe overbrengen. Het is niet te zeggen hoe deerlijk zij zich vaak vergissen. Om een prozaschrijver of een dichter recht te laten wedervaren, moet men zijne woorden, philosophisch gesproken, niet *materialiter,* maar *formaliter* opvatten. Slechts zulk eene opvatting kan voeren tot eene overbrenging die lauweren verdient. Al het overige is knutselwerk, niets meer. Dat dit echter moeilijker is naardemate er grooter overeenkomst

bestaat tusschen de beide talen, zal slechts diegene ten volle beseffen, die pogingen tot vertolken uit verschillende talen heeft ingesteld.

In het Nederlandsch bezitten wij eenige onvergankelijk schoone voorbeelden. Ik bedoel de fragmenten, welke Busken Huet ons in zijne »*Oude Romans*" uit Jean-Jacques Rousseau, Goethe en Bernardin de Saint-Pierre mededeelde. Iedere volzin is daar een meesterstuk en een triomf. Konden de genoemde schrijvers hun graf verlaten, zij zouden van Busken Huet's Nederlandsch evenzeer genieten als zij genoten van hun oorspronkelijk idioom. De studie dier fragmenten kan den jongelieden, voor wie het karakter van het Nederlandsch nog een geheim is (en het zij met volle vrijmoedigheid gezegd: het is dit voor negen en negentig honderdsten hunner) niet genoeg worden aanbevolen.

Volgaarne wil ik de eerste zijn om te erkennen, dat men een geruimen tijd met open oog in de sferen der letterkunde moet hebben rondgezworven, om tot deze min of meer ontmoedigende inzichten te geraken. Wie echter op eenmaal de waarheid mijner beweringen wil voelen en tasten, neme Joseph Victor von Scheffel's »*Der Trompeter von Säkkingen*" ter hand en legge naast dat fijn geciseleerde dichtwerk de grofzinnige Nederlandsche vertaling van W. P. R. Bouman. Het tooverachtig fraaie lied van Jung Werner:

Das ist im Leben hässlich eingerichtet,
Dass bei den Rosen gleich die Dornen steh'n,
Und was das arme Herz auch sehnt und dichtet,
Zum Schlusse kommt das Voneinandergeh'n.
In deinen Augen hab' ich einst gelesen,
Es blitzte drin von Lieb' und Glück ein Schein:
Behüt' dich Gott! es wär' zu schön gewesen,
Behüt' dich Gott! es hat nicht sollen sein!

worden door den Nederlandschen predikant aldus wedergegeven:

Dat is door 't lot zoo gruwzaam ons beschoren
Dat bij de rozen steeds de doornen staan,
En, wat het arme hart zich heeft verkoren,
Ten slotte komt het van-elkander-gaan.
'k Heb eens toch in uw oogen mogen lezen,
Daar blonk van liefde en van geluk een schijn:
God zij met u! het zou te zalig wezen,
God zij met u! het mocht toch niet zoo zijn!

De man, die zonder blikken of blozen zulk eene rijmelarij de wereld durft insturen, ze ventend als vertolking der zielroerende strophe van Scheffel, bewijst dat hij niet meer is dan een boerenkermis-photograaf en bij het vervaardigen zijner kunstproducten zich met een ontredderd toestel, kreupel materiaal en vunzige vochten behelpen moet. Ware ik niet beducht, hem na het toedienen dezer eerste terechtwijzing eene tweede grofheid naar de kaken te slingeren, ik zoude hem de woorden van Alberdingk Thijm ter overweging toeduwen:

»De ziel des echten kunstenaars is als de laag stofgoud, die, op de luchttrilling van een aangeslagen toon, figuren aanneemt naar gelang van den geluidsaard. Blinden lezen met de vingertoppen — zoo gevoelig zijn deze. Daar hebben galeiroeiers geen begrip van."

Met al dat philosopheeren zoude ik het boekje van den heer Zimmermann bijkans uit het oog verliezen; en toch behoort mijne lens er op gericht te zijn.

Een eerste kompliment zij hem gemaakt wegens het feit dat hij den tact had zich verplicht te achten Ten Kate's versmaat op den voet te volgen, te volgen ook in hare moeilijkste passen. De dactyli en de anapaesten des Nederlandschen dichters pogen ook bij den Duitschen te huppelen op lichtgeschoeiden voet; de statige trochaei

voeren ook bij hem een melodisch en vaak aangrijpend weemoedig bestaan.

Wilt gij een voorbeeld van het eerste? Hoor Ten Kate:

Zie 't lammeken ginds, dat de klaverwei scheert,
Zoo wit, of ze uit sneeuw waar' geweven!
Hoe smeekend die blik, die niets meerder begeert
Dan 't leven, och! laat haar het leven!
Wat inborst zoo zacht, als die vacht van satijn,
Die, moeder! het kleed van uw eerstling zal zijn.

Geniet thans de vertolking van den heer Zimmermann:

Seht dorten das Lämmchen, das ruhig sich nährt,
Schneeweiss aus dem Klee sich erheben;
Wie flehend sein Blick, der nichts anders begehrt
Als das Leben, ach! lasst ihm das Leben!
Ein Bild seiner eigenen Sanftmuth es beut,
Der sorgenden Mutter das wollige Kleid!

Niet één mijner lezers ontging het, dat door het weglaten van »uw eerstling" de strophe van een harer treffendste gedachten beroofd werd, en dat de anapaest, waarmede de vierde regel, in tegenstelling met den amphibrachys der overige verzen, geopend wordt, der moeilijkheid een beentje licht. Maar ook, niet een enkelen kan het een geheim zijn, dat alles te zamen de vertolker zijn model verbeterde. Ten Kate's »*ze*" en »*haar*" (ongelukkigerwijze volgend op het vrouwelijk »*klaverwei*" en nochtans, krachtens een der vreemdste eigenaardigheden van het Hollandsch, op het onzijdige »*lammeken*" moetende en kunnende slaan) drukken op het zestal melodieuze regelen een stempel van onvolmaaktheid, die tot onvoldaanheid stemt bij iedere lezing. Zimmermann greep Ten Kate's zwevende gedachte bij de sier-

lijke blonde lokken en fatsoeneerde hare geheele gestalte tot eene vaste, eene fraaie jonkvrouwelijke omlijning.

Ter verontschuldiging van den zanger der *Schepping* zij gezegd, dat hij te dezer plaatse voor een der moeilijkste taalvormen stond van het Nederlandsch. Het grazend blatertje onzijdig laten en de regels:

»Hoe smeekend die blik, die niets meerder begeert
Dan 't leven, och! laat *haar het* leven!"

vervormen in het onmelodische:

»Hoe smeekend die blik, die niets meerder begeert
Dan 't leven och! laat *het het* leven!"

ware zijner onwaardig. »*Hem*" schrijven in stede van »*haar*", ware getuigen dat men voor het lieflijke van het diertje geen oog had. Wat dàn aangevangen?.... ja, wat dan? Ik weet het niet; doch ware ik-zelf in 't geval gegeweest, ik had den passus vermeden.

Wilt gij een voorbeeld van het tweede?.

Zijt gegroet, verhoogde Nevels!
rustloos rondgewenteld zwerk!
Vliegend teeken van vooruitgang
in het groote Scheppingswerk!"

't welk door den heer Zimmermann aldus vertolkt wordt:

»Seid gegrüsst, erhöhte Nebel!
Ruhelose Wolkenschar!
Fliegend Zeichen mächt'gen Fortschritts,
Den der zweite Tag gebar!"

* * *

In den brief van opdracht, welke de dichterlijke vertaling der *Schepping* voorafgaat, verklaart de heer Zimmermann: »Ich habe dem Original nichts entfremdet und nur so viel von dem Meinigen hinzugethan, als es die Wiedergabe in gebundener Rede erforderte." Een iegelijk beseft dat men die koene woorden met een korrel zouts, gelijk men in 't Latijn zegt, behoort te behartigen. Letterlijk genomen behelzen zij de hoogste lofprijzing, die men eener vertolking kan toevoegen. De groote kunstvaardigheid echter, waarvan bijna iedere bladzijde der *Schöpfung* getuigenis aflegt, verbiedt ons eene zoo breidellooze ingenomenheid met eigen voortbrengsel in den heer Zimmermann te onderstellen. Die blindheid wordt slechts aangetroffen bij letterkundige goden van den vijfden of zesden of tienden rang en hij behoort, krachtens zijne vertolking, minstens tot den tweeden of derden.

Aechte Kunst ist ein titanisch
Himmelstürmen, — Kampf und Ringen
Um die ewig ferne Schönheit.
Im Gemüthe nagt der Gram ob
Unerreichtem Ideale,
Doch die Pfuscherei macht glücklich!

Ik ben er zeker van, dat de dichterlijke overdrager der *Schepping* deze woorden van Scheffel ten volle beaamt; een doorslaand bewijs dat zijn werk met »Pfuscherei" hoegenaamd niets heeft te maken.

Wat mij bovenal getroffen heeft, is de juistheid, waarmede de heer Zimmerman Ten Kate's gedachten opvat. Ik heb den tijd niet kunnen vinden om bladzijde voor en bladzijde na te vergelijken; doch het vele, dat ik met kritisch oog beschouwde, was in deze geheel onberispelijk.

De rechtvaardigheid gebiedt mij op eenigszins anderen toon te spreken over het technische van sommige gedeel-

ten der verduitsching. Zoo menigmaal de vertolker in jamben of trochaeën spreekt, is hij in den regel uiterst gelukkig; leg alexandrijn op alexandrijn, vijfvoeter op vijfvoeter: zij passen volkomen op elkander, en zelfs zijn de Duitsche woorden niet zelden forscher gespierd dan de Hollandsche. De eerste regelen des gedichts mogen mijne bewering staven:

Willkommen, Einsamkeit von Midians Wüsteneien,
Du Ozean von Stein, des Felsen Wogenreihen
Vergleichbar, die im Sturz erstarrten! Labyrinth
Von Zacken, Klippen, die jahrtausendlang der Wind
Gegeisselt; die geschwärzt durch glüh'nde Sonnenbrände
Und dennoch heut' wie einst die tiefdurchfurchten Wände,
Die Spitzen hoch empor zum Himmel heben! Gruss
Vor allen, Horeb, dir!

Zulke verzen roepen ons luide toe, dat de krachten des vervaardigers ten volle berekend zijn voor het zware stuk arbeids, dat hij op 't getouw dorst zetten.

Een gelijke loftuiting verdient de zeer lastige overbrenging van Ten Kate's bastaard-terzinen. Ik voor mij althans vind dat de volgende vertaling, behoudens het rijmen van »*einmal*" op »*millionenmal*", meesterlijk volbracht is:

Nu zal zich de aard' met immer gretige oogen
Verkwikken aan de stralen uwer eer,
Uw heldenloop toejuichende in den hoogen.

En als ze uw komst reeds millioenen keer
Gevierd heeft, toch elke' avond zult gij 't hooren:
»Nog ééns, o Zon! nog ééns, en — altijd weêr!"

Bij Zimmermann:

Nun wird die Erd' mit nimmer müden Blicken
Sich froh an deines Lichtes gold'nem Strahl,
Zujauchzend deinem Heldenlauf, erquicken;

Und gingst du auf, schon millionenmal,
Sie hat auf's neue wieder dich beschworen:
»Kehr' wieder, goldne Sonn'! Komm' noch einmal!"

Jammer dat »*elken avond*", wat toch gemakkelijk had kunnen ingelascht worden, achterwege bleef. Door die weglating immers viel de breedste gedachte in het water.

Maar zie, daar komen Ten Kate's dactyli en anapaesten, des melodieuzen Nederlandschen zangers troetelkinderen, in vollen drom met vroolijke kreetjes aangehuppeld; en, wat er ook ten lof des heeren Zimmermann, die de beleefdheid had alle fraaie maten na te volgen, gezegd kan worden, een enkele maal begint het ons in de vertolking te schemeren. Leen b.v. uw oor aan het zangerig en van gezondheid blakende liedje der musschen in den zesden canto. Ik ken ter wereld niets fraaiers dan hetgeen Ten Kate hier ten gehoore brengt:

Onze vlucht gaat niet hoog:
Maar het Goddelijk oog
Ziet van ver onze vleugeltjens trillen;
Schoon geen penningsken waard,
Valt geen muschken ter aard',
Of de Heer moet het weten en — willen.

En wat mensch ooit eenmaal
Door de wildernis dwaal',
O, hem zullen 't de muschkens doen weten:
Onze Vader is goed: —
Die zijn vogelen voedt,
Zou die immer zijn kindren vergeten?

Voor zulke melodische, kristalheldere en diep gevoelde verzen neemt zelfs een kruidenier zijn pet af. Zij zijn een parel aan de letterkundige kroon onzes vaderlands

De heer Zimmermann, die hier vooral zijn beste beentje had moeten vooruitzetten, vertolkt aldus:

Ob nicht hoch unser Flug,
Gottes Aug', nah genug,
  Will auch von uns keinen missen!
Ob keinen Pfennig werth,
Fält doch kein Spatz zur Erd'
  Ohne des Herren Willen und Wissen!

Wenn das Geschöpf einst klagt,
Zweifeln will und verzagt,
  An uns Kleinsten kann es ermessen:
Gottes Güte, sie währt, —
Der die Vöglein ernährt,
  Sollt' er je seiner Kinder vergessen?

De kruidenier, wrevelig wegens het overspringen des vertolkers in jamben en nog wat (dit laatste doelt op het zesde vers), zet zijne muts op, nog voor wij aan de tweede strophe gekomen zijn. Het gevoel van Bilderdijk, die verzen woog tegen koninkrijken, is den prozaman vreemd. Maar het onbeduidende »*Will auch von uns keinen missen*", verklaart hij, is f 2.50 en misschien wel f 2.75 minder waard dan het teekenachtige »*Ziet van ver onze vleugeltjes trillen*". Bij »*Wenn das Geschöpf einst klagt*" verlaat hij grommend mijn pendoppo en slaat den weg in naar Passar Baroe. Ik kan hem geen ongelijk geven. De heer Zimmermann vertolkt niet te dezer plaatse; hij zingt niet. Het zij met volle vrijmoedigheid gezegd, een talent als hij moet de critiek kunnen verduren: hij stottert.

Ongelukkigerwijze ben ik verplicht dezelfde verklaring af te leggen nopens menige andere dactylische of anapaestische passage. De vertolker springt in jamben en trochaeën over alsof dat niets te beduiden had en verstoort keer op keer der hüppelende sylben sierlijken kringdans. Vele

feilen zijn echter zóo tastbaar en tegelijkertijd door eene kleine omzetting zóo gemakkelijk te verbeteren, dat ik ze redelijkerwijze den vaardigen vertolker niet mag aanleunen, maar ze op rekening moet schrijven der Hamburgsche uitgevers of zetters, die, door bergen en zeeën van den op Tjikenie wonenden schrijver gescheiden, de onzalige vrijheid schijnen genomen te hebben zijn werk naar gril en goedvinden te beduimelen.

Het aantal drukfouten, welke deze eerste uitgave der *Schöpfung* ontsieren, is dan ook *legio*. Op honderd plaatsen is het merkbaar, dat de heer Zimmermann zelve de verbetering der proeven niet heeft volbracht. Het ongemeene talent, dat spreekt op bladzijden A en B en F, kan onmogelijk vrede hebben met de blunders welke bladzijde G en K en M wanstaltig maken. Ware het mij geoorloofd hem een welgemeenden raad te geven, het zou deze zijn. Hij legge zijne geheele vertolking, regel voor regel, andermaal op het aanbeeld; hij delge de fouten, door de onhandigheid der zetters en, schijnbaar, door de aanmatiging der uitgevers veroorzaakt; hij hamere en kloppe tot iedere canto de volmaaktheid van vorm hebbe bereikt. Wat hij ons biedt in deze eerste uitgave bewijst dat hij aan het publiek een geheel onberispelijk boekje schenken kan. Het is zijn plicht zulks te doen: *noblesse oblige*. Een jaartje noesten arbeids en hij kan het moedelooze woord van Manzoni uitwisschen, dat hij wellicht aan het einde zijner eerste copie geschreven heeft:

E sulle eterne pagine
Cadde la stanca man.

30 Sept. '91.

ZUSTER CLARA. *Schetsen uit het leven eener verpleegster in een stedelijk gasthuis door* J. P. REIJNVAAN. — Amsterdam, J. H. en G. VAN HETEREN. 1892

Zekere Duitsche geneesheer met name Cornet gaf onlangs eene statistiek in het licht van den levensduur der geestelijke zusters, die zich aan ziekenverpleging wijden. Zijn onderzoek bepaalde zich tot de leden der Katholieke Congregatiën, aangezien deze hare taak ten volle als levenstaak opvatten. Niet voor ettelijke maanden of jaren immers schenken zij den kranken hare liefdevolle zorg, maar door gelofte verbinden zij zich naar geen anderen levensstaat meer te zullen uitzien en tot haar laatsten ademtocht in den zwaren en moeitevollen arbeid te volharden. Cornet's gegevens wijzen uit, dat een meisje, hetwelk zich op haar 17de jaar aan het verzorgen van zieken wijdt, een en twintig jaren vroeger sterft dan een ander van gelijken ouderdom en gelijke levenskracht. Eene ziekenverpleegster in het vijf en twintigste jaar haars levens staat, met betrekking tot de jaren, die zij zich nog beloven mag, op gelijke lijn met personen van acht en vijftig jaren; eene drie en dertigjarige met lieden van twee en zestig. De tering eischt de meeste offers. Van de Congregatie-leden, die in de laatste vijf en twintig jaren

stierven, bezweken er 62,88 p. c., alzoo twee derden, aan die vreeslijke ziekte.

Deze opgaven van Cornet behoeven geen commentaar. Met luide stem spreken zij van de edelmoedigheid, welke in het hart moet wonen der maagden, die, alle wereldsche genoegens den rug toekeeren, zich spanen van de opbeuringen des levens, troost en kracht puttend uit het hartverheffende woord van den Goddelijken Heiland: »Komt, gij gezegenden mijns Vaders, beërft dat koninkrijk, hetwelk u bereid is van de grondlegging der wereld. Want Ik ben hongerig geweest en gij hebt mij gespijsd; Ik ben dorstig geweest, en gij hebt mij gelaafd; Ik was naakt en gij hebt mij gekleed; Ik ben krank geweest en gij hebt mij bezocht."

Deze gedachten kwamen in mij op, terwijl ik het keurig gedrukte boekje doorlas, welks titel aan het hoofd staat van dit kleine opstel. J. P. Reijnvaan's *Zuster Clara* is een openbaar en kloek protest tegen Aletrino's *Zuster Bertha*, welk laatste gezegd wordt onwaar te wezen door de eenzijdigheid die het kenmerkt. Volgens Aletrino's voorstelling is het leven in een stedelijk ziekenhuis geene omgeving voor de beschaafde vrouw. Zijn boek bevat vele schoonheden; het is, zoo gij wilt, artistiek, het is aangrijpend, maar er wordt geene plaats in toegekend aan hoogere, betere, reinere beginselen. De schrijver houdt geene rekening met gevoelens, die zich boven het peil der zinnelijke neigingen verheffen. Het karakter van Zuster Bertha is bij uitnemendheid egoïst; zij leeft, niettegenstaande al haar verlangen naar een onbekend ideaal, in en voor zichzelve alleen.

Ziedaar heel wat beschuldigingen, door Mejuffrouw of Mevrouw, wat moet ik zeggen? Reijnvaan tegen Aletrino ten papiere gebracht; ten papiere gebracht met nauwlijks verholen grammoedigheid. De vraag is of hare *Zuster Clara* zonder voorbehoud door de critiek kan worden aan-

vaard. Zeker, hare schetsjes hebben allen schijn van op waarheid gegrond te zijn en hun eenvoud opent hun den weg tot ons hart. Eén voorbeeld uit velen:

»Zuster Clara is nog altijd achter het schut bezig. Een enkele beweging, een zacht nederzetten is alles wat men verneemt. Tusschen al die bedrijvigheid is zij als ware 't alleen met de doode. Wel is zij vertrouwd met den aanblik van een gestorvene, nu zij reeds een half jaar als verpleegster in het gasthuis werkzaam is geweest; toch blijft de indruk altijd weemoedig, vooral waar het eene patiënte geldt, die zij geruimen tijd heeft verpleegd.

Terwijl zij de gestorvene met handige vlugheid van het vuil geworden linnen bevrijdt, haar reinigt waar dit noodig blijkt, het schoone, witte nachtjakje aantrekt en, na de haren netjes gevlochten te hebben, het hoofd zachtjes op het kussen nedervlijt, gaan haar gedachten terug naar de eerste doode, die zij mede had helpen afleggen.

Een klein kind op de kinderafdeeling, dat slechts vier en twintig uren in het gasthuis ziek gelegen had; een klein, mollig, gezond wezentje, door de verschrikkelijkste aller kinderziekten, de kroep, aangetast. Zij had het voor het laatste bezoek der moeder mede in gereedheid gebracht, opdat deze het afscheid van haar kind niet te zwaar zou vallen.

Nog ziet zij de kleine Dora, met haar blond engelenkopje, verscholen onder het witte gaas in het wiegje liggen; nog de hoofdverpleegster der afdeeling binnenkomen, haar handen gevuld met witte bloemen uit het bosch, die zij in een krans aan de voetjes en hier en daar op het hoofdkussentje nederlegde. Zij herinnert het zich, hoe zij niet had kunnen gelooven, dat het kleintje dood was; hoe zij een oogenblik dacht, nog ademhaling te bespeuren; hoe zij de hand der zuster wilde tegenhouden, om haar te beletten voort te gaan; hoe de aanraking van het koude kinderhandje haar huiverend deed opschrikken; en

hoe zij ten slotte, toen alles gereed was, de moeder zag binnenkomen, bij het bedje nederknielen, stom van diepgevoelde smart en toch de handen der verpleegster vattend: »Zuster, zuster, is dat mijn Doortje? Och, wat is u goed voor haar geweest!.... En nu zoo, zoo mooi onder die bloemen! O God, waarom kon Doortje niet beter worden!" En zij voelt weder de tranen, die in haar oogen kwamen en die zij niet terug kon houden toen de moeder snikkende het hoofd boog op het kussen van haar kind."

Voortreffelijk, niet waar? en behoudens een enkel al te realistisch trekje, waarop het overbodig is te wijzen, geschilderd met een fijn penseel, dat gevoerd wordt door eene gevoelige hand. Het zoude volstrekt niet moeilijk vallen, andere even keurige tafereeltjes uit *Zuster Clara* ter bewondering te bieden aan de oogen onzer lezers. Wellicht zelfs is de voorraad wat al te groot en zoude het boekje meer aantrekkelijkheid bezitten, indien aan de schaduwpartijen ietwat ruimer ruimte geschonken ware. Daar zijn, in de literatuur zoowel als in het leven, van die zoete openbaringen van lieve vriendelijkheid, welke men tegen eet op den tijd van twee of drie halfuurtjes. Gelukkigerwijze echter vorderen de tamelijk wijd gedrukte acht en zeventig blijdzijden zulk eene tijdsruimte niet. Wie er een uur aan besteedt, heeft genoten wat er in te genieten is. Een volgende paragraaf zal de reden aangeven van het gevoel van onvoldaanheid, dat onze nalezing bezielde; tevens zal het de groote bedenking openbaren, welke oorzaak was dat wij in verzoeking geraakten de punt, die achter *Zuster Clara* op het titelblad gedrukt staat, in een vraagteeken te veranderen.

* * *

Sedert wij een punt zetten achter het eerste gedeelte onzer aankondiging van het boekje bovengenoemd, hebben wij het werkje andermaal doorbladerd. Weder trof ons

het lieve der kleine schetsen; weder brachten wij hulde aan het veelal even sierlijke als zuivere Hollandsch der schrijfster; doch wederom ook waren wij weldra verzadigd van alles te zamen en legden wij het boekje slechts ten halve instemmend ter zijde.

Alle mijne lezers kennen, evenals ik, de Fransche fabel »*Le singe qui montre la lanterne magique*''.,. van buiten, zoude ik zeggen met Busken Huet, indien ik niet vreesde een blufje te slaan en den schijn op mij te laden van te pronken met eene wetenschap die ik niet bezit. Verwonderlijk is het, hoe vaak de vernuftige schrijver der *Literarische Fantasiën en Kritieken* hoffelijker doch bedriegelijkerwijze anticipeert, om het dus uit te drukken, op den geheugenschat zijner lezers en hun eene gememoriseerde bekendheid toedicht met boeken en fragmenten van boeken, waarop nimmer wellicht hun oog al lezende heeft gerust. Doch het zij. Andermaal: alle mijne lezers kennen de fabel van Florian: »*De aap, die de tooverlantaarn laat kijken*'':

»Il n'avait oublié qu'un point:
C'était d'éclairer sa lanterne."

Ik voel mij geneigd, der schrijfster van *Zuster Clara* eene gelijke tekortkoming voor de voeten te werpen. De daden van zelfverloochening, welke mejuffrouw van Doorne verricht, zijn in den vollen zin des woords heldhaftig. De eerste aanblik van het ziekenhuis, »dat lage, breede gebouw, met de sombere, bruin verweerde zijvleugels, het vuilgrijze middengedeelte met zijn afbrokkelende muren, zijn vermolmde vensterkozijnen, zijn kleine, ouderwetsche ruitjes, die meer aan een gevangenis dan aan een woonhuis deden denken", was wel in staat haar jeugdig hartje te beklemmen; doch met kloeken moed, hoewel dan ook krachtig geholpen door de vrees »om, onverrichter zake tehuis komende, door hen, aan wie zij haar besluit had

medegedeeld, te worden uitgelachen," stapte zij het smalle, houten brugje over en het openstaande ijzeren hek door. Volgt eene zeer teleurstellende en mejuffrouw van Doorne's eigenliefde hoogst onaangenaam aandoende enquête, ingesteld door directrice en geneesheer-directeur. Volgt het inderdaad aandoenlijk geschilderde vertrek uit de ouderlijke woning: »zij had alles ingepakt, wat zij kon medenemen, alles gesloten in den grooten koffer, die haar als een beeld der groote verandering in haar leven aanstaarde. Toch was er nog zooveel, waaraan haar hart bleef hangen, dat zij niet kon loslaten en dat zij meende om zich henen te moeten plaatsen in het nieuwe leven, 't welk haar wachtte." Volgt de eerste uitoefening der pleegzusterlijke bediening. Volgt de overplaatsing naar de afdeeling der besmettelijke ziekten, naar die der zenuwlijders Volgt weet ik wat al meer.

»Messieurs, vous voyez le soleil,
Ses rayons et toute sa gloire;
Voici présentement la lune, et puis l'histoire
D'Adam, d'Eve et des animaux.
Voyez, messieurs, comme ils sont beaux!
Voyez la naissance du monde;
Voyez....." — Les spectateurs, dans une nuit profonde,
Ecarquillaient leurs yeux et ne pouvaient rien voir;
L'appartement, le mur, tout était noir.
»Ma foi, disait un chat, de toutes les merveilles
Dont il étourdit nos oreilles,
Le fait est que je ne vois rien."

Laat mij nederig zijn en, zonder er nu juist aan te denken Mevrouw of Mejuffrouw J. P. Reijnvaan voor Maître Jacqueau te willen uitmaken, de rol der poes op mijne schouders laden.

Waar is in *Zuster Clara* de stut te vinden, dien de zelfverloochening van het zwakke meisje zoozeer behoeft?

Aan welke sterkte ontleent zij hare kracht? . . . Van godsdienst, ook in den meest ruimen zin des woords, wordt in het geheele boekje niet gerept. Enkel wordt ons op »het telkens wederkeerend verlangen naar een doel voor haar jeugdig leven, naar uiting van den bruisenden drang naar werkzaamheid" gewezen. Is dit voldoende? Kan dit voldoende wezen? . . . . .

Dickens maakt sommige zijner aangrijpend schoone vrouwenfiguren (denk aan Agnes in *David Copperfield*, Esther in *Bleakhouse*, Kate in *Nickleby*, de kleine Nelly in *Old Curiosity Shop* en meer anderen) onaanneembaar, doordien hij haar, zonder eenige bovenaardsche beweegreden, beter gezegd zonder dat hoogere kracht hare menschelijke zwakheid steunt, keer op keer handelingen laat verrichten, tot welker volvoering het niet mogelijk is dat de menschelijke natuur, aan zich zelve overgelaten, besluite. Tenzij misschien een enkele maal, een enkel uur, als bij toeval, en voortgezweept door ontsteltenis der zenuwen, spruitend uit gevoelens die zich zeker niet verre boven het peil der zinnelijke neigingen verheffen. . . . . .

Ziedaar een stukje zielkunde, dat aanleiding kan geven tot ernstige overweging. Wij keeren naar ons boekje terug.

Op bladzij 68 lees ik: »Hoezeer zuster Clara het leven in het ziekenhuis waardeerde, toch was in haar warm hart nog een groote behoefte aan *zelfstandiger* werkzaamheid dan haar daar geboden werd." De cursiveering is van ons.— »Het gasthuisleven was trouwens niet de richting, waarin zuster Clara's gedachten zich bij voorkeur bewogen. Hoe ruim en frisch opgevat, er bleef in die omgeving, in die kleine maatschappij altijd iets kleingeestigs, iets eenzijdigs, iets drukkend zwaarmoedigs, iets wat den *vrijen onafhankelijken* geest van Clara onvoldaan liet." Alweder is de cursiveering van ons.— »Voor haar oog zweefde een ander ideaal, dat van wijkverpleging, zooals zij dit zoo vaak met anderen had besproken. De gedachte

wijkzuster te worden, van huis tot huis te kunnen gaan, hier om te verbinden, daar om te verbedden, elders weder om de moeder van het gezin behulpzaam te zijn bij het zware werk, dat haar krachten haar nog niet toelieten te verrichten, den dokter volgend op zijn schreden en verplegend hem te steunen bij zijn behandeling, te leven voor en in de huisgezinnen der armen, dit was het wat zuster Clara toelachtte, en met welgevallen kon zij aan de toekomst denken, die misschien haar ideaal verwezenlijken zou. De gedachte, dan tevens meer vrijheid te hebben om de leden harer familie zoo noodig te verplegen, bracht er het hare toe bij, deze richting voor haar leven aantrekkelijker te maken."

En op bladz. 77: »Het rijtuig, dat zuster Clara kwam halen, stond te wachten. De drukte van het afscheid van zoovelen, die haar omringden, benauwde haar; het was haar onmogelijk iets te zeggen. Zonder woorden stapte zij het rijtuig in. Een laatst vaarwel, een laatste blik nog; en voort ging het, langs het oude brugje, denzelfden weg, vóór twee jaar in tegenovergestelde richting genomen, het nieuwe, werkzame leven, dat haar wachtte, te gemoet."

Aldus eindigt het boek.

Geen mijner lezers, mits hij den moed hebbe de hier gedrukte denkbeelden flink in de oogen te kijken, zal Mejuffrouw of Mevrouw Reijnvaan het talent van euphemiseeren ontzeggen. Zonder onwaarheid te spreken, had zij gerustelijk »het *nieuwe werkzame* leven dat haar wachtte" tot »het *nieuwe werkzame, veel vrijer, veel onafhankelijker* en bijgevolg *voor de natuur veel prettiger* leven" kunnen uitbreiden. »Ah zoo," fluistert de booze wereld, »Zusje Clara had dus na twee jaren genoeg van dat gebonden leventje! Ei! Ei!"

In aansluiting met hetgeen, in de eerste regelen onzer beoordeeling, over de Katholieke Zusters-ziekenverpleeg-

sters gezegd werd, die hare zware taak ten volle als levenstaak opvatten, niet voor ettelijke maanden of jaren den kranken hare liefdevolle zorgen wijden, maar zich door gelofte verbinden naar geen anderen levensstaat meer te zullen uitzien; — in aansluiting ook met het stukje psychologie, waarvan wij in het midden gewaagden, — accepteeren wij *Zuster Clara*, gelijk zij als type door de schrijfster bedoeld werd en herroepen alles wat wij ten nadeele van Mejuffrouw of Mevrouw Reijnvaan hetzij zeiden, hetzij ongezegd te begrijpen gaven.

18 Juni '92.

HÉLÈNE SWARTH.

Mijns inziens heeft de Zeereerw. Heer H. Ermann een goed werk verricht, met in de Mei-aflevering '92 van het maandschrift *De Katholiek* zijdelings het woord te richten tot Hélène Swarth, en haar op hoffelijken toon te zeggen, dat het lezende Holland meer dan genoeg heeft van hare droefgeestige, zwartgallige verzen. Bij gelegenheid eener aankondiging van Alice de Chambrier's *Au delà* uitten wij hetzelfde denkbeeld »nur mit ein bischen andern Worten". De ergerlijke en belachelijke *Ode*, welke de Januari-aflevering van *De Gids* ontsierde, spookte toenmaals in ons geheugen: zij stortte korzelheid in onze vingeren en bracht onze pen er toe, het woord »zeuren" ten papiere te werpen, als ineengedrongen uitdrukking van geheel het bedrijf der dichtlustige dame. Het berouwt ons geenszins dat ruwe woord gebezigd te hebben; maar tevens, het feit van dat bezigen belet ons geenszins den heer Ermann een goed hart toe te dragen en hem dankbaar te zijn in zekeren opzichte, dat hij niet als wij een grimmig harden, maar een fluweelzachten vinger naar het door ons beiden erkende euvel uitstak.

Die Gids-ode, ik weet zelf niet ten gevolge waarvan, dwarrelt heden andermaal op aandacht-trekkende wijze door mijne dichterlijke mijmering; en, zonder het met opzet te beoogen en zonder sympathie te gevoelen met

ook maar een halven regel, neurie ik sedert weldra meer dan twintig minuten met Mejuffrouw Hélène Swarth:

In welken tempel zal ik nederknielen?
Der Christnen God gedoogt geen aardsche liefde.
Het Offerlam, dat bloedt voor aller zielen,
Kan ik niet bidden voor mijn zielsgeliefde.

Een griekschen tempel heb ik uitgekozen:
Daar troont mijn god, een glimlach om de lippen.
En 't altaar is van marmer, rood als rozen,
En vlinders ziet m'aan de offerkransen nippen.

In wit gewaad zal 'k aan zijn voeten vluchten,
De handen vol symbolisch-roode bloemen
En vreemd-mystieke purpren zomervruchten,
En blanke duiven zal 'k ten doode doemen.

Zal dan mijn god genadig nederblikken
En zachter lachen met zijn marmren oogen,
Als al mijn tranen, die zijn altaar likken,
Hem smelten doen tot menschelijk mededoogen?

O schoone god! aanschouw en heel mijn lijden!
O schoone god! nooit diende ik andre goden.
In deze laag godslasterende tijden
Blijf ik u trouw en zing voor u mijn oden.

Beklagen wij den »schoonen god", wien zulke onzinnige klanken naar de marmeren ooren geslingerd worden. Of liever, beklagen wij hem niet; maar, met het oog vooral op der dichteresse trouwblijverij en de daarmede verbonden belofte van gansche karrevrachten oden, (dit immers is in den mond van Hélène Swarth de beteekenis van het woordeke *mijn*), wenschen wij hem geluk met zijn eeuwige doofheid.

Zonder een pijltjen af te schieten op de nochtans zeer kwetsbare sjofelheid des rijms in den tweeden en vierden regel, sprak de heer Ermann een vernietigend vonnis over de godslastering der eerste strophe. Kort en krachtig luidt het: »Christus heeft de liefde, ook de aardsche liefde, als heiligen plicht gestempeld. Of versta ik het woord *aardsche* verkeerd? Dieper dan in Steenen Tafelen staat in elk menschenhart gegrift, welke liefde verboden is."

Waaraan is het toe te schrijven, dat verzen als de boven aangehaalde ons kouder laten dan het marmer, waaruit de »schoone God" gebeiteld is?.... Heinrich Heine drukt in zijn *Nachwort zum Romancero* eene nagenoeg gelijkluidende gedachte uit en grijpt ons in de borst: »Es war im Mai 1848, an dem Tage, wo ich zum letzten Male ausging, als ich Abschied nahm von den holden Idolen, die ich angebetet in den Zeiten meines Glücks. Nur mit Mühe schleppte ich mich bis zum Louvre, und ich brach fast zusammen als ich in den erhabenen Saal trat, wo die hochgebenedeite Göttin der Schönheit, Unsere liebe Frau von Milo, auf ihrem Postamente steht. Zu ihren Füssen lag ich lange und ich weinte so heftig, dass sich dessen ein Stein erbarmen musste. Auch schaute die Göttin mitleidig auf mich herab, doch zugleich so trostlos, als wollte sie sagen: Siehst du denn nicht, dass ich keine Arme habe und also nicht helfen kann?"

Ons Christelijk gevoel teekent verzet aan; ons literarisch verstand barst uit in een schaterlach: maar ons menschelijk gemoed is geschokt en verteederd, wijl het een echten zielekreet hoort, zich met weemoedvollen grijnslach loswringend uit den gorgel eens rampzaligen, wiens hart gekneusd werd en verbrijzeld door weedom en lijden.

Hélène Swarth, met haar dwaze *Ode,* maakt den indruk van een tooneelheldin, die zich verkneutert in de gedachte een nog ongebruikten toon voor haar reeds hon-

derdmalen uitgegalmde droefheid te hebben gevonden. Het gansche gedicht, van den eersten tot den laatsten regel, strompelt voort op krukken van onwaarheid. Dat is het wat ons hindert.

Dat ook is het wat ons, ondanks de luidruchtige verklaringen van Pol de Mont in *de Gids*, tegen het gemoed stuit bij het lezen van vele harer dikwerf uitmuntend gestileerde verzen. Bedwing, zoo gij kunt, uw glimlach, wanneer gij haar, op ernstigen toon en niet beseffend dat zij zich schuldig maakt aan eene niet te verdedigen door-elkander-menging van het eigenlijke met het overdrachtelijke, tot Sequah hoort zeggen:

»O wonderdokter op uw gulden wagen,
Hier is mijn hart, door 't leven stukgeslagen,
Verijdel niet mijn hoop! gij kunt zooveel!
Gij die geneest wie zonder u moet sterven,
Heb medelijden, laat mij niet verderven!
O wonderdokter, maak mijn hart weer heel!"

Niet één ernstig lezer zal zeggen, dat deze en dergelijke dichtregelen de lofspraak bevestigen van Dr. Jan ten Brink: »Een zeer diep gevoel, uitnemend schoon, uitnemend vrouwelijk teeder uitgesproken, maakt hare gedichten onweerstaanbaar. Er valt bij haar niet te redeneeren, slechts zwijgend te bewonderen". Komaan, zwijgend willen wij nog wel bewonderen, indien men ons slechts veroorlooft sprekend te laken.

Het zij met volle vrijmoedigheid gesproken tot iemand, die mij dierbaar is boven velen: mij dunkt dat de heer Ermann zich wel een weinigje te ver liet voeren door zijne hoffelijkheid en al te goedgeloovig het oor leent aan de droefheidskreten zijner dichteres. Toegegeven dat die droefheid eenmaal inderdaad bestond, iets waarop ik mijn eerewoord zou durven verpanden, het wil mij niet uit het hoofd dat hare bitterheid sedert jaar en dag verdampt is

en dat de dichterlijke martelares, die haar met kennelijk welbehagen streelt en koestert ten aanschouwen van het Nederlandsche publiek, hare schreiende liefkoozingen schenkt aan een opgezette poes. Een poosje kan er dat door; doch zeer spoedig bespeuren de toeschouwers dat er gemaaktheid in het spel is en met weerzin wenden zij zich af van de coquetterie, die tranen schreit en tranen poogt uit te lokken. Thackeray werpt een Engelschen schrijver, Sterne meen ik, »artistical sensibility" voor de voeten en zegt: »He used to blubber perpetually in his study, and finding his tears infectious, he exercised the gift of weeping, he utilised it, and cried on every occasion. I own that I don't value or respect much the cheap dribble of those fountains. He is always looking in my face, waiting his effect." Iets dergelijks, mogelijk wel geheel hetzelfde, kan men van Hélène Swarth zeggen; en daarom zijn wij eerder geneigd te parodieeren dan te schreien bij het lezen van zeer vele, van verreweg de meeste harer zwaarmoedige, droefgeestige verzen.

* * *

Wie uit het voorgaande zou afleiden, dat wij het geladen hebben op de somberheid der kunst van Mejuffrouw Hélène Swarth, zoude zich deerlijk vergissen. Op gevaar van zelf voor overdreven zwaarmoedig te worden uitgekreten, leg ik rondweg de bekentenis af, dat poëzie, gelijk alle kunst, mij wel is waar dierbaar is wanneer het windje waait uit den hoek van de gulle vroolijkheid of den rustigen ernst, doch dat ik haar vuriger bemin wanneer zij een weemoedig liedeken aanheft, en vurigst van al wanneer zij een dier »cris d'angoisse" doet hooren:

alarme épouvantable
D'un être qui succombe au bout de tous ses voeux,
Dont l'accent se prolonge en écho lamentable
Et d'horreur aux passants fait dresser les cheveux.

De Muze van Alfred de Musset heeft ten jare 1835 in een van tranen zwellend gedicht de stoute verklaring afgelegd:

Rien ne nous rend si grands qu'une grande douleur.
Mais pour en être atteint, ne crois pas, o poète,
Que ta voix ici-bas doive rester muette.
Les plus désespérés sont les chants les plus beaux
Et j'en sais d'immortels qui sont de purs sanglots.

Honderdmalen hebben verschillende kunstrechters, die de beste bedoelingen koesterden, doch wier hart, evenals dat van Trotty Veck, »evidently a long way upon the frosty side of cool" was, hunne stem verheven tegen de hier uitgesproken gedachte, — onverwrikt en onverzwikt staat zij in hoofd en hart van duizenden, die de pelikaan-vergelijking van Alfred de Musset in *La nuit de Mai* het aandoenlijkste vinden wat de negentiende eeuw heeft voortgebracht, en die ten volle het woord zijner Muze beamen wanneer zij schreiende zingt:

Poète, c'est ainsi que font les grands poètes.
Ils laissent s'égayer ceux qui vivent un temps;
Mais les festins humains qu'ils servent à leurs fêtes
Ressemblent la plupart à ceux des pélicans.
Quand ils parlent ainsi d'espérances trompées,
De tristesse et d'oubli d'amour et de malheur,
Ce n'est pas un concert à dilater le coeur.
Leurs déclamations sont comme des épées:
Elles tracent dans l'air un cercle éblouissant,
Mais il y pend toujours quelque goutte de sang.

De lezers van dit opstelletje bemerken reeds, in welke richting ik mijn en hun schuitje wil sturen: wij stevenen naar de poëtische waarheid. Veinzerij is mij een gruwel op alle gebied, doch bovenal op dat der kunst. Zeg wat

gij wilt, doch meen wat gij zegt, en zoo uwe gedachte en uwe uitdrukking een gelukwensch waardig zijn, reik ik u de hand. Wilt gij pralen met bordpapieren gevoelens, met droefheid van potaarde, klop dan elders aan, doch eisch niet dat ik u gehoor verleene.

Hélène Swarth heeft vele gedichten vervaardigd, waarop de scherpe loog van bovenstaande denkbeelden geen vat heeft hoegenaamd. Luister b.v. naar Sonnet V uit *Eenzame Bloemen*:

En dwarlend dalen witte, wilde vlokken
In 't hart der blanke bloem, te vroeg ontsloten:
De sneeuwjacht geeselt wreed haar jonge loten:
Zij voelt zich diep tot in haar wortels schokken.

Tot geurend bloeien liet zij zich verlokken,
Toen zonnestralen door de wolken schoten,
In 't bottend loof de blijde vinken floten
En 't voorjaarswindje speelde met zijn lokken.

Zoo wilde ook eens mijn ziel haar knop ontvouwen.
Blauw was de hemel, goud de zonnelach:
't Was in April, een uitgelezen dag.

De bloemenkelk barst open vol vertrouwen;
De ontwaakte wereld scheen een paradijs:
Plots werd de bloem gevuld met sneeuw en ijs.

Aandoenlijker nog; geef acht op haar *Avondrood* uit *Beelden en Stemmen*:

Een zachte galm van verre kloosterklokken
Vervult de lucht, die zilvren duiven klieven,
En klankloos dalen blanke bloesemvlokken
Op 't grasfluweel, vol sneeuw van madelieven.

Het zuiderkoeltje omvloeit zoo zoel mijn lokken,
Terwijl ik blader in mijn oude brieven,
Als wilde 't mij tot nieuw geluk verlokken.
Laat af, o lente! ik wil niet weder lieven.

De gouden zon zinkt in haar bed van rozen;
En alle boomen strekken trillend teeder
Hun bloeiende armen uit naar 't hemelblozen.

Ik drink de ziel van meidoorn en seringen;
Vol stillen weemoed daalt gij op mij neder,
Mijn avondrood van schoone erinneringen.

Is het waar of niet, dat de melodieuze golving dezer betooverende klanken ons oor geboeid houdt van den aanvang tot het einde en dat zij onzen mond den moed beneemt, eene veroordeeling uit te spreken over de gebreken des rijms, waaraan de dichteres zich ook hier weder schuldig maakt?.... Maar ook, roept het gevoel dat spreekt uit de zangerige strophen, ons niet luide toe, dat de gegevens dezer poëzie te mager zijn om een drie-, een vier-, een vijftal boeken te vullen?.... Toch verschenen beurtelings *Les fleurs du rêve, Les Printanières, Eenzame bloemen, Blauwe bloemen, Beelden en Stemmen, Sneeuwvlokken* en wie weet wat verder nog volgen zal? Immers pen en inkt zijn Hélène Swarth te machtig, en, of zij ook de beste voornemens maakt (»Geen klacht zal komen over deze lippen"), telkens vat zij het oude thema weder op, en telkens voelt zij zich onwederstaanbaar gedrongen, aan de niet altijd meer luisterende wereld te verkondigen:

De weg is lang, mijn hart is bang,
O laat mij sterven!

Vergeten wij echter niet, dat tot handhaving der bij den aanhef van zijn *In memoriam* ontplooide kracht

het volle genie van Alfred Tennyson gevorderd werd en dat men mannelijk moet wezen als Weber, om Hildegonda negentien malen te kunnen laten klagen over het afzijn van Elmar.

* * *

Het is geenszins de bedoeling van dit keuvelpraatje, afbreuk te doen aan het heerlijke talent van Mejuffrouw Hélène Swarth. Oprechtelijk kan ik verklaren, dat ik diepen eerbied koester voor haar dichterlijken aanleg. Maar hoe dieper die eerbied wortelt, te heftiger betreur ik, dat de zachte, de kleine melancholie, die reeds zoovele dichterlijk gestemde harten en hartjes ten verderve voerde, ook hare rijkbegaafde Muze naar paden verlokte, waar slechts eenkleurige, droefgeestige bloemen zich op loomen, lagen stengel verheffen. De forsche uiting van een waarachtig en groot zieleleed door kolossen als Alfred de Musset, Byron, Shelley, Keats, of hoe verder die »grands esprits terribles" mogen heeten, behoort tot het aangrijpendste en schoonste dat de poëzie kan schenken. Doch men merke op, dat die groote dichters slechts bij uitzondering, maar dan ook op geniale wijze, een lied aan hunne smart als zoodanig wijdden. Voor het overige beheerschte het zieleleed hun gansche leven en wierp een waas van danteske somberheid over hunne schitterendste gewrochten. Zeg, zoo gij wilt, dat daarin juist hunne menschelijke zwakheid ligt; maar vergeet niet te erkennen, dat die zwakheid de moeder is hunner dichterlijke grootheid, de moeder tevens hunner dichterlijke kracht.

Kleine melancholie, met welbehagen gekoesterd, voert tot duldelooze eentonigheid, indien zij niet tot volkomen onvruchtbaarheid doemt. Mejuffrouw Hélène Swarth verbanne die uit haar boezem, zoo zij niet wil dat haar heerlijk talent te gronde ga. Blijft zij haar voeden en

streelen, dan zal zij wellicht in den bloei harer jaren, op het uur dat nog honderd prachtige liederen door haar gezongen konden worden, troosteloos, doch naar volle waarheid met Alexander Smith zuchten:

My drooping sails
Flap idly 'gainst the mast of my intent;
I rot upon the waters when my prow
Should grate the golden isles.

En dat ware inderdaad ten zeerste te bejammeren.

25 Juni '92

Simon Gorter. Letterkundige Studiën. Derde druk. Amsterdam P. N. van Kampen 1891.

Tot mijn groote verbazing is de naam van Simon Gorter in het register van Jan ten Brink's *Geschiedenis der Noord-Nederlandsche letteren in de negentiende eeuw* niet te vinden. Een nootje aan den voet van bl. 312 Deel III meldt ons: »Zoo betreur ik het tevens, van het *didactisch proza*, in leerrede, in geschiedverhaal, in tijdschrift- of dagbladartikel, geen gewag te kunnen maken, en dus te moeten zwijgen van voortreffelijke stylisten als . . . ." daar volgen vier en twintig namen, onder welke Jacob Geel en Simon Gorter.

Hoe nu? Den twee wellicht uitstekendsten van alle Nederlandsche prozaschrijvers kan geen plaatsje worden ingeruimd in eene geschiedenis der Nederlandsche letteren? . . . . Gorter en Geel voortbrengers van enkel »didactisch proza"? . . . . Het schemert mij. En ten tweeden male lees ik de reeds aangehaalde noot, en ten derden male doorloop ik met den vinger het naamregister om mij van de ongelooflijke werkelijkheid te overtuigen. Daar moet iets haperen aan den opzet van des hoogleeraars werk. 't Is niet mogelijk anders tot zulk een onverklaarbare gevolgtrekking te geraken.

Het Nederlandsche publiek schijnt zich echter aan die veronachtzaming niet te storen. Dat de keurlezing uit Simon Gorter's geschriften, bezorgd door De Hoop Scheffer, voor de tweede maal, na een tijdsverloop van tien

jaren herdrukt werd (1871, 1881, 1891), getuigt dat de smaak voor het edel-eenvoudige nog geen vreemdeling is in den lande. Edel-eenvoudig immers is Gorter's proza; 't zij het zich bewege op het gebied der kunstbeschouwing; 't zij het de aandacht vrage voor reisherinneringen; 't zij het den weg betrede der letterkundige kritiek; 't zij het eindelijk in »*Een praatje*" ons eene comisch-tragische novelle te genieten geeft, die in tintelende geestigheid en flikkerenden humor kan wedijveren met het beste, dat door eenig Nederlandsch novellist ten papiere gebracht werd. Slechts ten halve betreur ik, dat de twee deeltjes van de oorspronkelijke uitgave der bloemlezing tot één deeltje zijn saamgekrompen; dat de opstellen, die ten titel droegen »*Lodensteyn's Liederen,*" »*Van huis,*" »*Anna Rooze,*" »*Lidewyde,*" »*Een groot man en een felbewogen tijd,*" en »*Over de jongste tentoonstelling in Arti et Amicitiae*" verdonkeremaand zijn. Wat er in Gorter te genieten valt, wat vormende kracht bezit voor aankomende literatoren, ligt teenemaal in de vijf stukken, die de bekorte bloemlezing ons biedt. Daarenboven stopt die bekrimping den mond des bewoners van zeker landje in het Noorden, die bij de aanschouwing der eerste uitgave wellicht zuchtte: »Wat moet dat een geld kosten!" Toch niet, kan men thans antwoorden; ook zonder juist heel diep in uw geldbeurs te tasten, kunt ge in bezit geraken van een boekje, dat het mede voortreffelijkste bevat wat op proza-gebied in de laatste helft der negentiende eeuw te onzent het licht zag!

Te onzent. Want Hollandscher dan Simon Gorter is niet één prozaschrijver. En dat karakter spreekt zoowel uit zijne denkbeelden als uit zijn stijl. Om beide beweringen door één voorbeeld te staven, vergun mij u een fragmentje voor te leggen, geknipt uit »*Oude kunst,*" ter plaatse waar Mevrouw Daay's portret, door Rembrandt, gesteld wordt tegenover de photographische voort-

brengselen onzer dagen. »Photografen! op uwe knieën voor het portret van Mevrouw Daay. Rijkaarts, die de kunst laat bedelen, omdat gij, liever dan haar werk te geven, bij een der vele kundige chemisten en knappe werklieden in twee minuten uw portret laat maken, voor 20 gulden met de zwarte lijst meê — doet boete voor de kunst! Gij gelijkt, ja! sprekend! Uwe nichtjes roepen het uit: beelderig! Uwe oude meid, terwijl zij eerst de handen met haar boezelaar afveegt vóor zij uw lijst aanvatten durft, roept het uit: heere-mijn tijd Meneer! bent uwé dat nou? En inderdaad, uwé bent dat: uwe handen zijn wel, als de knieën waarop zij rusten, wat gezwollen, onevenredig groot en bol, maar uw gelaat is sprekend gelijkend. Dat wil zeggen, gelijk gij toevallig in die halve minuut, die gij voor het starend oog van den toestel, in doodsche, gespannen stilte uit uwe oogen gekeken hebt, of knorrig, of erger nog, pedant en met de ijdele gedachte, dat gij nu eens een ferm gezicht moet zetten, onnoozel, met fletsche en toegeknepen oogen of met een uitdagenden glimlach."

Die »20 gulden met de zwarte lijst mee" zijn onbetaalbaar aardig; doch passen slechts in den mond van een winkelier uit het land der koffieveilingen. Die nichtjes en die oude meid: »heere-mijn tijd Meneer! bent uwe dat nou?" stoffeeren op eenmaal eene Hollandsche binnenkamer. Iedere volzin bewijst dat Gorter aan Nederlands taal genoeg had; dat hij noch Frankrijk noch Duitschland noch Engeland woorden of wendingen behoefde af te kijken om volmaakte uitdrukking te geven aan zijne tintelende gedachte.

Ook daar waar zijn stijl grootscher afmeting aanneemt, verloochent Gorter zijn Hollandsch karakter niet. Is er iets vaderlandscher uit te denken dan de volgende plaats, ontleend aan zijn onvergankelijke aankondiging de *Bloemlezing uit Bilderdijk door Van Vloten?* »Ons, menschen van het proza, die al zoo blij zijn zoo wij onze denk-

beelden verstaanbaar hebben gemaakt, kan soms, als het hoofd vol is en het hart van aandoening zwelt, het onbereikbare verlangen aanwaaien naar vleugels, naar eene wijze van gedachten-uiting, naar woorden, teekenen, wat gij wilt, van grooter kracht en vrijer vlucht. Bilderdijk waren die vleugelen gewassen; hij sloeg ze uit en dreef op het lentekoeltje hoog in de lucht, of hij worstelde er mede tegen den storm. In proza voelde hij zich als op glad ijs, angstig, onzeker, zich zelven wantrouwende; geschoeid met den rhythmus van gedachten en woorden, vloog hij, zich zelven meester, met nimmer missenden streek en onberispelijken zwaai over de blinkende vlakte. Schreef hij proza, dan wist hij wel waar hij begon, waar hij te lande moest komen, daar wist — wij meenen, citeerende uit het geheugen, dat het de duivel was die 't wist; in poëzie stonden beeld woord, rijm en al de wapenen van zijn metrum voor hem in 't gelid en wachten op zijn wenk."

Dergelijke zinsnede, die den aandachtigen lezer een kreet ontlokken van bewondering voor de schoonheid der Nederlandsche taal, zijn bij Gorter in menigte te vinden. Waarom den jongelieden niet zulk Hollandsch ter ontleding gegeven? Waarom veeleer, dikwerf, hunne zwevende aandacht gevestigd op poespas, waaraan alle zweem van Nederlandsch karakter ontbreekt? . . . .

De ruimte, mij ditmaal ter vulling afgestaan, verbiedt mij in verdere beschouwingen te treden. Het zij genoeg den vinger gelegd te hebben op het punt, waardoor Gorter's proza tot eenling gestempeld wordt. Wie dat proza opneemt in hoofd en hart, zal Nederlander blijven in geheel zijne letterkundige ontwikkeling. De Fransche deesem, die den bewonderenswaardigen stijl van Busken Huet verzuurt, zal zijne voortbrengselen geheel ongerept laten.

28 Oct. '91

CONRAD BUSKEN HUET en SIMON GORTER.

Behalve het mensch- en Hollander zijn, hebben Busken Huet en Gorter met elkander gemeen dat zij beiden een tijd lang de bediening uitoefenden van predikant: gene bij de Waalsche gemeente te Haarlem, deze bij de Doopsgezinde te Wormerveer. Beiden verrijkten zij de letterkunde onzes vaderlands met uitgelezen reis-aanteekeningen. Beiden beoefenden zij de letterkundige critiek. Beiden betraden zij als richters het gebied der schilderkunst. Beiden waren zij hoofdredacteurs van een courant. Schonk de een ons »*Nationale Vertoogen*", de andere was de schepper van »*Een jaar levens voor de Dagbladpers.*" Mag de een er zich op beroemen dat »*Overdrukjes*" en »*Novellen*" zijne kinderen zijn, de ander gaat groot op zijn eenling »*Een praatje.*" *Kanselredenen*" heeten de gedrukte sermoenen des eenen; »*Ik geloof, daarom spreek ik*" de nagelaten preeken des anderen. Beiden deden aan moderne theologie. Beiden schoten pijlen en pijltjes af op Jan Salie. Opdat er niets aan de gelijkheid ontbreken zoude, beiden schreven een letterkundige, noem het fantasie, noem het critiek op elkander. Wat de hoofdzaak is, beiden zijn schrijvers van den eersten rang; hunne namen zijn glanspunten in de geschiedenis onzer negentiende-eeuwsche letteren.

En toch bij al die overeenkomst welk een verschil! De gezamelijke werken van Busken Huet vormen eene bibliotheek; die van Gorter beslaan geen tiende gedeelte

eener matig lange schap. Gorter is gemoedelijk; Huet onbarmhartig. Gorter geeft zich zelven geheel en al in bladzijde op bladzijde; Huet kent geen sympathie en verbloemt de leegte zijns gemoeds onder geest en kritiek. In hooghartige kalmte en onverschilligheid poseert Busken Huet op perfide wijze tegenover Christendom en Openbaring. Gorter, al treurt hij ook om het spoedig henengaan van den troeteldichter der modernen en al schaart hij ook zichzelven in de rij dergenen, die zich naar het heet, »aan den breeden stroom van het onderzoek hebben toevertrouwd," komt gestadig op het denkbeeld van godsdienst terug en geeft als slotsom eener letterkundige aankondiging van niet minder dan acht en tachtig bladzijden het volgende te lezen: »Wie schenkt ons een boek, waaruit wij bezieling putten? Wie haalt ons uit het rijk der verbeelding een man of eene vrouw op aarde, voor wien, 't geen alle dagen duidelijker blijkt de mensch in den mensch te wezen, godsdienst is: niet een omgeslagen mantel, een aandoening in rang en schatting volgende op de genegenheid voor zijne bruid, de liefde voor zijn paard, maar het verheffend, alles doordringend, volstrekt natuurlijk levensbeginsel, dat hem zijn strijd brengt, zijn kracht, zijne loutering, zijne kroning, alles?" Roep uit met Huet, dat Gorter zelve, onvermijdelijk gevolg van zijn toetreden tot het modernisme, niet recht wist op welken voet hij met den godsdienst stond; voeg er aan toe met denzelfde, dat het gemakkelijker valt bij hem na te gaan welke richtingen en levensbeschouwingen hem niet bevredigdén dan de éene aan te wijzen, welke hij voor de zijne erkende; maar erken ook, dat, zoo Gorter voor zijn dwingen om het mooie maantje gestraft is, de mensch te allen tijde iets meer voor hem was dan »een fraai bewerktuigd dier."

Het groote verschil in de schriften van beiden, zoo men niet slechts acht geeft op het uitwendige, maar ook op

het inwendige bestaat hierin dat, gelijk ik reeds in de voorgaande mededeeling zeide, de kunst van Gorter volkomen Hollandsch is, die van Huet Hollandsch met een sterk gekleurde Fransche tint. Beiden hebben dezen karaktertrek elkander toegeschreven. »Als Gorter over de menschen spreekt, die hij in den vreemde heeft leeren kennen," zegt Busken Huet »dan verraadt hij een zweem van nationale ijdelheid en zelfverheffing, getemperd door waardeering van het goede dat bij andere volken wordt aangetroffen. Voor dit laatste heeft hij een geopend oog; en als het, in tegenstelling daarmede, op het aanwijzen van sommige vaderlandsche misstanden of onhebbelijkheden aankomt, dan heeft hij ook een gullen lach. Doch nooit verzaakt hij geheel en al den Hollander, die, met zekere tot meesmuilen stemmende voornaamheid, andere volken tegen de vooroordeelen van landgenooten in bescherming neemt, en zich dan het behagelijkst gevoelt als alles in den vreemde — het huwelijk en de spijsbereiding, de ziekenverpleging en de kerkdienst, — juist zoo toegaat als in zijn eigen land en zijn ouderlijk huis." Die »gulle lach" van Gorter is aan Huet volkomen vreemd: »Het Hollandsche ras van beiderlei geslacht munt vooral niet onder de andere rassen uit". »Zelfs in de nabootsing munten wij niet uit en tot in de assimilatie toe zijn wij traînards". »Onze vrouwenwereld is eene wereld van bakers en kindermeisjes, gelijk onze mannenwereld er eene van catechiseermeesters is." »Wij zijn te geener tijd eene natie geweest; eens hadden wij eene plaats in den europeeschen kabinetsraad, maar niets edelers dan onze schaggeraarsnatuur gaf er ons toegang". Wij zouden de lijst der aanhalingen in het eindelooze kunnen verlengen. Het gegevene wekte reeds bitterheid in het gemoed van den aankondiger van *Lidewyde.*

»Geen Nederlander zal er zijn", zegt Gorter, »wien niet de wijze waarop (door Busken Huet) over huwelijk, liefde

en galanterie herhaaldelijk gesproken wordt, als on-hollandsch gehinderd heeft..... Als wij vader Visscher den Franschen wensch hooren slaken, dat André en Emma wel kinderen, maar vooral niet veel kinderen mogen krijgen, dan zouden wij dien on-hollandschen grootvader geen enkelen Hollandschen jongen tot kleinzoon wenschen..... In elk geval willen wij, eer wij naar dezen zedemeester onzer natie luisteren, wachten totdat hij zelf eerst een aantal uitheemsche aanwensels heeft afgelegd. Het vaderland, als het op klagen en verwijten aankwam, kon misschien ook een boekje opendoen." Dat gaat er langs; doch bedenken wij dat alle de volzinnen aan de beoordeeling van het »monsterboek" *Lidewyde* ontleend zijn, waarin Huet »een wedstrijd aanging met zekere Fransche kunstbroeders." Onafhankelijk van die plaats en die stelling klinkt het: »Wat hem-zelven (Busken Huet) betreft, zijn door en door sceptische stijl of wat op hetzelfde neerkomt, door en door sceptische wijze van denken, speelt hem zulke parten, doet hem nu eens met valschelijk dusgenaamde kunstenaars-onpartijdigheid, dan eens met speelsche lichtvaardigheid het voor en het tegen der ernstige zaken op zulk eene wijze tegen elkander opwegen, dat hij het gemoed wel verontrust, verhaast, verbijstert en verlegen maakt, maar daarna niet tot kalmte laat komen."

Het kan mijne bedoeling niet zijn, in eene causerie van geringen omvang een afgewerkte beeltenis te malen van de twee vermaarde schrijvers. Schemert in het bovenstaande een bepaalde voorliefde voor Gorter tusschen de regelen door, ik zal dengene, die dat schemeren ziet en er mij opmerkzaam op maakt, niet tot de orde roepen. Hoevele vergrijpen Huet ook op het geweten drage, zijne verdienste ten opzichte der Nederlandsche letteren staat boven alle die vergrijpen verheven. Ook Gorter erkent het en verklaart: »Des auteurs nauwkeurige, zij het dan ook niet strikt Hollandsche schrijftrant zou meer naar

verdienste worden geschat, indien men in ons vaderland levendiger besefte, hoe slordig en onachtzaam onze meeste landgenooten schrijven". En een weinig hooger: »Wij zouden zekere wettige grenzen overschrijden op het oogenblik dat wij ondankbaar werden jegens een schrijver, die jarenlang het lezende Nederland geboeid heeft; wiens onverdroten werkzaamheid het heeft bekend gemaakt met zijne eigene schier vergeten letterkundigen en wiens studiën als electrische slagen op de sluimerende belangstelling van velen hebben gewerkt."

4 Nov. '91.

Eerste nalezing op Dr. Jan ten Brink's, „De Oude Garde en de Jongste School: Mr. Carel Vosmaer."

Wat er dan ook aan het jongste werk van Jan ten Brink moge falen, aan geestigheid van titel en aan sierlijkheid van uitvoering geen gebrek. In flonkerend goud schittert »*De Oude Garde en de Jongste School*" met geheel haar bijhangsel u van den roodlinnen omslag in de oogen. Knap zoo gij weerstand biedt aan de stralende verlokking en, wanneer gij een *toko boekoe* doorsnuffelt, de twee sierlijke deeltjes voor het minst niet even ter hand neemt.

Ook koopt?... Ook leest?... Het eerste is afhankelijk van den gezondheidstoestand uwer geldbeurs; het tweede... nu ja, van twintig andere omstandigheden.

Daar zijn lastige lieden, die Dr. Jan ten Brink eenvoudig weg een veelschrijver noemen. Volgens de uitspraak hunner korzeligheid behoorde zijne wapenleus eerder *multa* dan *multum* te luiden. Hebben zij plaats genomen in de diligence, die hetzij dan »*Letterkundige Schetsen*", hetzij »*Dietsche Gedachten*", hetzij »*Emile Zola, eene letterkundige studie*" heet, dan steken zij, alvorens het voertuig zich in beweging zet, het hoofd nog even uit het portier en roepen Hildebrand en den hupschen Boerhave toe: »Niet veel zaaks"; wat eigenlijk slechts eene vertolking is van het onbeminnelijk, Latijnsch, meervoudig woordje, door hun wrevel op het denkbeeldige schild van hierboven gemaald, gegriffeld of vastgehecht.

Neen, zeggen anderen, Dr. Jan ten Brink is iets meer. De uitgebreidheid zijner boekenkennis is grenzenloos; zijne geestdrift voor kunst en letteren bewonderenswaardig; zijn verbindingsvermogen, schoon niet zoo groot als dat van Busken Huet, heeft een ontzagwekkenden omvang; zijn stijl is zuiver en vloeiend en doorschijnend.

Wij scharen ons aan de zijde dier anderen en bewonderen bovenal des hoogleeraars onverdroten arbeidzaamheid.

In het gemeen gesproken: de titel »*Studiën*" is voor den inhoud der twee nieuwe deeltjes wel wat boud gekozen. Het ontleedmes wordt niet diep genoeg in het vleesch gezet. Vluchtige beschouwingen, tal van bemerkenswaardige bijzonderheden bevattend en stof aan de hand doende voor uitgebreide kunstcritiek, ziedaar eigenlijk wat onder het etiketje »*De Oude Garde en de Jongste School*" ons ter nuttiging wordt geboden. Zijn de boekjes daar minder om? Volstrekt niet. Slechts wordt hun de plaats aangewezen, waarop zij behooren post te vatten. Met groote eere zullen zij die plaats bekleeden.

De eerste schrijver, dien Prof. ten Brink ons voorstelt, is Mr. Carel Vosmaer, een zeer vreemdsoortig pennevoerder, met wien maar al te vaak gedweept wordt door lieden, die niet ontwikkeld genoeg zijn om ook maar een halve bladzijde zijner werken naar waarde te beoordeelen. Indien ík u zeg dat alles wat de hoogleeraar er over mededeelt in vijftig wijd gedrukte regels te lezen staat, zult gij beamen wat ik hierboven nopens »*Studiën*" zeide. Genoegzaam echter blijkt dat hij den schrijver van *Londinias*, *Nanno*, *Amazone*, *Inwijding* en wat dies meer zij niet slechts een goed, maar een vurig hart toedraagt. »Ruimschoots," luidt het op bladz. 3, »ruimschoots heeft Vosmaer de zegeningen van Phoebus' kunstrijke zusteren genoten. Gelijk alle geesten, die door rijkdom van gemoed en verbeelding uitblinken, had hij zijne heiligdom-

men lief tot onbillijk wordens toe. De star van Hellas schitterde in zijne oogen alle kerkkronen dof — zoodat zekere partijdigheid in het beoordeelen van middeleeuwsche kunst hem een- en andermaal parten speelde. Doch dit alles geschiedde met zooveel smaak in den vorm en zooveel waardigheid in den toon, dat hij pijnlijk verrast werd, toen hij ervoer, hoe weinig zijn voorbeeld gebaat had aan jongere mannen, eenmaal zijne vereerders, welhaast zijne letterkundige tegenstanders."

Alle eerbied voor des Leidschen professors de mijne eindeloos verre overtreffende wetenschap; doch wat hij hier zegt van smaak in den vorm en waardigheid in den toon houdt volstrekt geen steek en kan hem enkel zijn ingegeven door het meewarige beginsel: van de dooden enkel goeds.

Ik weet wel, dat voor den richterstoel van Vosmaer's vereerders mijn persoonlijk oordeel hoegenaamd niets te beduiden heeft. Als Roomsch-Katholiek geestelijke ben ik in hun oog een der »kalveren," die, naar het woord van den smaakvollen en in den toon altijd waardigen meester, op aarde rondwandelen, bestemd hun afgestroopte huid voor vlies te schenken, als het lederen bespansel van het muziekinstrument, waarmede hij nieuwe jaarkringen intrommelt, onder de forschheid zijner slagen is bezweken. Eere den smaakvollen en in den toon altijd waardigen tamboer der voorhoede, die brult en stottert of stotterend brult:

Dies roer ik de trom met blijden moed,
Geen nood dat het kalfsvel zou splijten;
Daar wandlen nog kalvren in overvloed,
Die hun schuld met hun vel mogen kwijten.

Maar zoo Busken Huet nu eens hetzelfde gevoelen als ik is toegedaan? Zoo ook hij van oordeel is, dat b. v. in *Eene studie over het Schoone en de Kunst*, — een boek,

hetwelk naar den vorm een kunstwerk behoorde te zijn — de goede Nederlandsche taal door Mr. Vosmaer tot radbrakens wordt gekweld en mishandeld? Zoo hij de rijmende gedichten, die te lezen staan in *Vogels van diverse pluimagie,* uitboezemingen scheldt, ternauwernood buiten de grenzen vallend van het kreupelrijm; de metrische een watervloed van bastaard-grieksche rijmloosheid? . . . . Ja, wat dan? Het 15de en het 16de deel der *Literarische Fantasiën en Kritieken* weten in dezen het een en ander te vertellen.

De ruimschootsche zegeningen van Ploebus' kunstrijke zusters schijnen niet altoos vat te hebben gehad op den vertolker van *Ilias* en *Odussee.* Dat wilde ik vooreerst maar zeggen.

Inwijding en *Amazone* lagen natuurlijk buiten den kring mijner beschouwing.

* * *

Den lezers van het voorafgaande zal het wel geen geheim zijn, dat wij volstrekt niet verlangen medegeteld te worden onder de breede schaar dergenen, die Vosmaer zonder beperking bewonderen. *Amazone* en *Inwijding* zijn twee hoogst leerzame en zeer fraai gestileerde boeken. Het moge dan waar wezen dat de kunstenaar, die ze schreef, in geest en vorming zich geen tweelingbroeder betoont van den aestheticus, die er in leeraart, — die aestheticus leeraart op zóo belangwekkende wijze en op zóo beschaafden toon, dat wij moeite ondervinden ons te vereenigen met de uitspraak van Huet, die, over *Amazone* sprekende, verklaart: »De meeste denkbeelden in dit boek, ook de in beeld gebrachte daaronder, ook de personen, altegader aangekleede denkbeelden, zijn buitenlandsche mode-gemeenplaatsen." Liever luisteren wij, ondanks het kernachtige betoog van den schranderen heer Van Hoogstraten,

naar de lofrede van den kundigen Alberdingk Thijm: »De *Amazone* dunkt me niet alleen geen saai, niet alleen een veelszins fraai boek, maar eene allerbelangrijkste aanwinst voor onze litteratuur, door een toekomstig geslacht beter dan door het thans levende te begrijpen en te waardeeren." Wat, drommel, maakt het mij, of een roman over kunst deugdelijk is van opzet of niet? In zulk een zie ik enkel uit naar deugdelijke denkbeelden en heldere woorden.

Het terugdenken aan *Nanno* wekt slechts aangename herinneringen en doet verbaasd staan, dat de dichter dier keurig fijne Grieksche idylle zich niet schaamde de broddelaar te wezen, die de rijmende en niet-rijmende, doch altegader erbarmelijke navolgingen van Heine, een opgeschoten gymnasiast onwaardig, in *Vogels van diverse pluimagie* aan den schandpaal spijkerde. *Londinias* tintelt van geest en vindt zijns gelijke misschien alleen in den papyros vol Nederlandsche hexameters, door Lodewijk Mulder op het altaar van Nederlands *Spectator* ten offer gebracht. Genoeg om mijnen lezers te beduiden, dat ten opzichte van Vosmaer iets meer dan afkeerigheid leeft in ons gemoed.

En toch, oprechtelijk gesproken, afkeerigheid overneert onze andere gevoelens. Daar ligt over alle de werken van dezen dienaar der Muzen een waas van grove onbillijkheid. Zooal niet naar geheele, dan toch naar drie kwart waarheid is hij de meest cynieke vertegenwoordiger genoemd van het volslagenst moderne heidendom, een ongeloovige dweeper, een satanische spotter, een aanbidder van Zeus, de meest ergerniswekkende en onverdraagzaamste anti-katholiek van geheel ons vaderland.

In lieflijker bewoordingen drukte Jan ten Brink hierboven dezelfde gedachte euphemistisch uit.

Hoe dat zij, zeker is Vosmaer voor ons, Katholieken, een onhebbelijk iemand. Stond het in mijne macht hem

een geeseling toe te dienen voor al de onwaardige spotternijen, welke zijne voornaamheid zich ten opzichte van God en godsdienst veroorloofde, zijn rug wierd murw geslagen en de twijgen mijner roede zouden in flarden hangen.

Stellen wij zijne gezindheid in het licht.

Reeds op zeer jeugdigen leeftijd brak zijne schranderheid den staf over de lastige en belemmerende waarheid des Christendoms, dat de boudheid heeft een oneindig rechtvaardigen God te prediken, Opperheer en Rechter, wiens doordringend oog alle des menschen handelingen gadeslaat. *Das Leben Jesu* van Strauss sloeg hem de laatste korrel van godsdienstige overtuiging uit de hand. De enkele gedachte aan »de enge grenzen eener kerkelijke geloofsbelijdenis" joeg eene rilling door zijne leden. Daar de mensch evenwel behoefte voelt in hooger sfeer te ademen dan de knorrende viervoeter, moest er worden uitgezien naar een levensideaal, dat het door den jonkman in arren moede verworpene vervangen zou en den honger zijner ziele bevredigen. Vosmaer maakte zich diets dit ideaal in de kunst gevonden te hebben; in de kunst bovenal der Grieken, de eenvoudigste en, betrekkelijk gesproken, de verhevenste ter aarde. Verkeerde het dogmatisch geloof in artistieke piëteit, werd de dienst van den waren God vervangen door dien van Zeus, Poseidoon en consorten, dan was alles gewonnen en de menschheid zou paden bewandelen, door de Lukgodinnen met nooit verflensende bloemen bestrooid.

Oorspronkelijk was deze opvatting niet. Reeds jaren geleden had Schiller hetzelfde denkbeeld aan de wereld verkondigd. Het weemoedvolle en melodieuze *Die Götter Griechenlands:*

»Da ihr noch die schöne Welt regieret,
An der Freude leichtem Gängelband,

Selige Geschlechter noch geführet,
Schöne Wesen aus dem Fabelland!
Ach, da euer Wonnedienst noch glänzte,
Wie ganz anders, anders war es da!
Da man deine Tempel noch bekränzte,
Venus Amathusia!"

stond in de »Gedichte der zweiten Periode" achter het zeer welsprekende *Der Kampf* te lezen:

»Nein, länger werd' ich diesen Kampf nicht kämpfen,
Den Riesenkampf der Pflicht.
Kannst du des Herzens Flammentrieb nicht dämpfen,
So fodre, Tugend, dieses Opfer nicht!

Geschworen hab' ich's, ja, ich hab's geschworen,
Mich selbst zu bändigen.
Hier ist dein Kranz, er sei auf ewig mir verloren!
Nimm ihn zurück und lass mich sündigen!"

en wat verder aan openhartige bekentenisse volgt. *Resignation* was slechts de schakel, die beide gedichten verbond. *Sapienti sat!* Een dichter d. i. een man, die van nature streeft naar het verhevene, treurt niet om het verzwonden zijn der luchtige Grieksche godenwereld, tenzij zijn hart zich angstig gevoele in tegenwoordigheid van den reinen, ernstigen God der Christenen.

De machtigste en meest geniale voorstander echter der richting, die godsdienst door kunst vervangen of, beter gezegd, de kunst tot eeredienst verheffen wilde, was Goethe. Niet Christus was voor dien modernen heiden het toonbeeld des menschen, de Grieksche mannen en Grieksche vrouwen vertegenwoordigden in zijn oog het menschelijk ideaal. Al zijne pogingen waren er op gericht de wereld

van Christendom te ontzwavelen en de Helleensche levensopvatting ingang te doen vinden in de harten.

Gelukkigerwijze stond in het boek des noodlots geschreven, dat Goethe zelf het doodvonnis over de richting zou uitspreken en de scherprechter wezen van zijn eigen streven.

Zeven jaren van moeitevolle inspanning getroostte zich de Weimarsche Jupiter om het meest geacheveerde zijner dichtwerken, de *Iphigenie auf Tauris*, tot volmaaktheid te brengen. Het drama zou volle uitdrukking geven aan de meest overheerende zijner gedachten en eene Helleensche vrouw als type voorstellen en ideaal der menschheid. In Februari 1779 schreef hij *Iphigenie*'s eerste letter; den 6den Januari 1787 lag zijn »Schmerzenskind" vóor hem.

Een brief uit Bologna, door hem gedagteekend den 19den October 1786 tijdens zijne reis door Italië, moge de aandacht van slechts weinigen hebben getrokken, hij hadde de oplettendheid van velen ten volle verdiend. De aanblik der afbeeldingen van eenige reine Roomsche martelaressen: eene Heilige Agatha, eene Heilige Cecilia, eene Heilige Agnes, de eerste bovenal, hadden diepen indruk gemaakt op het onreine hart des dichters; zóo diepen indruk, dat zijne Helleensche Iphigenie er den weerslag van ondervinden zou. »Ich habe mir", zoo luidt het in gemelden brief, »ich habe mir die Gestalt der H. Agatha wohl gemerkt und werde ihr im Geiste meine *Iphigenie* vorlesen, und *meine Heldin nichts sagen lassen was diese Heilige nicht aussprechen möchte.*" Het Christelijk ideaal gaf dienvolgens den doodslag aan het heidensch-helleensche, en moge ook Gervinus de *Iphigenie* »die reinste Blüthe moderner Sittigung" noemen, in het oog van den ernstigen beschouwer, aan wat schromelijke tekortkomingen des dichters Christelijke opvatting ook mank ga, zal het aangrijpende drama van Goethe ten eeuwigen dage eene ver-

doeming blijven zijner helleensche levensopvatting, een zegepraal der Christelijke beschaving.

Ik behoor mij te reppen. Vosmaer's levensdoel is geweest, de door Goethe zelven, willig of onwillig, veroordeelde levensopvatting met nieuwen adem te bezielen. Om dat wit te bereiken heeft hij levenslang met walgingwekkende voornaamheid de loog van zijn sarcasme uitgestort over geheel den geopenbaarden godsdienst. Fraaie romans, misselijke kreupelverzen en nu eens goed, dan weder slecht gestileerde aesthetische beschouwingen strekten hem tot fiolen. De altijd levende God der Christenen riep den Zeus-aanbidder ten gerichte. Den 12den Juni 1888 gaf hij den geest te Montreux-Territet. De dagbladen melden en de letterkundige leerboeken herhalen, dat zijne asch in vrede rust onder schilderachtige cypressen van een liefelijk kerkhof.

12 Dec. '91.

Tweede nalezing op Dr. Jan ten Brink's, „De Oude Garde en de Jongste School": Hofdijk.

Nauwelijks durf ik het onderstellen — doch mocht deze of gene mijner lezers in den waan verkeeren dat Dr. Jan ten Brink alles wat hij van Vosmaer weet in de vijftig regels samenperste, waarop wij ons eenige aanmerking veroorloofden, dan acht ik mij verplicht hun toe te roepen dat zij zich niet weinig vergissen. In zijne hoogbelangrijke en met keurige zorg bewerkte *Geschiedenis der Noord-Nederlandsche Letteren in de XIXe eeuw* heeft hij hem eene meesterlijke levensbeschrijving gewijd van nagenoeg evenveel bladzijden als wij regels aantroffen in *De Oude Garde en de Jongste School.* De kunstrechterlijke denkbeelden echter zijn in beide werken volkomen dezelfde; zóozeer dezelfde, dat zij in schier gelijke woorden staan uitgedrukt. Platweg dus gesproken: wij troffen, althans wij mikten op twee vliegen in één slag. De lezer beslisse welk werkwoord hier te bezigen.

Behoudens hetgeen wij in 't midden brachten over vliegenslaan, kunnen wij hetzelfde zeggen van den tweeden schrijver, met wien Dr. Jan ten Brink ons in gezelschap brengt. Ook Hofdijk ontvangt in *De Oude Garde en de Jongste School* slechts een veertigtal regelen, terwijl vijf en veertig bladzijden zijn lof verkondigen in de *Geschiedenis.* Het is mij een lust te mogen verklaren, dat de warme ingenomenheid met den Kennemer Meistreel, welke leeft in het hart des Leidschen Hoogleeraars, ook onzen

boezem doet kloppen. Hofdijk heeft ettelijke balladen gedicht: »*De Balling*" »*Pastoor Ellert's linde,*" »*De grootste worp,*" »*Het paardenrij,*" die, toen wij nog kind waren, ons hart hebben veroverd eens en voor altijd. Latere wijsheid moge onze vurige sympathie hebben gebreideld, tot rede gebracht zoo gij wilt, — zoolang wij op aarde toeven, zal Hofdijk voor ons een dichter zijn in den vollen en besten zin des woords; een beminnelijk dichter, de genieting van wiens voortbrengselen vele uren onzes levens stempelt tot uren van hartverheffend genot.

Dr. Jan ten Brink noemt hem een echten zoon der Muzen, doch voegt er bij dat zijne liederen slechts in den voorhof van haar tempel weerklonken. Daar is in die beperking hoegenaamd niets vernederends voor Hofdijk gelegen, al kan men haar ook juist geen kompliment noemen. Om in het heiligdom te mogen binnengaan behoort men kracht te bezitten gedichten te vervaardigen, wier schoonheid geheel onafhankelijk is van tijd en ruimte; gedichten, die, ten gevolge van het algemeen menschelijk gevoel dat er in ligt uitgedrukt, het hart aangrijpen van de zonen en de dochteren aller naties; gedichten, wier toovermacht niet verlamd wordt door het voortrennen der jaren, niet gefnuikt zelfs door de wenteling der eeuwen. Hofdijk nu is geheel Hollander, maar ook niets meer; zijne poëzie, in verzen zoowel als in proza, is in en door Nederlandsch; Middeleeuwsch-Nederlandsch, voegen wij er bij, ten einde haar volkomen terug te dringen naar de plaats waarop zij tehuis hoort, eene plaats, die juist niet dezelfde is als die, waar de wereld-poëzie zetelt.

Aan oorspronkelijkheid overigens geen gebrek. Knap zoo gij den dichter kunt aanwijzen, in of buiten Nederland, naar wien Hofdijk zich heeft gevormd. Zijne Muze heeft hare eigene opvatting, zij spreekt hare eigene taal. Opvatting en taal beiden, openbaring van een edelen, ridderlijken geest; van den geest der Middeleeuwen, wiens

ontzaglijke heerlijkheid, voor duizenden met dikke sluiers overtogen, den Alkmaarschen bard reeds als jongeling in de oogen fonkelde:

Ik wil niet met ontvlamde blikken
Eens zieners in de toekomst zien;
Maar, als een kind aan moeders kniên,
Mij aan de zoete taal verkwikken,
Die van der oudheid lippen vloeit;
Om, van heur geest geheel doorgloeid,
Als weg te zinken in 't verleden;
De mijn van heur verborgenheden
Tot de uiterste aadren in te treden,
En, van heur tooverkracht geraakt,
Bij de overstelping van genieten,
In vrije zangen uit te gieten
Wat mij geheel de borst doorblaakt!

De heerlijkste der vele bloemen, aan den malschen stengel dier frissche geestdrift ontloken, zijn de *Kennemer balladen.* Men kent de strenge eischen, door Bilderdijk der Romance gesteld:

Meer zullen er met roem op Tespis' laarzen stappen
En Klioos krijgstrompet doen daavren als om strijd,
Dan met een enklen greep dat zachte schoon betrappen
Dat met één schittring treft en geene tooisels lijdt.
Dit vak laat woordenpraal noch opgeblazen zwelling,
Maar enkle waarheid toe; doch, zoo ze een Dichter ziet!
't Eischt schildring en gevoel bij d' eenvoud der vertelling;
Maar schildring, los van trek, en vlak van koloriet.

De natuur gaat boven de leer. Bilderdijk wist uitstekend hoe het moest wezen en hoe niet; doch wan de 336 eerste bladzijden van het eerste deel zijner *Volledige Dichtwerken* en meld ons wat er na de zifting overblijft.

Hofdijk heeft, voor zooverre mij althans bekend is, te

geener plaatse over de eischen der ballade geleeraard; zonder meer greep hij de koe bij de horens.... Schande over mij, dat ik zoo grove beeldspraak gebruik, waar ik de aandacht mijner lezers poog te vestigen op dichterlijke voortbrengselen, die hun ontstaan danken aan de *Sage*, dat

»lieflijkst kind der Poëzij,
Bij 't smeltend avond-uur aan 't purprend West geboren,
Omfladderd van een Geestenrij
En in heur bloemenwieg omreid van Elfenchoren".

De theorie in deze fluweelzachte verzen, indien het althans geoorloofd is van theorie te gewagen, wordt door Van Hoogstraten zoo aetherisch mogelijk geheeten. Ik ben het volkomen eens met den schranderen kunstrechter; doch laat mij er bijvoegen dat ook de praktijk in den bundel der *Balladen* naar mijn inzien verbazend aetherisch is. In zijn goed leesbaar *Schiller's Leben und Dichtungen* heeft de heer A. Spies verkondigd: »Alles Hohe, was Menschenbrust erhebt, und alles Süsse, was Menschenherz durchbebt, hat in dem Cyclus der Schiller' schen Romanzen seinen Ausdruck gefunden." Zijne gedachte nader ontwikkelend noemt hij *Die Bürgschaft* eene verheerlijking der trouw; *Der Kampf mit dem Drachen* eene lofprijzing des zich zelven bedwingenden ootmoeds; *Der Taucher* eene plastische voorstelling van de macht des eergevoels en der liefde; *Die Kraniche des Ibykus* schildert de ontzagwekkende kracht der dichtkunst; *Der Graf von Habsburg* haren veredelenden invloed op het menschelijk hart. Schiller's balladen zijn weldoordachte, maar dikwerf te zeer gekunstelde uitingen van gepraemediteerde gevoelens.

Het zoude uiterst moeilijk zijn eene categorische lijst op te maken der grondgedachten van Hofdijk's Balladen.

Naïeve kinderen van het teederst gevoel: knaapjes, wien het besef van aangeboren mannelijke kracht in het argeloos en speelzieke hartje sluimert; maagdelijns, die onbewust de oogen aller toeschouwers betooveren door de weelderigheid harer ontluikende vormen — bekreunen zij zich niet om hetgeen door ouderen van dagen te hunnen gunste of ongunste gezegd wordt. Zij bevroeden niet eens dat er over hen gesproken wordt. Zij leven en genieten het leven, gelijk de roos, die geheel den lieven lentedag wiegelend geurt op haar stengel; gelijk de nachtegaal, die rondhuppelt van twijg op twijg: zingend vedertje, gewiekt geluid. Aldus heeft de dichter hen geschapen. Aldus zijn zij een siersel van de gaarde der Nederlandsche letteren.

* * *

Mevrouw Kritiek geeft mij een tikjen op den schouder en gebiedt mij mijne geestdrift een weinig te matigen. Alles fraai, mompelt zij, maar de Balladen van Hofdijk gaan schier allen mank aan een zelfde kolossaal gebrek. Zij bevatten keurige natuurschilderingen, maar doen den menschelijken karakters geen recht. Even rijk als palet en penseel er zich betoonen waar het geldt »de fijnste tinten en de geheimzinnigste harmonieën der natuur" te malen, even arm zijn zij in de schildering dier »roerende trekken van menschelijk lijden en medelijden", dier »uitingen van het hart.... als, op kunstelooze wijze geopenbaard, eene romance alleen draaglijk maken."

Daar is eenige waarheid in deze wel wat sterk sprekende bedilling. Op het stuk van scherp gekante karakterteekening, met weerzin geef ik het toe, is Hofdijk de mindere van Schiller. Zóozeer misschien de mindere, dat er van eene vergelijking tusschen de twee balladendichters, in

dien opzichte althans, geene spraak kan wezen. Een gevolg van wat ik noemen zoude de naïveteit van Hofdijk's dichterlijken aanleg, die in de *Kennemerlandsche Balladen* zijne meest volkomene uitdrukking vond. De dichter brandt en blaakt van kinderlijke liefde voor de natuur van zijn geboortegrond. Bosschen, beemden en puinen spreken tot hem met die zielaangrijpende stem, welke, naar het zeggen der koude hardhoorige prozamenschen, in werkelijkheid slechts trilt en ruischt in der dichters verbeelding. Het schijnt hem hoegenaamd geen moeite te kosten, die natuur, met al de indrukken welke zij maakt op zijn hart, in proza en poëzie te herscheppen. Nieuwe of althans der schare zoo goed als geheel onbekende woorden, die wonderwel de denkbeelden des dichters vertolken, stroomen hem uit de pen. Naar volle waarheid kent de heer Van Hoogstraten hem een penseel toe voor den rozengloed der dalende zon en voor het eerste vlammend purper van den morgen, voor het dartel loover der jonge beuken en voor den verweerden top des grijzen eiks. Maar de schildering van het menschelijk hart en zijne duizenden verschillende aandoeningen laat bijwijlen te wenschen over. Sommige van Hofdijk's balladen doen mij denken aan ettelijke werken van den hoogvermaarden bloemschilder Daniël Seghers. Rozen en amaranten, asters en viooltjes, vergeet-mij-nietjes en meizoentjes, fonkelen den toeschouwer met van zielsgevoel tintelende kleuren uit de doeken en paneelen te gemoet. Doch de »Maria met het kindje", door Rubens als middelpunt van den tuil geschilderd, heeft den schijn eene vreemdelinge te wezen, welke den indruk maakt slechts *pour cause d'effet* te zijn gemaald, dewijl de schoonheidsleer nu eenmaal verklaard heeft dat de loutere natuur in de kunst geen volkomen bevredigenden indruk kan maken, indien zij niet gestoffeerd is met menschelijke wezens.

Men zij echter billijk en veroordeele niet *en bloc*, waar

tal van uitzonderingen haar recht kunnen doen gelden op hooger beroep. »*Pastoor Ellert's Linde*" is wel wezenlijk een ballade met scherp omlijnd karakter en honderd lastige zaken ter wereld zijn gemakkelijker dan een gedicht aan te wijzen, waarin de natuur harmonischer en aangrijpender samenvloeit met het leven. Ook »*De Balling*" legt in dezen een gunstig getuigenis af. Het is wel waar, dat de dichter bij het vervaardigen dezer ballade wat al te beducht geweest is helderheid te brengen in »den liefelijken *demi-jour*, die de eigenaardige lichtgloed is van het tooverland der poëzie"; maar toch de grijsaard, in stommen weemoed aan den voet des popels gezeten, vertegenwoordigt eene gansche rij van echt menschelijke aandoeningen. De Jonker, schitterend in zijn edeldos, niet minder. De Burchtvrouw, in tranen losbrekend bij den aanblik des rings, doet de koon van den lezer verbleeken. De ongemeen fraaie natuurschildering, door den dichter vooropgezet, hult het geheel in een waas van droefgeestigheid, als passend is bij het treurige onderwerp. Gij kent die verzen; doch gun mij 't genot ten gehoore te brengen wat mij in de geestdriftige dagen der jeugd honderdmaal den kreet van bewondering ontlokte.

De kleurige aster tooit de gaard.
De krekel zingt in 't groen.
Reeds geelt het fijne berkenblad
En kleurt reeds hier en daar het pad
En spreekt van 't na-seizoen.

Als sloeg ze een gouden sluiergaas
Om 't hooggegloeid gelaat:
Zoo dook de zon aan d' avondtrans
En wierp een laatsten rozeglans
Op 't veld in dauw gebaad.

Waar 't Rijnegommer binnenpad
De baan naar Egmond kruist,
Daar vangt een bruine popeltop
Den adem van het koeltjen op,
Dat door zijn lover ruischt.

Een grijzaart zat er aan den voet ....

Bedwinge ik echter den lust mijner ijlende pen, die het geheele gedicht zou willen afschrijven. Tal van balladen — (ik noem slechts »*De reus van Spaernwoude*", »*Het paardenrij*" »*De kracht des geloofs*" — tal van balladen, beschouwd uit het hier aangegeven standpunt van harmonische samensmelting der natuur met het leven, zijn in Hofdijk's dichtbundel betooverend schoon. Zij mogen in scherpté van karakterteekening de minderen zijn van Schiller's gewrochten, met luide stem protesteeren zij tegen den blaam, die wel eens te stout naar des dichters wangen geworpen wordt, als zoude schildering van het menschelijk hart *volkomen* buiten het bereik liggen zijner dichterlijke kracht. Wie uit *iets* concludeert tot *alles*, maakt zich schuldig aan vergrijp tegen de billijkheid en havent de ernstige redeneerkunde. Men zegge vrij, dat Hofdijk's jonkvrouwen en bruiden en ridders en knapen, in het algemeen gesproken, te zeer gelijken op elkander, dan dat zij uitdrukkingen verdienen genoemd te worden van het eindeloos wisselend spel der menschelijke karakters en der menschelijke aandoeningen. Doch men zij billijk en onthoude den dichter de lofprijzing niet, naar de volle mate zijns grooten talents, leven gestort te hebben in hunne aderen en Kennemerlands heerlijke natuur harmonisch gestoffeerd te hebben met tal van indrukwekkende figuren. Duitschland moge stoffen op zijn Schiller, Nederland kan bogen op zijn Hofdijk. Het is zelfs de vraag, welke der twee naties het meest

in haar recht is, wanneer zij optreden met de balladen harer zoons in de hand en, de oogen schitterend van fierheid, der wereld toeroepen: »Zie hier ben ik! Deze liederen zijn door één mijner kinderen gezongen! Waar vindt gij huns gelijken!"

Naïveteit is ook op het gebied der kunst eene kostbare gave. Hare argelooze uitingen grijpen vaak dieper in het hart dan hetgeen door zich zelf bewuste ontwikkeling ten gehoore gebracht wordt.

23 Dec. '91.

POL DE MONT.

»*Een Idylleke*" in den *Nederlandschen Spectator* van 2 Mei jl. en eene beschouwing over de »*Uiterste linkerzij in de jongere Duitsche dichtkunst*," in No. 21 der *Haagsche Stemmen,* vestigden dezer dagen mijne aandacht op Pol de Mont, den Vlaming van nauwlijks vier en dertig jaren, den jonkman derhalve, voor wien de tijd van de volle ontplooiing des talents nog in de toekomst ligt.

Slechts weinigen arbeiden zoo veel als hij. »Arbeiden" in dubbelen zin genomen. Hij verrast ons keer op keer met bundels, vol gedichten, groot en klein; keer op keer vraagt hij onze oplettendheid voor proza-stukken in tijdschriften van allerlei naam. Ziedaar de eerste beduidenis des woords. Volgt de tweede. Pol de Mont is een Vlaming: de eerste schrijf- en spreektaal derhalve, die hem geleerd werd, was het naïeve bargoensch, hetwelk aan de overzijde der Schelde wordt gesproken, — dat is tot daaraan toe — en ook, helaas, geschreven. In de roestige schalmen dier taal lag hij machteloos geboeid, toen hij zijne eerste gedichten uitgaf. En nog heden heeft hij er zich niet geheel aan ontworsteld. Maar hij arbeidt aan zijne bevrijding en geducht, ik kan het u verzekeren. Reeds komen er geheele bladzijden voor in zijne schriften, die behoudens enkele malle uitdrukkingen, den schijn hebben van door een geboren Noord-Nederlander ten papiere te zijn geworpen.

Geworpen? . . . . Wis en zeker. Want Pope's uitspraak: »The last and greatest art, the art to blot" en Moore's

gezegde: »It very rarely happens, that poetry, which has cost but little labour to the writer, is productive of any great pleasure to the reader" schijnen door Pol de Mont maar niet begrepen te worden. Zoo hij slechts iederen dag eenige bladzijden *pro-patria,* liefst van de breedste afmeting, met verzen en proza gevuld heeft — dien indruk althans maakt hij op velen — legt hij des avonds zijn hoofd rustig op het kussen. Het leelijke woord moet er uit: de Mont dreigt een *veelschrijver* te worden en mijne lezers kennen daarvan het synoniem.

Dat is een euvel, door vele, zoo niet door alle kunstrechters erkend. De *Gids* spoorde, een paar jaren, meen ik, geleden, den heetgebakerden jonkman aan, ons toch eindelijk eens wat rust te gunnen. Dr. W. Doorenbos, in zijne geschiedenis der letterkunde, zegt dat hij met angst wordt nageoogd: met angst, omdat hij als met stormpas den top van den Nederlandschen Parnas schijnt te willen bereiken, maar op den gevaarlijken weg naar de onsterfelijkheid te veel bagage met zich voert. Liefhebbers van vreemde woorden noemen zulke uitspraken euphemismen.

Metterdaad heeft die aangeborene voortvarendheid den heer de Mont reeds leelijke parten gespeeld. Toen hij ten vorigen jare door den Haarlemschen uitgever van *Mannen van beteekenis* was aangezocht om eene levensbeschrijving te vervaardigen van Jan van Beers, wist hij den onhebbelijken lijmer van het onhebbelijke *Confiteor* niet beter in de wolken te verheffen dan door Busken Huet als zijn lofredenaar te laten optreden. Busken Huet, die geen twee regelen schrifts aan Jan van Beers gewijd heeft; ternauwernood zijn naam noemt in het *Land van Rubens* en in wiens vijf en twintig deelen *Litterarische Fantaisiën en Kritieken* de naam van Jan van Beers, maar ook niets meer dan dat, tweemalen flauwtjes gedrukt staat. Waarom niet den tijd genomen den *Gids* eens even op te slaan om tot de ontdekking te geraken, dat Schim-

mel de schrijver was van het vier of vijf malen op Busken Huet's gezag aangehaalde artikel? Het is immers onze plicht aan voortvarendheid te denken en de misstelling niet op rekening te schuiven eener poging tot verschalking der goê gemeent. . . . Titteltjes!!!

Aan de gedichten van Pol de Mont doet die voortvarendheid onzeglijk veel kwaad. Allereerst verlokt zij hem tot het zeer gemakkelijke, doch ongenietbare en zijn talent geheel onwaardige genre der plat-burgerlijke, volstrekt gelijkvoersche vertelling, door Van Beers in zwang gebracht, door de talentvolle Hilda Ram gehuldigd. Voorts noopt zij hem tot het schier voortdurend aan elkander rijgen van rijmlooze verzen; verzen, die, naar den aard van het proza gedrukt, hoegenaamd niet van proza verschillen. Ik zet het u, poëzie op te visschen uit de volgende, door mij als proza afgeschrevene vijfvoeters uit *Pulcinello*:

»Ei! welk een wildzang! . . Ginds van op het rijtuig des kunstnaar-tandentrekkers, die met stentororgaan, ex cathedra zijn eigen lof verkondend, rond zijn hals een reesem tanden toont, waarvan vast meer dan één den Mastodonte meer dan den mensch herinnert — hoort, daar roffelt zoo onbarmhertig luid de groote trom, dat, wie durft naadren, hooren beide en zien vergaan . . . ." Onvoldragen proza, niet waar? En ik zou sprekender voorbeelden kunnen aanhalen.

Voorts drijft zij hem, wanneer hij aan 't rijmen gaat, om des rijms wille de taal geweld te plegen. De regels b. v. uit zijn jongste gedicht »Idylleken:"

»Het zoeltje voert het land, neen, de aarde rond
van hageroos en tijm de zoetste roken"

getuigen van slordigheid en moeten noodzakelijkerwijze in goede voeg worden gebracht, willen zij het recht heb-

ben in een beschaafd, geletterd gezelschap te verschijnen.

Dit alles is zeer te bejammeren; want Pol de Mont heeft talent, ontzaglijk veel talent. Ik ken niet één hedendaagschen dichter, die het in de beeldende woordenkunst, indien ik haar zoo noemen mag, zoo ver heeft gebracht als hij. Daarbij is zijne verbeelding zeer opgewekt en zijn gevoel tamelijk teeder. Warm zal dit laatste wel niet meer worden: het heeft te veel geleden van den ijskouden adem des ongeloofs, die er over heenwoei. Het zij tot eere van den dichter gezegd, dat hij, indien ik althans goed ben ingelicht, in zijne laatste pennevruchten niet meer aan het wellustig-zinnelijke offert, dat zoo menige zijner bladzijden stuitend-onwelriekend maakte in vroegere dagen. De bestraffing, hem in den *Gids* over dat sensualisme toegediend, heeft dus goede gevolgen gedragen. Het bewijst, en dit is een goed verschijnsel, dat de heer de Mont voor verbetering vatbaar is. Had hij den moed zich een tiental jaren op te sluiten in de eenzaamheid en daar seul à seul te arbeiden, met bedaarden ernst, aan een enkel groot gedicht en aan eenige weinige kleine, het is mijne innige overtuiging dat hij den zegepalm in de renbaan der Nederlandsche kunst van het einde der negentiende eeuw behalen zou. Niemand der op dit oogenblik arbeidenden heeft meer ontvangen dan hij van hetgeen den dichters in hunne wieg wordt medegegeven. Moge zijne kunst het zuiver aardsche, zuiver natuurlijke terrein verlaten, waarop zij tot hare schade heeft post gevat, en eene hulde worden aan den Schepper, die ze hem heeft geschonken!

8 Juli '91

EMANUEL HIEL. De Psalmen in gezangen.

't Zij mij geoorloofd de vrijheid te nemen, nog vóor den aanvang des huidigen gekeuvels, tot mijne lezers en lezeressen eene bede te richten om ontschuldiging. *La finesse, la délicatesse peut-être, fera défaut*, zou een hupsche franschman zeggen, indien hij in mijn geval verkeerde. Ik heb drie volle uren doorgebracht in het geestdoodende gezelschap van een smakeloozen rijmelaar, die voor gevoelsorganen de kiemen van karbouw-horens schijnt ontvangen te hebben. Ik voel dat ik onder zijn invloed ben. Daar moet over hem gesproken worden; ik kan niet wachten tot mijn gemoed is uitgezuiverd; zoo spoedig mogelijk wil ik vergeten wat ik las en alles bannen, wat ook maar de geringste heugenis zou kunnen levend houden in mijn hart.

Vanwaar, zoo vroeg ik mij reeds twintig malen af, van waar mag den heer »hoofdopsteller" der edelachtbare *Dietsche Warande* de gedachte zijn aangewaaid, dat hij zijnen gasten een genoegen zou doen met hun in schier elke aflevering van zijn tijdschrift ettelijke psalm-vertolkingen van Emanuel Hiel op te disschen? In welk hoekje der aarde, luidde eene tweede vraag, in welk hoekje der aarde mag die Vlaming den moed gevonden hebben, zich aan eene dichterlijke vertaling van Davids en anderer Hebreeuwen heerlijke lofzangen te wagen? De zin der psalmen is hem keer op keer een geheim; de taal, in welke hij ze poogt over te brengen, laat hem keer op keer in den steek; het rijm speelt hem booze parten in strophe op strophe.

Doch wel beschouwd dien ik te bedenken: »*des Frechen ist die halbe Welt,*" en mogelijkt duwt Dr. Alberdingk Thijm mij toe:

»*De poging zelfs is schoon in 't worstelperk der eer.*"

Tegen de Duitsche zinspreuk valt niets in te brengen: de eene helft der wereld behoort nu eenmaal aan de brutalen; en booze tongen voegen er bij: de andere helft nemen zij. Op den aangehaalden versregel zoude ik, met eenig recht, kunnen antwoorden, dat, om schoon te zijn in 't worstelperk der eer, de poging ettelijke eigenschappen bezitten moet, welke aan die van Emanuel Hiel volkomen ontbreken. Allerzekerst moet zij gemerkt zijn met den stempel des talents; ten allerminste moet zij de belofte in zich dragen van toekomstige volmaaktheid. Derft zij die hoedanigheden, van andere wil ik niet eens gewagen, dan ontaardt zij in beuzelarij en wie haar een kwartier uurs zijne aandacht schenkt, heeft een kwartier uurs van zijn kostbaar leven nutteloos verloren.

Ten bewijze. Het zesde vers van den twaalfden psalm luidt oorspronkelijk: »Om de ellende der verdrukten, om het gezucht der weerloozen, zal ik nu opstaan, spreekt de Heer! Ik zal heil verschaffen dengenen tegen wie Gods vijanden snuiven."

Emanuel Hiel verfomfaait de gedachten aldus:

'k Zal opstaan, zegt de Heer,
De verwoesting der armen,
Der verdrukten, het kermen
Stelp Ik teêr....

'k Zal opstaan zegt de Heer,
Zij, die 't volk verdrukken,
Zij, die 't laf doen bukken,
Stamp Ik neêr.

Nauwlijks durf ik het wagen, op het verwoede-mar-

ketentster-achtige te wijzen, dat er te dezer plaatse in »*Stamp Ik neêr*" gelegen is. Ik vraag enkel of het *would-be* aandoenlijke »*Stelp Ik teêr*" taalkundig zuiver kan genoemd worden; en stel in bedenking of het woordeke »Zij" in de verwaterde regels 6 en 7 niet »*hen*" zou moeten wezen.

De groote Hiel schijnt echter volkomen voldaan over zijn arbeid. Hoe anders te verklaren, dat hem de pen niet uit de vingeren viel bij vs. 7 en 8: »Des Heeren redenen zijn reine redenen; gelouterd zilver, van alle schuim gezuiverd, gereinigd zeven malen! Gij, Heer, zult ons bewaren; zult ons behoeden eeuwiglijk tegen dit geslacht!" Onze rijmelaar durft schrijven niet alleen, maar laten drukken:

Uw woord is helder, Heer, als 't reine zilver,
Gelouterd, zevenmaal geklaard!
Behoeden zult Ge Uw volk, het houden van 't geschil ver
Der boozen dezer aard.

Geen commentaar. Ik voel dat mijne pen grimmig wordt; en toorn mag hier het woord niet voeren.

De wieken gerept en, op de melodieuze golving der Vlaamsche klanken, den blauwen hemel in!

Gij hebt nog nooit gehoord van »het zand des braven" Ook ik niet. Maar ziehier:

Ach, wen de grondzuil stort in 't zand
Des braven! Heer, wat doet hij dan?
Heer, Heer, ge zijt rechtveerdig, Heer!

Ik vorsch niet naar wat er bedoeld wordt; ik zie slechts wat er staat.

Nog hooger, en de gedachte aan Hollandsche kadetjes s. v. p. naar beneden geworpen:

Hij (Jahve) *schenke u wat uw herte bestendig warm begeerde,*
Vervullend 't vroom voornemen, dat gij in uwen zin voert.

(*Ps.* XX v. 5)

Op mijn woord, mijne heeren, dat is oud-testamentische poëzie; 't zijn Dietsche-Warandische-Emanuel- Hielsche verzen!

Gij verlangt een kreupel kermisdeuntje? Voici:

Betrouwt uw karren, vijands!
Betrouwt uw zwaarden, vijands!
Wij roepen vreugdig: Heer, o Heer!
In wild verwarren, vijands!
Vergaan uw paarden, vijands!
Gij valt vernield ter neer!

En dat taveerne-gebulk moet eene dichterlijke vertolking heeten van het eenvoudig-verhevene woord des twintigsten psalms: »Dezen op wagens, en die op paarden maar wij, wij roemen op den naam des Heeren onzes Gods!"

Verlos mij van den vijand, gauw! Is het een luie Javaansche bediende, een slaperige Samidin, Saïrin of Karto wien dat woord wordt toegesnauwd door een driftigen meester? . . . Ai mij! Het tweede vers van den zevenden psalm luidt: »Heer, mijn God, tot u neme ik mijne toevlucht! Verlos mij van al mijne vervolgers en red mij."

Een offer aan het *Ewig Weibliche!* Gij kent den achtsten psalm, een der verhevenste van den geheelen kring. » . . . . Als ik Uwen hemel aanschouw, het werk Uwer vingeren; maan en starren die Gij bereid hebt; — wat is de mensch, dat Gij zijns gedenkt? des menschen zoon, dat Ge op hem acht slaat? Gij hebt hem een weinig minder gemaakt dan de Enge-

len; met eer en heerlijkheid hebt Gij hem gekroond!" De groote Hiel voert een »Rei van Vrouwen" ten tooneele en, meer *impresario* dan dichterlijk vertolker, stottert hij aldus:

Zijn wij een weinig minder dan uwe engelen,
Toch speelt de schoonheid op ons aangezicht;
Zijn wij een weinig minder dan uwe engelen,
Toch blaakt in onze ziel uw liefdelicht!

Wordt deze vertaling ooit door eene gemeente gezongen, dan zij Hiel veroordeeld tot de kosten van het *poudre de riz,* dat er aan de zijde der dames zal noodig wezen om den toestand te redden.

Nog al hooger; mijne pen aarzelt.... doch, 't zij de knal van den vuurpijl:

Van uit de hemelsferen blikt de Heer,
Hij blijft naar menschenkinderen medelijdend blikken,
Of iemand, met verstand, zoekt Jahveh weêr....
Hij ziet ze, in ondeugd zwervend, stinkend stikken.

Ik vraag mijne lezers duizendmaal verschooning voor de onhoffelijkheid van dit citaat, doch ik meende hun den verheven trek van het Vlaamsche genie niet te mogen onthouden. De onwelriekende regel is eene dichterlijke vertolking van Ps. XIV v. 3: »Allen zijn zij weerspannig, te zamen gansch verfoeilijk! Geen is er die goed doet, ook niet één!"

Wilde ik alle taalfouten monsteren, alle feilen tegen de versmaat in het licht stellen, mededeeling doen van alle gebreken des rijms, strijd voeren tegen alle averechtsche opvattingen van den gewijden tekst, — de twintig tot heden door de *Dietsche Warande* onbegrijpelijkerwijze opgenomen psalmen, zouden mij doemen tot een walgelijken arbeid van uren en uren. Boersch gesproken: ik heb er genoeg van.

En zulk een wansmakelijk leuteraar vult tien kolommen druks in de groote *Bloemlezing* van J. P. de Keyser; een boek, dat bestemd is de vaderlandsche jongelingschap op de hoogte te brengen der Nederlandsche en Vlaamsche letterkunde, en waarin Broere, de dichter van den schoonsten dithyrambus ter aarde, noch Bohl, de bard der Canzonen, noch Van Meurs, de zanger van Kriekende Kriekske, (om slechts deze drie Katholieken bij name te noemen) vermeld staan!....

15 Juli '91.

F. W. Weber. DREIZEHNLINDEN.

Hoe het op dit oogenblik in zijn werk gaat weet ik niet; doch wie ten jare 1882 *Dreizehnlinden* bestelde, ontving — behalve een zeer elegant boekdeeltje van drie honderd tachtig bladzijden — eene losse toegift van een twee- en- dertigtal pagina's, bevattende het portret van *F. W. Weber*, eene afbeelding zijner woonstede: het slot Thienhausen bij Steinheim, plus niet min dan zes en veertig lofredenen op 's dichters arbeid. Deze laatsten waren getrokken uit tijdschriften en dagbladen van allerlei gading en allerlei kleur. De liberale *Kölnische Zeitung* reikte er vol geestdrift de hand aan de uitstekend Katholieke *Stimmen aus Maria-Laach.*

Al zijn dan ook het portret des dichters, de beeltenis zijner woning en de lofspraken hem toebedeeld, volstrekt zoo keurig niet uitgevoerd als Dreizehnlinden zelf (een boekje, dat ge u zoudt aanschaffen, al ware alleen om er mede te pronken in salon of op lessenaar), toch is die toegifte een schitterend bewijs, dat de stem des heeren Weber niet was die eens roependen in de woestijn. Hij heeft gezongen gelijk er na Goethe in Duitschland niet gezongen was, en de kinderen van het dichterlijk Germanje hebben zijn lied begrepen. Troostvolle gedachte voor den kunstenaar: de toejuichingen, die alomme weerklonken, gaven blijk, dat »the eagle-spirit of the child of song" werd nagestaard in zijn verheven en hartverheffende vlucht.

In September '78 verscheen Dreizehnlinden's eerste uitgaaf; Maart '79 zag de tweede in het licht treden; Mei '79 verwelkomde de derde; September de vierde; het jaar '80 schonk ons de vijfde, zesde en zevende; '81 verraste met de achtste, negende, tiende en elfde; '82 voegde er de twaalfde en dertiende aan toe. Wat er sedert geschiedde bleef mij onbekend; doch het woord van den Paderbornschen uitgever Ferdinand Schöningh: »und immer wird die Theilname für das herrliche Werk grösser und inniger" waarborgt ons dat de stroom in '82 niet is gestuit.

Ook zonder, met den auteur, te bedenken dat de prozaïsch-praktische geest onzer eeuw den zonen des lieds pleegt toe te roepen:

Lass das Klimpern; lass das Leiern;
Wer erfreut sich solches Schalles?
Bessres Klingen, bestes Klingen
Ist das Klingen des Metalles!

staat men verbaasd over de geestdrift, die door den dichter gewekt werd. Het kan dan ook wel niet anders of dat enthusiasme moet zijne reden hebben in een buitengemeen iets; en wederom, dat buitengemeene moet schuilen hetzij dan in eene omstandigheid aan de verschijning van het boekje verbonden, hetzij in de verdiensten van het gedicht zelf. Beide oorzaken hebben saamgewerkt. *Dreizehnlinden* verscheen in het jaar '78, toen de politiek-godsdienstige strijd in Duitschland zijn heetste punt bereikt had. Het is te gelijk een luidsprekend protest tegen de geweldenarijen des cultuurkamps en een onvergankelijk meesterstuk van poëzie. Het grijpt in het hart van den tijd gelijk eene redevoering van Windhorst en ontsteigert den tijd als een heldendicht van Torquato Tasso. De vestiging van het Christendom, bronwel der beschaving en welvaart van Duitschland, bezongen door een lid van het Centrum, op

het uur dat Duitschlands bisschoppen in ballingschap zuchtten.... zie, na drie honderd jaren zullen de geschiedschrijvers van keizer Wilhelms regeering er citaten uit putten ter getuigenis van het verleden, en zal de litteratuur-docent zijnen leerlingen bewijzen, dat de poëzie er nog geen rimpels zette in het heden. Gelukkig de meester, die zich streelen mag met de bewustheid dat zijn arbeid van vele jaren zoo heerlijke vruchten zal afwerpen! Wij, laten wij met vrijmoedigen eerbied ons plaatsen aan des dichters voeten en met bewondering luisteren naar zijne betooverende accoorden.

Genealogisch gesproken behoort *Dreizehnlinden* tot wat de Latijnsche kunstrechters noemen het *genus epicum.* Indien nochtans de dichter een vollediger titel aan zijn arbeid gegeven had dan het waarlijk al te eenvoudige: *Dreizehnlinden von F. W. Weber,* geloof ik dat hij (gelijk na hem Ludwig Brill, de auteur van »*der Singschwan*" gedaan heeft) zijn werk eene *lyrisch-epische Dichtung* zou hebben gedoopt. Deze schijnbaar onbeduidende opmerking heeft dieper zin dan gij misschien wel denkt. Zij zegt, met even veel of even weinig woorden, dat wie het boekje ter hand neemt, in den waan er een heldendicht te zullen ontmoeten in den trant der Iliade, der Odyssee, der Aeneïde, bedrogen zal uitkomen.

Het eigenlijke epos — heldendicht zijn wij gewoon het in de moedertaal te noemen — is (indien ik het dus mag uitdrukken) een gezang van daden. *Vilmar,* in zijn hoogstmerkwaardige *Geschichte der Deutschen National-Literatur,* zegt dat het elk op den voorgrond treden van des verhalers subjectiviteit, »also alles was Betrachtung, Reflexion, was Urtheil genannt werden mag und vollends die Einmischung der Individualität des Dichters", uitsluit. »In der rechten epischen Poesie kommt das *Ich* auch nicht

ein einziges Mal vor, wenn es nicht in der Einführungsformel erscheint: » »Ich hörte singen und sagen" ", wodurch aber gerade die Ausschliessung des Ich bezeichnet wird."

Alhoewel de heer Vilmar zijne bewering vooral doet steunen op de zoogenaamde Oud-Germaansche heldensage: Nevelingenlied, Goedroen en wat dies meer zij, kan men ter staving van zijn gevoelen ook met Homerus en Vergilius op den leerstoel verschijnen. Al herinnert immers het »arma virumque cano" ook nog zoo zeer aan des zachtaardigen Vergilius' ikheid, de voorstanders der theorie wijzen zegevierend op vers 8, waar de zwaan van Mantua zeggen zij, zich eerst recht boven den vlakken bodem verheft:

Musa, mihi causas memora, quo numine laeso
Quidve dolens regina deûm, tot volvere casus
Insignem pietate virum, tot adire labores
Impulerit.

Of, gelijk het in Vondel's min gelukkige overbrenging luidt:

O zanggodin! ontvouw
De oorzaken: wat Godin in 't hemelsche gebouw
Gekwetst wierd in haar eere, of bij wat recht en reden
Der goden koningin, zoo toornig hier beneden,
Dat recht godvruchtig hoofd berokkent zoo veel wee,
Zoo vele zwarigheên.

Onzelfzuchtiger nog gaat Homerus te werk. Reeds in zijn eerste vers van Ilias zoowel als van Odyssee, vaart hij, niet alleen, maar aan de hand zijner Muze, de wolken in:

Mènin aëide, Thea, Pèlèïadeo Achilèos

volgens Bilderdijk:

Hef aan, ô zanggodes, zing d' onverbidbren toren
Door Peleus' dappren zoon aan Atreus' zoon gezworen!

En: Andra moi ennepe, Mousa, polytropon
d. i. Verhaal mij, o zanggodin, van den zwerver, enz.

Ik zet het u, uwe individualiteit met minder omslag ter zijde te schuiven.

De aanhef van Dreizehnlinden wijkt geheel en al van deze methode af. Luister slechts:

Wonnig ist's, in Frühlingstagen
Nach dem Wanderstab zu greifen
Und, den Blumenstrauss am Hute,
Gottes Garten zu durchschweifen.

Prettig is het inderdaad. Wat toch gebeurt er op die vliegtochtjes, indien het althans een dichter is die de roos op den hoed steekt? De lucht is vol zangs: de meerle verhaalt aan het woud wat zij al zoo gepeinsd heeft in 't barre seizoen; en zie, op de trilling der noten van dat zwartgevederd natuurkind, worden halfvergeten liedjes wakker in de ziel des wandelaars:

Halbvergessne alte Lieder
Werden wach in meiner Seele!

Het is de kunst slechts er uitdrukkingen aan te geven:

Hätt' ich nur, sie auszusingen,
Wilde Amsel, deine Kehle!

Gelukkig voor hem en voor ons, bezit de dichter van *Dreizehnlinden* den gorgel dien hij zich toewenscht, en alles wat hij hoort en ziet en fantaseert bovenal, vereenigt zich tot een lied.

Gij bemerkt dat hier van een overdragen der eigen zangdrift op de Muze geene spraak is. Die den eersten

Canto op de lippen voert is de Sanitätsrath Dr. Fr. W. Weber. Die het slotwoord uitspreekt:

Betet für den armen Schreiber,
Schliesst der Sang von Dreizehnlinden,

is dezelfde. Waar in den zoo eigenaardigen 4en zang een soort van aanroeping geschiedt, wordt de apostrophe niet tot deze of gene »Göttin", maar tot »mein Lied" gericht en klinkt het, als om alle Homerianen te tarten:

Jetzt, mein Lied, du scheue Jungfrau,
An die Stirne leg' den Finger,
Sinne nach: du musst mir nennen
All die Beter, all die Singer.

»Man meint", zegt de *Kölnische Zeitung*, in eenigszins anderen zin dan dien ik op dit oogenblik aan hare woorden leen: »Man meint ein Minnesänger müsse alle diese Lieder lebendig vorgetragen haben".

Wie echter vermoeden zou, dat ik het, wegens die stoute afwijking van de Homerische en Vergiliaansche gewoonten, geladen heb op 's heeren Weber's aanhef, zou onrecht plegen. Die aanhef (in het oog van den ernstigen beschouwer, grondslag eener geheele reeks van letterkundige theorieën) zegt ons dat wij met een dichter te doen hebben die *durft*, en eenen zulke, ik beken het, druk ik gaarne de hand. Metterdaad rust geheel het verschil tusschen *Dreizehnlinden* en het antieke epos op de werking van des dichters individualiteit; en dat deze, in tegenstelling met den zich verschuilenden Homerus of wien ook zijner navolgers, krachtig zal optreden en bijgevolg door de 24 zangen, welke gaan volgen, de bekoorlijke ader van het lyrisme doen vloeien, wordt ons

niet toegefluisterd, maar toegeroepen tusschen de regelen van bladzijde twee en drie:

Was die Linde mir erzählte,
Was der Eichenwipfel rauschte,
Wenn ich Abends ihrer Blätter
Heimlichen Gesprächen lauschte

en wat verder volgt.

»Is zoo diep ingrijpend eene verwijdering van den antieken kunstvorm te billijken"? Ik neem de vrijheid de vraag met eene vraag te beantwoorden: waarom niet?.... Vergilius en meer nog Homerus, brengen mij in verrukking, zoo dikmaals ik onder de oogen neem wat er zich voortreffelijks in hunne voortbrengselen bevindt. Ik beschouw de studie der antieke, bij name der Grieksche kunst, (de Latijnsche leefde te zeer van navolging en afval), als de volstrekt noodzakelijke en geheel onverzettelijke voorwaarde ter gezonde vorming van den letterkundigen smaak. Hebben mannen van naam, in ons vaderland, het buiten die studie om, tot zoo verbazingwekkende hoogte gebracht, het stemt mij slechts tot grooter bewondering van hun talent en met eerbied vraag ik mij af wat voortbrengselen dat talent, nu reeds zoo grootsch in zijn gave, ons geschonken zou hebben, zoo het den doop dier klassieke studie had ondergaan. Maar ook, op gevaar af den blaam te beloopen van al te voortvarend te arbeiden, voeg ik er bij: brachten lieden van buitengewonen aanleg, als Loots en Helmers, het niet verder dan zij deden op de baan der dichtkunst, ik stel de betrekkelijke onwaarde hunner kunstgewrochten op rekening hunner volslagen onbekendheid met de Grieksche modellen. Ik zou bitter worden wanneer ik den Franschman te woord moest staan, die op de vraag: »à quoi sert le Grec?" het, in den

mond van iemand wien het Grieksch tot ruive strekt, niet ongeestig antwoord gaf: »à l'enseigner." Ik wenschte een dam te kunnen opwerpen tegen de zich meer en meer indringende gewoonte om de studie van Grieksch en Latijn te vervangen door die van moderne talen. Ik geloof dat men in de borst der jongelieden, die jaarlijks onze hoogere en lagere burgerscholen verlaten, meer aanleg tot »zedelijke en stoffelijke zelfstandigheid" ontmoeten zou, indien een goed deel der »vakken van *a* tot *p*, welke de wet ter inpomping voorschrijft, ofschoon ieder weet dat er zeven achtsten van in de Lethe-beek vervloeien", door studie van Grieksch en Latijn werd vervangen. Eindelijk, ook als litterator, acht ik mij grooten dank verschuldigd aan de Katholieke Kerk, die zich eene onwrikbaar trouwe wachteresse betoont der gemelde idiomen. Maar toch hoop ik voorstander te blijven alle de dagen mijns levens van den gulden regel:

Tous les genres sont bons hors le genre ennuyeux.

Waartoe den geest des kunstenaars vastgeschroefd in nauwer klem dan noodzakelijk is om hem voor uitspatting te behoeden? Waartoe den dichter slechts veroorloofd te draven in het gareel van anderen? . . . .

In 's hemels naam, men versta mij wel. Al zou ik, gelijk uit het voorgaande blijkt, Victor Hugo's woord op mijn wapenbord willen schrijven, waar hij zegt: »les auteurs ont le droit d'oser, de hasarder, de créer", — ik zal die andere uitspraak niet toejuichen: »mettons le marteau dans les théories, les poétiques et les systêmes; jetons à bas ce vieux plâtrage qui masque la façade de l'art! Il n' y a ni règles ni modèles!" Ik weet dat Donoso Cortes, als hij spreekt van Alph. de Lamartine, te recht zegt: »Les poètes qui s'émancipent de l'art pour se faire

esclaves de ce qu'ils appellent leurs propres inspirations, tombent toujours dans une sorte de somnambulisme vague et mystérieux." Ik protesteer tegen de uitspraak van M. de Suard: »Le génie ne se laisse pas garrotter par ces petites règles que la pédanterie, la médiocrité, la fureur de juger ont inventées et s'efforcent de maintenir. L'homme de génie est comme Gulliver au milieu des Lilliputiens qui l'enchaînaient pendant son sommeil: en se réveillant il brise sans effort ces liens fragiles que les nains prenaient pour des câbles." Ik zou dien dwerg op het gebied des geestes willen zeggen dat hij niet eens begrip heeft van letterkundige regels. Neen, die regels zijn geen kluisters, uit de sferen der middelmatigheid door de vingers van pedanten gegrepen. Het zijn slechts formulen van de wetten, die geschikt werden bevonden door mannen van wetenschap en ervaring om de werking des woords te volmaken. Ik ken de herkomst dier formulen en zoo ik haar doopcedel moest lichten, zou ik er op wijzen hoe men aangevangen is met de natuur te bestudeeren, de natuur des menschen en al hare eischen; hoe men door wel- en wanslagen ondervinding opdeed van alle de middelen, welke het verstand en de overige vermogens der menschelijke ziel voldoening schonken; hoe men voorts de regels formuleerde. Die proefnemingen geschiedden op de natuur, dus komen ook de regels van de natuur. Ter vestiging ervan heeft de letterkundige wetgever wel het minst van allen gezag. Boven de bespiegelaars immers staan de meesterstukken der groote schrijvers; en boven dezen, bij den oorsprong van alles en als laatste en opperste oorzaak, de onveranderlijke menschelijke natuur. Doch zie, daar hebben mannen geleefd rijker door de natuur begiftigd den vele, bijkans zeide ik: dan alle anderen; mannen, wier zielsvermogens — verstand, gevoel, verbeelding — schier volkomen in evenwicht waren met elkander. Dat zijn de weinige groote schrijvers, bij name

onder de ouden, (men moet terug naar den kinderleeftijd van ons Europeesch geslacht om ze te ontmoeten!) die enkel door de natuur werden geleid en enkel door haar ter kunst ontvlamd. Hen zijn lieden opgevolgd van groote, hoewel betrekkelijk mindere gaven. Dezen hebben de werken der meesters bestudeerd; en, na ter eene zijde het welslagen te hebben beschouwd van hun arbeid, ter andere zijde de middelen, waarvan zij zich bedienden om tot dat welslagen te geraken, hebben zij hunne wijze van voortgang tot formulen herleid. Aristoteles, Horatius, Vida noch Boileau hebben de regels der kunst geschapen, zij getuigden slechts dat zij ze vonden in de voortbrengselen der meesters. Zij schiepen het schoone evenmin als de wetgever het recht schept of de rechtvaardigheid.

Maar nu vraag ik: sluit dit alles in, dat wie kind is der 19e eeuw, eene eeuw in aard en wezen oneindig verschillend van die waarin Vergilius of Homerus leefden, zoo hij een heldendicht scheppen wil, bij dezen te rade moet gaan omtrent het *hoe* van zijn arbeid?.... Bilderdijk schijnt daar anders over te denken en in »de Kunst der Poëzy" vliegen hem harde woorden van de hand, niet enkel tegen de »ziftren" en de »schoolpedanten" der achttiende eeuw, maar ook tegen »valsche Theoristen" van vroeger dagen, welke er te veel op uit waren »door koude kunst dichtkunst te leeren samenstellen, die uit de ontroerde ziel onleerbaar op moet wellen." Gij weet met wat heerlijken nazang dat stuk wordt besloten:

Speel' het fluitjen vink of sijsjen
  Kunstmuzijk en zangspel voor!
't Went aan 't voorgepiepte wijsjen
  Ongevoelig hart en oor.
't Leert het spoedig na te gorgelen,
  En vermaakt zich in dien toon;
Maar, waar blijft hun kunstloos orgelen?
  Waar het hartdoordringend schoon?

Zangeres der looverzalen
  Die in 't luistrend woud gebiedt;
En gij, Pindus' nachtegalen,
  O verzaakt u-zelven niet!
Laat, wien 't lust, vrij noten zetten;
  Geev' hij regels naar zijn waan;
U te binden aan zijn wetten
  Waar' Natuur voor 't voorhoofd slaan.

Mij dunkt, daar valt te leeren uit deze zangerige regels. Daarenboven, wie reikte den ouden Homerus brevet van monopolie uit? Zou Vergilius niet wellicht minder redenen gevonden hebben om zijne Aeneïde ten vure te doemen, indien hij meer zich-zelf geweest was en min officieel de voetstappen van zijn onsterfelijken en nooit volprezen voorganger had gedrukt? . . . . Dwang tot officieele navolging, zonder aanzien van den aard des talents, daar zit 'em de kanker die knaagt aan zoo menige edele borst. Ik wenschte dat ik u al de vliegende volzinnen mocht doen hooren, waarin Ernest Hello zijn bitse verontwaardiging over dien letterkundigen gewetensdwang uitstort 1).

---

1) »Que de jeunes gens, luidt het op blz. 301 van *L'Homme* (Paris Palmé 1872), que de jeunes gens qui peut-être avaient la vie en eux, repoussés froidement par l'hostilité ou par l'indifférence, persécution plus terrible encore, repoussés par l'indifférence, qui déteste les tentatives faites contre elle, et condamnés sans retour pour être restés eux-mêmes, malgré l'injonction des pédants qui veulent que chacun ressemble à tous et que nul ne dépasse le niveau commun!"

En elders (bladz. 303): Le critique vulgaire »ayant épuisé sa faveur sur les anciens, n'a plus que raideur et indifférence pour ceux qui luttent, qui souffrent, qui ont besoin de courage. Changez la signature d'une oeuvre, les pages qu'il trouvait folles lui paraîtront sublimes, et réciproquement."

Eindelijk (blz. 304): La petite critique »ne vous absoudra d'être moderne que si vous êtes en même temps médiocre; elle a pour la médiocrité je ne sais quelle condescendance tendre, elle se reconnaît et se complaît en elle . . . . L'homme médiocre, c'est l'enfant chéri, c'est le Benja-

Ziedaar eene groote hoeveelheid woorden, die altegader strekken moeten om u te beduiden, dat ik het in geenen deele eens ben met wie *Dreizehnlinden a priori* veroordeelen, omdat de schrijver, terwijl hij een heldendicht vervaardigde, afweek van het betreden pad. Mij gruwt van een exclusivisme, dat den banvloek uitspreekt over elke openbaring van den menschelijken geest, zoo die openbaring de koenheid heeft gedost te gaan in een gewaad, dat niet naar de snede gemaakt is van vóor zooveel en zooveel jaren. En hoe onklassisch die wrevel moge schijnen, ik geloof het met Horatius eens te wezen, die zegt:

Indignor quidquam reprehendi, non quia crasse
Compositum illepideve putetur, sed quia nuper;
Nec veniam antiquis sed honorem et praemia posci.

Wat Huydecoper vertolkt:

Het valt mij hard, als ik moet aanzien en gedoogen,
Dat iets veroordeeld wordt; geenszins, omdat het licht
En laf is; maar, omdat het onlangs is gedicht.
En als men wil, dat ik in de ouden iets zal roemen,
't Welk wij belachlijk in een nieuwen zouden noemen.

---

min de la critique étroite . . . . Les défauts de l'homme supérieur attestent une personne vivante qui se déploie, et la petite critique les déteste, non parce qu'ils sont défauts, mais parce qu'ils sont énergiques . . . . Elle défend à un homme d'être lui-même et lui ordonne de ressembler à un autre; elle appelle cela être sévère . . . . elle refuse le passage à toute beauté dont elle ne connaît pas d'avance le signalement!"

Ik kan de neiging niet wederstaan het hier aangehaalde werk ter lezing aan te bevelen. Uit de somtijds paradoxale, dikwerf origineele en gemeenlijk zeer gezonde redeneeringen des schrijvers, kunnen wetenswaardige lessen getrokken worden door al wie zich afgeeft met letterkundige critiek.

En verder:

Quodsi tam Graecis novitas invisa fuisset
Quam nobis, quid nunc esset vetus? aut quid haberet
Quod legeret tereretque viritim publicus usus?

Dat is, volgens denzelfden vertaler:

Zoo alle nieuwheid bij de Grieken was beschouwd
Gelijk zij is bij ons; wat waar' er nu toch oud?
Wat boeken hadt men nu, wat schriften, welke dichten;
Die ons vermaaken, en de jongheid konden stichten?

Sta dit ten slotte vast. Laat ons de Grieksche kunst bestudeeren met hart en ziel; doordringen wij ons van den bewonderenswaardig gezonden geest dier ouden; laat, door aanhoudende lezing hunner kunstgewrochten, die geest zich als vermengen met ons vleesch en ons bloed; — maar bedenken wij tevens dat de groote kracht der groote meesters bestaan heeft en nog bestaat in het zichzelf zijn; en schromen wij niet, met den geest dier onsterfelijken in het hart, onzen eigen weg te gaan en vormen te huldigen, waarvan de ouden niet hebben gedroomd, doch die ook zij zouden gehuldigd hebben zoo slechts de eeuw waarin zij leefden de 19e onzer jaartelling geweest was. Gaan wij dus te werk, al ligt onze vorm dan ook duizend mijlen van dien van Homerus of wien ook verwijderd, nooit of nimmer zal onze boot te pletter varen tegen de klip van den wansmaak, en, gelijk Bilderdijk in zijne melodisch-krachtige verzen het uitdrukt:

Dan zal 't Egis der Aloudheid
Bliksemoogen van uw lier!
Alles buigen voor uw stoutheid!
Alles branden van uw vier!

Ja, dan zult, dan zult gij *zingen*,
  En uw zang zal waarheid zijn,
Waarheid uit de hemelkringen
  En des wijsgeers wijsheid, *schijn!*

Om op *Dreizehnlinden* weder terug te komen, het is de vraag slechts of de auteur, schoon in vorm afwijkend van de ouden, zich in geest en gevoel artistisch gezond betoond heeft. Ten einde met eene niet-algemeene opmerking te beginnen en reeds aanstonds te toonen dat de daemon der bedilzucht in mij gevaren is, zeg ik dat, in de aankondiging der stof (bladz. 2—4) de deur der poëzie op een klein, klein kiertje staat en de spottende blikken van vrouw Onnatuur door de opening gluren. Versta uw Hoogduitsch als het »Büschchen" van von Bismarck, nog begrijpt gij — zoo gij het geheele *Dreizehnlinden* niet aandachtig, zeer aandachtig gelezen hebt — sommige van de verzen niet, waarin de dichter aankondigt wat hij bezingen zal. Het wil mij niet uit het hoofd dat hier een val is gedaan in wat ik noemen zoude den afgrond van het particularisme; en het wetens en willens zich daarin nederstorten is afkeurenswaardig. Het is immers duidelijk dat de minutieuze aangift der zangstof het laatste was wat de dichter, althans in *premier jet*, ten papiere bracht, toen hij in lange winternachten (naar het melodisch klinkt op bladz. 360) »getrostes Muthes" bezig was

Einsam Reim an Reim zu flechten.

Tegenover een Maëstro, als wien ik heden wil doen bewonderen, hebben de eischen der kunst het recht onverbiddelijk te wezen en zij vorderen van hem dat hij nergens *veinze* en in niets. Bij schrijvers voor minderen rang zier

wij zulke afwijkingen door de vingers. Den plebejer op litterair gebied blijve de waan dat schreeuwen zingen is; van hèm, den koning op het gebied des geestes, vorderen wij de volkomenheid en het behoort nu eenmaal tot de volmaaktheid van den eenvoud, dat men den lezer niet trachte diets te maken wat men zelf niet ondervond. De heer Weber deed het, toen hij den schijn aannam bij het vervaardigen van den eersten zang geheel zijn arbeid tot de geringste bijzonderheden reeds te hebben overschouwd Homerus en Vergilius, Tasso en Broere, Pyrker en Klopstock, Milton en Châteaubriand, juist doordat zij slechts eene algemeene aankondiging hunner stoffe schreven, behalen in wat theoretisch de *propositie* van het heldendicht genoemd wordt den palm. *Weniger wäre mehr.* —

De zestien-strophige uitval tegen Signor Uhu (»Alter Uhu, gelber Neidhart",) welke den eersten zang besluit, brengt mijne gedachten over op eene tweede beschouwing. Dat de uitgever als slotvignet op bladz. 8 het beeltenisje laat prijken van denzelfden nachtuil, op wien als verpersoonlijking van het ultra-prozaïsme onzer verlichte eeuw, de *Sanitätsrath* zijne scherpe flitse gericht heeft, getuigt van geest en doet den lezer hartlijk glimlachen, of evenwel de tirade des dichters-zelven, wat lauwer de satyricus dan ook waardig zij, in het kader van zijn heldendicht past, is een andere vraag. Ik voor mij had liever geheel deze hekeling van *Uhu* een soort van inleiding zien vormen, onafhankelijk van het gedicht, en de aankondiging der stoffe verbonden met den tweeden canto. De eenheid, element van het waarachtig schoone, ware sprekender geweest en de schoonheid zou er bij winnen.

Nu wij toch van satyre spreken: P. Kreiten, wien wel iemand van te weinig ingenomenheid met *Dreizehnlinden*

betichten zal, laakt het te sterk optreden in het gedicht van hekeling der »moderne Uebelstände". En waarlijk, daar gonzen nog al kogels. Slechts één voorbeeld uit vele. Of het in de gewoonten ligt van rijkskanseliers zich te bemoeien met de kunstvoortbrengselen van »dompers", als de dichter van *Dreizehnlinden*, is mij niet bekend. Maar veronderstel eens dat Bismarck het boekje ter hand nam en las; zou hij ook begrijpen op wien in de volgende verzen van »Auf der Dingstätte" gedoeld is:

Königs Bote? Selbst der König
Muss für sein Behaben stehen!

Auch der König hat die Treue
Gegen Land und Volk zu halten;
Sei er stark, doch weis' und milde:
Also lehrten uns die Alten.

Sandt' er Den und keinen Bessern,
Lernt das Volk den König hassen;
Dachte wie das Volk der König,
Diesen würd' er peitschen lassen!

Het kost mij, vele bladzijden uit den 17den zang ongenoemd te laten. Doch zoo gaat het bij Weber; wie begint aan te halen ontmoet elk oogenblik nieuwe heerlijkheid en om den schrijver recht te doen, zou men drie vierden van zijn meesterstuk moeten copieeren. Ik zal mij, en niet enkel uit dien hoofde, dan ook wel wachten het telkens doorschemeren dier vlijmende hekelingen te veroordeelen. De actualiteit is een der grootste aantrekkelijkheden van *Dreizehnlinden;* en, zoo in iets, dan vindt deze haar steun en haar bestaan in de gisping van hedendaagsche toestanden, welke met zoo verwonderlijke en diepzinnige vaardigheid door het verhaal der gebeurtenissen is heengevlochten. De prachtige vergelijking van Da Costa vind'

nergens beter hare toepassing en de scherpe ironie van den *Sanitätsrath* kronkelt als een lichtere ader door het donkere marmer der geschiedenis van Elmar.

Elmar! Gij weet immers dat de dusgenoemde heiden de held is van het gedicht. Om u in twee of drie woorden den hoofdinhoud mede te deelen, ziehier. *Elmar* (zoon van *Alfrid*, een voornaam Sakser die was omgekomen ten gevolge des krijgs met Karel den Groote) werd door zijne heidensche moeder *Irmintruda* van der jeugd af in haat ontvlamd tegen de vreemde overheerschers. *Swanahild,* de grijze druides, steunde dat streven:

Götter fürchten, Franken hassen
War ihr unablässig Mahnen.

Doch zie, de jongeling, edel van karakter zoo iemand ter wereld het immer was, had van jongs af liefde gekoesterd, vurige liefde voor *Hildegonde,* dochter van *graaf Bodo:*

Bodo, zubenannt der Milde,
Hergeschickt von Karl, dem alten
Frankenkönig, um im grünen
Nethegau des Rechts zu walten.

Gero, »der gelbe Franke, jüngst gesandt als Königsbote", wiens knevelarijen hem zeer gehaat maakten bij de Saksers, dong mede naar de hand der beminnelijke Hildegonde. Doch al was dan ook Elmar een heiden en zijne mededinger een Christen, de Christen jonkvrouw, welke beider karakter tot den bodem doorschouwd had, verafschuwde den laatste en hing Elmar aan met hart en ziel. Gero intusschen stelt alle pogingen in het werk om Elmar gehaat te maken bij graaf Bodo en brengt het ten slotte

zoo ver, dat de edele jongeling op valsche beschuldiging van brandstichting en moordaanslag veroordeeld, vogelvrij verklaard en uit het land gebannen wordt. Op zijn hopeloozen zwerftocht belandt hij uitgeput, in *het Benedictijnerklooster Dreizehnlinden* in Saksen, en omhelst het Christendom. Zijne onschuld wordt erkend en ten slotte wordt Elmar de gelukkige echtgenoot van Hildegonde.

Ik vraag verschooning voor wat er dors en prozaïsch in mijn verhaal gelegen is. Al wat ik u daar zeide, staat in *Dreizehnlinden* gemaald met zoo gloeiende verven, dat de miniatuur-photograaf zich de moedeloosheid in het hart voelt zinken, waar hij zich gereed maakt het schitterend tableau kleurloos weder te geven. De prachtige verzen van Ludwig Brill mogen een vrijpas strekken aan mijne dorre bondigheid:

Du heit'res Reich der Farben und der Töne,
Wie wär' ohn' dich die Welt so wüst und leer!
Aus tiefem Blau nur blickt so hoch und hehr
Die hellgeäugte Nacht in voller Schöne.
Es ladet nur im zarten Grün der Hain,
Auf bunter Au' nur trinkt das Aug' Entzücken,
Die Haide selbst mag dir den Blick berücken,
Erschaust du sie in holder Farben Schein;
Doch nimm der Töne Spiel aus all dem Schimmer
Was dir auch bleibt, dein Herz erfreut es nimmer!

Niet waar, die zangerige jamben billijken te gelijk en vonnissen mijne beknoptheid in het wedergeven van *Dreizehnlinden*'s treffenden inhoud.

Allereerst wijs ik u op de stoutheid van Dr. Weber, die in een heldendicht ter verheerlijking des Christendoms geschreven, de rol der edelste gevoelens aan den heiden *Elmar* toekent en al wat er onhebbelijks in een bedorven menschenziel mag schuilen, den Christen *Gero* in het

hart legt. Men heeft den schrijver daar een verwijt van gemaakt; en waarlijk wie er de huldiging in vonden van een soort pelagianisme, dat deugden bouwt op zuiver menschelijken grondslag, schenen niet geheel buiten de waarheid staan. Toch gelieve men zich niet schuldig te maken aan overijling. Elmar is een heiden ja, maar een heiden die in voortdurende aanraking leeft met het Christendom. Was niet zijn oom van moederszijde, *Badurad*, bereids bisschop aan den Pader, en oefende hij niet zijn invloed uit op 's jonkmans edelaardig hart? Deze twee omstandigheden, die wel eens over het hoofd werden gezien door wie den steen wierpen, verklaren mij alles. En nog valt niet te vergeten, dat de knop van zielenadel en deugd zich eerst in volle rijpheid ontplooit, wanneer hij van nabij beschenen wordt, in het klooster *Dreizehnlinden*, door de zon der verhevenste Christelijke liefde.

Eene engelreine type is Bodo's dochter *Hildegonde*. Het fijne penseel des dichters behandelt haar met eene kieschheid zonder wederga. Geene beschrijving van haar uiterlijk schoon, hoegenaamd. Vier korte regels en wij hebben haar vóor ons staan in al hare beminnelijkheid. Van haar vader, graaf *Bodo*, is zoo juist spraak geweest en nu luidt het (bl. 76):

Eine Ros' im wilden Walde,
Lieblich ihm zur Seite blühte
Hildegund, der heimgegangnen
Mutter gleich an Huld und Güte.

Al het overige vult de verbeelding des lezers aan; en het talent van den dichter weet den arbeid dier verbeelding zoo te bestieren, dat van een indringen der zinnelijkheid geene spraak kan zijn. Hetzij dan ook de jonkvrouw in vroolijkheid optreedt bij het oogstfeest, waar de kleine, ondeugende *Aiga* haar een liedeke zingt dat gij

zoo op muziek zoudt zetten (bladz. 81); hetzij ze schreiend haar Elmar ter ballingschap ziet vertrekken en dat roerende gebed uitspreekt voor zijne welvaart, dat ook den hardvochtigste moet snijden door de ziel (blz. 154—156); hetzij ze in de eenzaamheid des wouds, voor het kruis dat zij hechtte aan den reuzenboom, komt bidden te zijner bekeering (blz. 195—198); hetzij ze de klachten harer liefde uitstort in een negentiental liederen, zoo rein, zoo verheven, zoo melodisch, dat de kunstrechter niet weet aan welk der velen den eerepalm te reiken (bladz. 246—264); hetzij ze eindelijk in den vollen glans harer schoonheid uitkomt waar zij staat aan de zijde der oude druïdes (bladz. 293—298), telkenmale ontvoert de dichter u aan stof en stoffelijkheid, en doet uw oog en uw hart verwijlen in de sferen waar Fra Angelico de typen vond zijner heerlijkste gewrochten. Uit de beeltenis dan ook van Hildegonda spreekt het talent des dichters in zijne volheid.

En toch hoevele andere typen, mededingend altegader naar den palm des ideaals, weet hij er nog bij te scheppen! De grijze *Diethelm*, Elmar's dienaar, ontlokt u een kreet van bewondering (bladz. 36 en 152). Meester *Fulko*, de wapensmid, wordt met Elmar (bladz. 142—153) plotseling de held des lieds. *Swanahild*, de grijze druides, met tooverachtige kleuren geschilderd, zoowel waar zij bij nacht het heidensche offer opdraagt (bladz. 63—72) als waar Elmar opbeuring bij haar komt zoeken (bladz. 103—111), als waar *Hildegonde* hare bedroefde ziel bij haar komt uitstorten (bladz. 293—298), dwingt op hare beurt u verbazing af, of doet eene rilling u varen door de leden. En daarachter, daarneven of zoo gij wilt daarboven, als om alle typen te omwelven met den zachten glans der zuiverste, der krachtigste, der teederste en innigste mystiek, de abt *Warin*, de prior *Merkward* en zoovele kloosterlingen als in den genialen vierden zang ter Metten gaan! Waarlijk het scheppend vernuft des heeren Weber viert

in de schildering dier kloosterlingen triomf, en ik ken geen voorbeeld van moderne poëzie, waarin gelijk daar, op volkomen harmonische wijze, idealisme en realisme elkander de hand reiken.

Die 4de canto wordt gepreludeerd in den 2den; maar 't is een zoo aangrijpend voorspel, dat het al de snaren uwer ziel in medetrilling brengt met des dichters kloppend hart. Gun mij het genot u eenige strophen te doen hooren uit den gemelden tweeden zang. Na gezegd te hebben wat arbeids zij onderstonden die ernstige mannen, welke der wereld en harer grootheid vaarwel zeiden uit liefde tot God; wat arbeids, zeg ik, zij onderstonden om den ruwen bodem van 't woud zoowel als van 't hart te ontginnen en vruchtbaar te maken, gaat de dichter aldus voort:

Preis den braven schwarzen Mönchen,
Preis den wackren Kuttenträgern,
Alles menschlich schönen Wissens
Frommen Hütern, treuen Pflegern!

Was auf Hellas blauen Bergen,
Was einst am Tyrrhenermeere
Dichter sangen, Denker dachten
Später Welt zu Lust und Lehre;

Was der Geist geweihten Sehern
Offenbart' in Sturm und Stille,
Wort und Werk des Gottessohnes;
Als er ging in Manneshülle:

Von der Mönche Hand geschrieben,
Blatt auf Blatt mit Müh' und Sorgen,
In den Truhen der Abteien
Lag es liebevoll geborgen.

Zärtlich ward der Schatz betrachtet,
Mit bescheidnem Stolz gepriesen,
Und als Klosterhort dem fremden
Schrifterfahrnen Mann gewiesen.

Solch ein kostbar Gut zu sichern
Treu dem künftigen Geschlechte,
Schreiben sie, die braven Mönche,
Sommertag' und Winternächte.

Roth und blau und grün und golden
Schimmerten die Anfangslettern,
Reich umrankt von Blumendolden
Und von traumhaft bunten Blättern.

Rührend bat der fromme Schreiber
An des langen Werkes Ende,
Dasz man seiner armen Seele
Des Gebets Almosen spende.

Trutziglich, wie schwarze Krieger,
Lanzenknechte der Konvente,
Standen Glied an Glied die Runen
Auf dem weissen Pergamente.

Ja, sie sind's, die schwarzen Krieger,
Die von einer weggestürmten
Schönheitswelt die letzten Inseln
Rettend vor den Wogen schirmten.

Weht dir aus des Mäoniden
Sängen, wie aus Meeresrauschen,
Tiefes, unerkanntes Sehnen,
Das dich zwingt zum Weiterlauschen;

Mahnt der Zorn des letzten Römers,
Gott und Vaterland zu ehren,

Drängt er, vor dem Bild des Lasters,
Dich der Tugend anzuschwören;

Strömt dir aus dem Buch der Bücher
Kraft und Trost im Kampfgewühle,
Wie dem matten Wüstenwaller
Labung aus des Palmquells Kühle:

Sei gedenk der wetterfesten
Lanzenknechte der Konvente,
Sei gedenk der schwarzen Krieger
Auf dem weissen Pergamente! —

Het zou der moeite alleszins waardig wezen de wijze te bestudeeren waarop de dichter von *Dreizehnlinden* de *natuur* beschouwt. Mijns inziens heeft zijn talent op dit gebied geheel nieuwe banen ontsloten. Van weekhartige »Naturschwärmerei" is bij dezen Duitscher geene spraak; maar van bewonderenswaardig diep besef van natuursymboliek geeft hij keer op keer blijk. De verheven godsdienstige natuurzin der Hebreeën, die de hemelen tolk doet zijn van de heerlijkheid Gods en het uitspansel verkondiger van het werk Zijner handen, is hem niet vreemd; toch betoont hij meer neiging voor de stoffelijker opvatting der Grieken en plaatst zich op een punt, dat het midden houdt tusschen Goethe, waar deze zijne ziel uitstort bij monde van zijn dubbelganger Faust: »Wer darf ihn nennen? und wer bekennen: Ich glaub' ihn," en Vondel, waar deze Adam en Eva om beurte den lof van God doet zingen in een reizang, die waardig is met gulden letters te worden gedrukt. — Ik weet niet of mijne voorstelling mank gaat aan eenig euvel; doch mij is het alsof

de ziel des heeren Weber door de schepping Gods rondhuppelt als een knaapje, dat zich kind gevoelt van den rijksten aller vaders en de schatten diens vaders geheel als eigen rijkdom beschouwt. »Wonnig ist es", klinkt het in den eersten regel der eerste bladzijde en in dit woord trekt de dichter geheel dat gevoel samen. Hij moge dan den zoeten slag des heide-leeuweriks hooren en een lentezucht doen ruischen door de toppen der eeuwig groene dennen (bladz. 9); hij moge met Elmar aan den oever staan der wijde, wijde zee, om met mijmerend oog de kraanvogels te volgen die daar vliegen over de grauwe golven (bladz. 25); hij moge de vloot van Ragnar Lodbrok met den storm zien worstelen, in het somber fantastisch lied dat hij den Noordschen zanger op de lippen legt (bladz. 32); hij moge u (bladz. 63) de bekoorlijkheid malen der Juni-nachten:

Wenn des Abendroths Verglimmen
Und des Morgens frühe Lichter
Dämmernd ineinander schwimmen;

of den weemoed u storten in het hart als de herfstnacht haar grijzen sluier weeft (bladz. 94); hij moge.... wat wilt gij al meer? altoos is het dezelfde kinderlijke ziel, die in argelooze bevalligheid door 's vaders rijke gaarde huppelt en glimlachend u wijst op de onmetelijke schatten in dien lusthof bevat. Het is dan ook niet anders als een lofzang van dankbaarheid en liefde, die hem-zelven uit de borst stroomt, het lied dat hij de kloosterlingen van *Dreizehnlinden* laat aanheffen (bladz. 60):

Lobt den Herrn, ihr Wesen alle,
All ihr Werke seiner Hände;
Lobt den Herrn: denn er ist mächtig,
Gütig ist er ohne Ende!

en wat er verder volgt aan zielverheffende klanken. — Geen ander gevoel dan die bewonderenswaardig-kinderlijke gemeenzaamheid met de natuur kan dan ook regels voortbrengen en rechtvaardigen tevens, als welke op bladz. 156 en 344 en volgende gedrukt staan. Niet enkel wordt daar gezongen van lucht en dieren en planten, maar de stoutste aller stappen gedaan op het terrein van het »hineindenken und hineinfühlen" in de schepping, en met tooverachtig melodische verzen aan boomen en dieren eene spraak geleend, welke ons zeggen moet en zegt wat gedachten, beurtelings schalksch en teeder of brandend en snijdend, er verholen liggen niet zoozeer in het hart als wel in »the heart of hearts" van den dichter. En toch, wees niet beducht dat de adem van het pantheïsme, door Victor Hugo en de Lamartine en bij wijlen ook door Victor de Laprade gehuldigd, u te gemoet vaart. Niet meer dan het spelen eener kinderlijke fantasie is in *Dreizehnlinden* aan het werk. »Wonnig ist es!" geniet het spel; gezond van hart zult gij straks tot de dorre werkelijkheid wederkeeren.

Eene andere bekoorlijkheid van dit gedicht is gelegen in het sententieuze. Nimmer nog heb ik een schrijver, hetzij dan dichter of prozaïst, ontmoet, die, in dezen opzichte den heer Weber, ik zeg niet overtreft, maar ook slechts van verre evenaart. Vandaar dat wie aanvangt in den ijver des oogenbliks (en de bekoring is sterk, ik kan het u verzekeren!) eene bloemlezing van aangrijpende gedachten uit *Dreizehnlinden* te vervaardigen, weldra moedeloos de handen laat zinken. Men zou gansche tientallen van bladzijden met schrift hebben gevuld en telkens bespeuren dat men nog bij den aanvang staat van den arbeid. *Des Priors Lehrsprüche* en *Elmar im Klostergarten* (17e en 19e zang) spannen in dezen de kroon.

Beide zangen zouden zelfs ten blaam strekken aan den dichter, indien het afkeuring konde verdienen dat een kunstenaar van uitnemend talent, ongekunsteld en ongezocht, in regel op regel gedachten nederschrijft, die geheel eene wereld omvatten en vaak stof leveren tot overweging, uren en uren. En wat de schoonheid en ook de bekoorlijkheid niet weinig verhoogt, alle die gedachten zijn zóozeer doortrokken van den meest oprechten godsdienstzin, dat wie in de kunst der gezonde ascesis vergrijsd is er evenzeer zijn hart aan kan ophalen als de jongeling of de jonge dochter, die met een blos en een glimlach wandelen door het leven. Lust het u, uit de vele, enkele staaltjes te aanschouwen? ik sla het boekje open en copieer op de gis.

Mannesmuth ist nicht zu brechen;
Weiber zagen, Kinder schmollen:
Zwing' die Welt nach deinem Willen,
Oder zwing' dein eignes Wollen!

Elmar, Eines ist dein Mögen,
Und ein Andres ist dein Müssen;
Nicht dein Herz nach seinem Wunsche,
Nach der Pflicht frag' dein Gewissen. (bl. 38.)

Freiheit sei der Zweck des Zwanges,
Wie man eine Rebe bindet,
Dasz sie, statt im Staub zu kriechen,
Froh sich in die Lüfte windet. (bl. 228.)

Zwingt die Macht der Menschen Nacken
Menschenherzen zwingt die Güte. (bl. 290.)

Ueber abgrundtiefe Räthsel
Huscht der Mensch mit leichtem Sinne
Sorglos, wie auf blauen Schlünden
Spielt und tanzt die Wasserspinne. (bl. 236.)

Elmar, Heimkehr zu sich selber
Wird im Schmerz allein gefunden. (bl. 223.)

Willst du Weisheitsworte hören
Graue Männer muszt du fragen. (bl. 224.)

Wissen heiszt die Welt verstehen. (bl. 125.)

Eine Lieb' ist keine Liebe!
Dasz sie durch zwei Herzen gehe
Ist ihr Recht, und beiden bringe
Sehnend Leid und wundes Wehe. (bl. 281.)

Straszen gibt es, hundert Straszen,
Und nur eine führt zum Heile. (bl. 303.)

Lasz dem Klirrern ihre Wege,
Und dem Himmel lasz die Rache;
Deiner Seele Heil zu wirken,
Elmar, das ist deine Sache. (bl. 236.)

In der Menschenbrust zu lesen
Braucht es keiner Zukunftspäher. (bl. 296.)

Nach der Wahrheit steilen Burgen
Mag ein Andrer wohl die Pfade
Dir durch Dorn und Felsen zeigen;
Führen kann nur Gottes Gnade. (bl. 243.)

Greiser Prior, deine Lehren
Sind verständig, sehr verständig:
Nur erwäge, greiser Prior,
Du bist todt und ich lebendig. (bl. 282.)

Alte Menschen, kalte Menschen!
Ihre Häupter grauer Winter,
Ihre längst verglühten Herzen
Längst erstarrte harte Sinter. (bl. 282.)

Ziedaar voorzeker heel wat citaten; en, ging ik den drang mijns harten niet te keer, ik zoude hun aantal nog met vele vermeerderen. Maar open zelf het boekje, waar gij slechts wilt, en wreek u in een hekeldicht indien ik uwe verwachting te hoog opvoerde.

Op de keurigheid te wijzen van 's heeren Weber's dichterlijke taal is onnoodig. Op elke bladzijde van zijn werk fonkelt zij in edele soberheid. Met dat al kan ik niet voorbij uwe aandacht te vestigen op eene geheel bijzondere wijze van beschrijving, keer op keer door hem gebezigd. In Hollandsche verzen ontmoette ik ze nog slechts een enkele maal en wel bij Potgieter; zie o. a. diens aandoenlijk »Gescheiden" uit de *Poems by John Ingelow.* Zij bestaat in het eenvoudig daarnederschrijven van een of twee zelfstandige naamwoorden, dikwerf van een teekenachtig bijvoegelijk, nooit van een werkwoord vergezeld. Een paar voorbeelden mogen u duidelijk maken wat ik bedoel.

Het is lente. Ziehier hoe de dichter zijne beschrijving begint:

Süsser Schlag der Heidelerche,
Sonnenschein auf allen Hügeln. (bl. 9.)

Het najaar grauwt:

Windeswehn und Regenschauer,
Fahl und kalt die Morgenfrühe. (bl. 28.)

De dichter gaat ons voeren naar de duisternisse in het eenzame woud, en zijn eerste woord luidt:

Stille Nacht im tiefen Walde! (bl. 103.)

Betooverend van effect is in dezen opzichte bovenal de 9de zang. Ten einde u dan ook deelgenoot te maken van het enthusiasme dat mij bezielt, raad ik u aan dien zang

eens langzaam, langzaam te lezen. Daar wordt u een genot bereid gelijk gij wellicht zelden hebt gesmaakt; en het hartroerend gebed van Elmar aan den voet der »graue Donnereiche" met dat prachtige slot:

All mein armes Glück, des Herzens
Wünsche, die von dir mich schieden,
Dürft' ich auch Erfüllung hoffen,
Geb' ich hin: gib du mir Frieden!
Gott, mein Gott, ich will entsagen!

is in zóo volkomen harmonie met de beschrijving des wouds die voorafgaat, dat gij inderdaad niet weet wien het meest te bewonderen: den zielkundige of den schilder der natuur.

En vind ik, buiten het reeds boven vermelde, hoegenaamd niets op *Dreizehnlinden* af te dingen?.... Openhartig weg verklaar ik van wel. Om een Franschen slag te slaan en op eenmaal alle distels te gaêren: ik wenschte in het geheel meer drang van actie. Homerus' Iliade blijft het onsterfelijk toonbeeld, waarvan ook de heer Weber nog veel kan leeren. Bij dat meesterstuk van samenstelling te school gaande, zou hij vordering maken in het streven naar eenheid, en zijn buitengewoon talent waarborgt ons dat het publiek eenmaal de heerlijkste vruchten zou plukken van dien vooruitgang. — De 12de zang *Landsturm* en de 16de *Beim Wehen und Nähen* treden van den eenen kant te zeer op als onderdeel der handeling, dan dat hun de vrijpas van episoden kan worden verstrekt; van den anderen kant grijpen zij, de 16de bovenal, niet diep genoeg in. Beide zangen geloof ik dat, zonder nadeel van den indruk, zouden kunnen gemist worden. De schrijver vond dan wellicht eene andere wijze om zich op *Gero* te wreken. — De 10de *Auf der Dingstätte* laboreert aan gerektheid en het te rade gaan van *Beda* bij de *Druïdes* in den 15den (bladz. 203) is, krachtens de strenge kerkelijke verordeningen uit de dagen

waarin het verhaal speelt, niet te rechtvaardigen. — De strophen aan Karel den Groote gewijd, (blz. 228) hoe verklaarbaar ook waar zij in den mond worden gelegd van den prior *Markward* »echtes Reis vom Stamm der *Sachsen*," zijn waarlijk al te bits van toon; en dat misschien geen enkel dichter onzer dagen op tien bladzijden zooveel zeggen kan als Weber aldaar op drie heeft saamgeperst, ontzenuwt mijne afkeuring in geenen deele.

Doch laat ik, op het voorbeeld van Dr. Schaepman, alle leelijke bladwijzers uit mijn boekje schudden, naar geen schrapjes meer omzien en mij-zelven het genot niet langer bederven door de critiek.

Want daar wordt hier te genieten gegeven: ik kan het u niet genoeg herhalen. De zonnestraal, die nedervalt in het hart der pas ontzwachtelde roze, is niet reiner dan de geschiedenis van liefde, welke deze Duitscher in keur van taal en poëzie ontvouwt. Geen vader behoeft te schrikken zoo de hand van zijn zoon zich naar *Dreizehnlinden* uitstrekt; geene moeder te blozen zoo hare dochter zich voelt aangetrokken door het ook uitwendig bekoorlijke boek. In een tijd, waarin de zinnelijkheid geldt als het hoogste, heeft de dichter van Elmar en Hildegonde bewijs geleverd, dat de idealen van den waarlijk Christelijken kunstenaar, ook in aanlokkelijkheid, oneindig hooger staan dan der natuurmenschen modderig »geplaester." Eere zijn talent, eere bovenal zijn hart! Zoo eene spijt leeft in mijn binnenst, het is dat ik verzuimde uwe aandacht te vestigen op honderd schoonheden in *Dreizehnlinden* bevat; zoo één verlangen mij bezielt, het is dat een kundig vertolker, den oningewijden hier te lande in onzer naburen idioom, gelegenheid verschaffe *Dreizehnlinden* in het Nederlandsch te genieten.

4 Maart '84.

GOLIATH von F. W. WEBER. Paderborn 1892.

Ludwig Uhland is in mijn oog een der verstandigste dichters die ooit het levenslicht aanschouwden; niet juist dewijl in zijne prachtige liederen en liedjes meer gezonde geest ligt dan in die van vele andere vermaarde poëeten, maar dewijl hij op zijn tijd, bespeurend dat hij in verzen gezegd had wat hij in verzen te zeggen had, zijne lier aan den wand hing en het eenmaal welluidende speeltuig geen enkelen toon meer poogde te ontlokken. Zijne eerste gedichten werden omstreeks het jaar 1800 vervaardigd; zijn laatste lied werd in 1834 gezongen; eerst in 1862, dus acht en twintig jaren later, verliet zijne schoone ziel het levensmoede lichaam.

Bijna geen enkel dichter bezit den moed onzen burgerlijken liereman Tollens na te neuriën:

Met mijn vedel afgetreden
Zeg ik dank voor lof en eer,
Thans de beurt aan andren weêr!
'k Zet nu (mag ik?) mij beneden
Nog een poos tot luistren neêr.

Toch zou het voor veler glorie goed zijn dat zij het deden. Een ondeugend Duitsch rijmpje van ik weet niet wien, zegt naar volle waarheid:

Ein Autor wird sehr zeitig alt:
Aus Eifer für's gemeine Wesen
Empfindet er's nur nicht so bald
Als die es fühlen, die ihn lesen.

De Muze heeft sedert lang hunne zijde verlaten; nog altijd evenwel wanen zij hare fluistering te hooren; nog altijd meenen zij dat er liederen opwellen uit den drang van hun binnenst. En zij zetten zich tot verzenmaken, varieeren oude thema's, schakelen rijm aan rijm, strophe aan strophe, vullen boekdeelen en bespeuren niet dat de *versifex* in hunne uitingen het woord voert, niet de dichter *von der Gnade Gottes*. Toch heeft, wel beschouwd, slechts deze het recht onze aandacht te vragen; alleen in zijn lied weerklinkt de echo van wat Heine noemde »den Kuss des Schöpfers."

Wie den dichter F. W. Weber kent en diens onsterfelijk *Dreizehnlinden* in zijn hart heeft opgenomen, zal mij misschien het verwijt naar de wangen werpen dat ik te kort doe aan den eerbied, dien ik hem verschuldigd ben, door in den aanhef eener beoordeeling van zijn jongste dichtwerk over niets anders dan de gedaanteverwisseling van dichter in verzenmaker te spreken. Toch is het mij met den besten wil ter wereld niet mogelijk de zaak over een anderen boeg te wenden.

Het genoemde *Dreizehnlinden* is zoo ontzaglijk schoon, dat het ons volle recht geeft van zijn maker altijd het hoogste te vorderen. Telken male dat hij blijft beneden hetgeen hij ons in zijn eerste dichtwerk te genieten gaf, voelen wij ons teleurgesteld. »*Noblesse oblige*" kan wel eens lastige verplichtingen opleggen.

Goliath is geen commentaar op het verhaal des Bijbels, zooals de titel van het boekje zou kunnen doen vermoeden. Het is eenvoudig »die traurige Geschichte," gelijk de dichter het noemt, van zekeren Olaf, een Noorschen

landman, die wegens de forschheid van zijn lichaamsbouw den Philistijnschen bijnaam verwierf. Op jeugdigen leeftijd verliest hij zijn vader en zijne moeder. Uit medelijden wordt hij opgenomen door den rijken maar gierigen grondbezitter Knud, groeit bij hem op tot jonkman, voelt liefde in zijn hart ontwaken, heeft de boudheid de hand te vragen van Margit, Knud's eenig kind dat hem, Olaf, sedert jaren teederlijk beminde, en wordt door haar vader afgewezen met het harde woord:

Vernimm mein letztes Wort:
Solang du lebst, betritt nach diesem Tage
Dein Fuss mein Haus und Eigenthum nicht mehr,
Nicht Feld und Wald, nicht Säter, Weid' und Wiese!
Hier bin ich Herr und untersage dir
Was ich nicht dulden will, für alle Zeit.
Und kämst du mir mit einem Fuder Gold.
Und kämst du auch als Prinz: ich jagte dich.
Das ist mein Wort: mein Wille soll bestehn!

Hij verlaat de hoeve Rönnedal, trekt zich terug in een afgelegen Noorweegsch gebergte en slijt aldaar zijne dagen in sombere droefheid. De arme Margit vertreurt zich insgelijks; slaat elk aanzoek tot huwelijk van de hand; bezoekt na haars vaders dood telken jare eenmaal de door haar ontdekte verblijfplaats van Goliath en troost zich, evenals hij:

Wir ehren Knuds Gebot: er war ihr Vater!
Ob er das Rechte that? Wir hadern nicht.
Sein Irren sei vergeben; irrt' er doch
Im Rechten, als er recht zu thun vermeinte.

Zeer magere en dood gewone gegevens, gelijk men ziet, tot welker overbrenging in poëzie de Sanitätsrath Weber zich mijns inziens enkel kon laten verlokken door

de gedachte, dat zij hem gelegenheid zouden schaffen de Noorsche natuur te beschrijven en ettelijke naïeve volksoverleveringen aan het op sagen beluste Duitschland te vertellen. Dit heeft hij dan ook werkelijk gedaan, en natuurbeschrijving en sage vormen het beste deel van zijn arbeid.

In zijn voorzang verhaalt de dichter dat de schilder Magnus hem Goliaths en Margits geschiedenis als werkelijk gebeurd zijnde verhaald heeft. Ik wil het best gelooven, doch kan mij niet verklaren dat Dr. Weber er in het diep zijns boezems door getroffen werd. Keer en wend het feit naar welgevallen, aan alle zijden wordt gij getroffen door het onverstand der twee gelieven, die zich gedoemd achten tot rampzaligheid alle de dagen huns levens, wijl des meisjes vader aan hooghartigheid en schraapzucht leed en alleen daarom de hand zijner flinke dochter aan den flinken Goliath weigerde.

Het is zeer fraai de bevelen eens vaders, vooral diens laatste bevelen, te eerbiedigen; maar indien die bevelen op zuivere onzinnigheid berusten, is het onzinnig ze te volgen. Niet bij het gevoel behoort men in hoogernstige zaken te rade te gaan, maar bij het verstand, gedachtig hetgeen Ponson du Terrail in *Les Spadassins de l'Opéra* zegt: »Chaque fois que les beaux sentiments se mêlent au prosaïsme de notre existence, on ne fait que des sottises." Zoodat ik maar zeggen wil dat Goliath en Margit het er op hadden moeten wagen en een deuntje trouwen, wat oneindig verstandiger geweest zou zijn dan zich dood te treuren. Het is waar dat Weber's gedicht in dat geval niet tot stand zou zijn gekomen; doch, rondweg gesproken, daarbij ware niet veel verloren.

Velen mijner lezers zullen vragen: »Indien *Goliath* van zoo luttel beduiding is, waarom dan papier en inkt aan de aankondiging van zijn verschijnen verspild?" Oprechtelijk gesproken, enkel en alleen wijl het mij gelegen-

heid bood de aandacht van het Indisch publiek op Weber te vestigen. Die man immers is de dichter van *Dreizehnlinden* d. w. z. van het fraaiste kunstgewocht, dat door een Duitscher, ik durf gerustelijk zeggen, de laatste vijftig, zestig jaren is voortgebracht. In 1878 verschenen, werd het in den aanvang van 1892 ten drie-en-vijftigsten male gedrukt. Zijn zuiver Katholiek karakter is oorzaak dat het wordt doodgezwegen van zekere zijde, en ik zoude veertig, vijftig in de Hoogduitsche letterkunde zoogenaamd doorknede mannen, leeraars zoowel als leeken, kunnen aanwijzen, in wier boezem ook de onbeduidendste rimram van honderdmaal mindere goden geëerd wordt, doch die zonder blikken en blozen verklaren dat *Dreizehnlinden* hun volkomen onbekend is . . . . Trouwens wij, Katholieken, zijn aan dusdanige ignoreeringen wel een weinigje gewoon. Bedenk slechts, om van dit eene te gewagen, dat men, in zekere kringen althans, kan doorgaan voor een heelen bolleboos in de kennis der Fransche letteren, zonder ook maar een enkel der vele werken van Gerbet, Bougaud, Baunard, Longhaye, Lasserre, Pie, Plantier, Félix, — wat zeg ik? zelfs van Lacordaire, Louis Veuillot, Joseph de Maistre en Charles de Montalembert te hebben gelezen. Ik weet wel dat dit een gevolg is van het vloekwaardig systeem slechts hen tot de bellettristen te rekenen, wier voortbrengsels, wel beschouwd, weinig meer zijn dan futiliteiten, en al degenen buiten den kring der fraaie letteren te bannen, die, zij het ook in de zuiverste en sierlijkste taal ter wereld, ernstige boeken vervaardigen, waarvan elke bladzijde eene verrijking is des geestes, — maar toch, het feit is een feit en kan somwijlen tot bittere gedachten verlokken . . . . Maar laat mij mijn inktkoker even sluiten; ik voel dat mijne pen begint te toornen en ik heb er vandaag hoegenaamd geen trek in mij nog warmer te maken dan ik ten gevolge van het Indisch zonnetje reeds ben.

Hadde ik niet reeds elders over Weber's dichterlijk kunstwerk uitvoerig gehandeld, dan zoude ik mij heden wagen aan eene grondige beschouwing. Ik zoude wijzen op het lyrisch-episch karakter van het koene dicht, waarin de edelste gevoelens van het menschlijk hart schier altegader staan uitgedrukt op eene wijze, die den gloed van honderd en meer te recht befaamde kunstgewrochten doet verbleeken. Wie zich oefenen wil in verfijning zijner gedachten, wie leeren wil hoe een Christelijk kunstenaar eene geschiedenis van liefde kan verhalen, waarbij geen eerbaar meisje behoeft te blozen schoon de hartstocht in volle geweldigheid bruist, neme een kloek besluit en bestelle een exemplaar van het alom in Duitschland en Nederland verkrijgbare *Dreizehnlinden.* Het is mijn vaste en volle overtuiging dat zij mij danken zullen voor het hun aangewezen genot. Slechts hij zal zich teleurgesteld gevoelen en bedrogen uitkomen, die, naar het woord van Frédéric Souillé, behoefte heeft aan »des astringents et des moxas pour ranimer ses sensations éteintes."

7 Sept. '92.

SEBASTIAN BRUNNER.

Al degenen, die de beweging der laatste vijftig jaren op godsdienstig, politiek en sociaal gebied in Oostenrijk hebben gevolgd, weten dat drie mannen voortdurend op de eerste rij stonden in den kamp voor het ware en het goede: wijlen Monseigneur Greuter, de groote parlementaire redenaar van Tyrol; wijlen de baron von Vogelsang, redacteur van *Das Vaterland* en Sebastian Brunner, redacteur der door hem-zelven in 1848 opgerichte *Wiener Kirchenzeitung*. Vergun mij over dezen laatste een weinig te kouten. Hij is als schrijver de aandacht zijner Katholieke geloofsgenooten alleszins waardig.

Vooraf zij gezegd dat Brunner nog in leven is, al wordt hij dan ook door zijn hoogen ouderdom sedert eenigen tijd verhinderd deel te nemen aan den strijd. Den 10den October 1814 werd hij uit arme ouders te Weenen geboren. Met hart en ziel Katholiek zoowel als Oostenrijker omhelsde hij den priesterlijken staat, ontving de heilige Wijding te Weenen en werd tot hulppriester benoemd bij de parochiekerk der voorstad *Das alte Lerchenfeld.*

Daar leefde echter in zijne borst een literator en een polemist van geheel buitengewone gaven. De nederige en volijverige priester werd zich dra eene tweede roeping bewust. Al den tijd, die hem door zijne vele werken van godsdienst en naastenliefde gelaten werd, besteedde hij aan letterkundigen arbeid en aan het schriftelijk verdedigen van de rechten der Katholieke Kerk. Talrijke boek-

deelen van zijne hand zagen het licht. Ik noem slechts: *Die Welt ein Epos; Des Genie's Malheur und Glück; Woher? Wohin? Geschichte aus meinem Leben; Blöde Ritter; Das deutsche Reichsvieh; Diogenes von Atzelbrunn; Das Humor in der Diplomatie und Regierungskunde des* 18 *Jahrhunderts.*

De enkele titels dezer werken duiden reeds op een satirisch-humoristisch vernuft. Ik wil u het leven niet verbitteren met ellenlange citaten, doch veroorloof mij althans een paar zinnen aan te halen, die de schrijfwijze van Brunner in het licht zullen stellen.

In *Diogenes von Atzelbrunn* staat het volgende te lezen: »Sentimentale Erzähler lassen gefundene Kinder lächeln wie schlafende Engel, lassen Süssigkeit und Holdseligkeit und weiss Gott was Alles um die unschuldigen Züge spielen; wer aber die Sache von der blanken naturforscherischen Seite ansieht, findet an einem neugebornen Kinde, vorausgesetzt dass er nicht Vater oder Mutter desselben ist, nichts anderes als ein talgichtes mit einer impertinenten Indolenz in die Welt hineinschauendes Gesicht."

»Ja, mein gedankenloser Leser und meine wilde Leserin... ich bitte Euch vor Allem, erschreckt nicht über diese meine Anrede. Ich habe bisher noch in allen Büchern, die mir untergekommen sind, nur die denkenden Leser und die schönen Leserinnen angesprochen gefunden, und mein Sinn geht dahinaus, wenn ich schon einmal schreibe, für die Mehrzahl zu schreiben."

Best van al kan men Brunner als auteur bij Louis Veuillot vergelijken en niet zonder reden werd hem de eerenaam van »Oostenrijksche Veuillot" gegeven. Dezelfde tinteling van geest; dezelfde heerschappij over de taal, ook in hare meest weerbarstige vormen; dezelfde bitterheid des gemoeds ten overstaan van allen, die in trotschheid *poseeren* tegenover het Christendom en de geopenbaarde waarheid.

Men dient dit laatste wel te begrijpen. Denken is lijden; ernstige twijfel dwingt eerbied af; gisping verdient ook het geringste onhoffelijk woord, dat geslingerd wordt naar de kaken van wie oprechtelijk zoekt naar de waarheid, zij het dan ook dat dat zoeken soms wrevel verwekt in het slingerende hart en woorden duwt over des lijders lippen, welke het beter ware onuitgesproken te laten. Maar te recht heeft Dr. Schaepman gezegd, dat de liefdeleer van het Evangelie geene lieflijke minzaamheid beveelt tegenover het booze of de boozen; en hij voegde er bij: wie den geest van vrede en geduld der H. Schrift lofprijst behoeft niet te vergeten, dat daar ook spraak is van geweldigen, maar rechtvaardigen en heiligen toorn; dat de mond, die Petrus' zwaard in de scheede terugdreef, ook heeft verkondigd: »Ik ben niet gekomen om den vrede te brengen, maar het zwaard". Om nog een wijle met des vermaarden dichters woorden te spreken: wie het met een zucht en een traan kan aanzien, dat de hand van den een of anderen lafaard telken dage een nieuw opschrift plaatst boven het hoofd van den menschgeworden God onzen Heer en Zaligmaker, en daarop heden idioot schrijft en morgen dweper en dan logenaar, — een zoodanige zal wel een vroom en braaf man wezen. Maar Brunner is van een ander gestel. Hij grijpt den boef bij de keel en zet hem de knie op de borst; en terwijl hij met de eene hand den gorgel omklemt, neemt hij met de andere het gloeiend witte ijzer en brandt den bureaulist van Pilatus een merk op het voorhoofd dat alleen het berouw kan wegnemen. Hij zou zijn leven geven, indien de gestrafte daardoor dien traan van berouw kon weenen. Maar eerst de straf. Daarin is hij misschien minder beminlijk dan die brave vrome, maar hij is er toch niet minder om.

Luister hoe Brunner's verontwaardiging den geesel zwaait. Het citaat is ontleend aan *Fra Angelico* (Frankfurter Broschüren, 1887): »Denken wir uns in unserer Zeit

einen Fürsten, welcher einen heiliglebenden und weisen Ordensmann oder einen Künstler in einem Kloster wiederholt besuchen würde—Wahrheit, Heiligkeit und Kunst würden den Fürsten nicht vor der Schmach und dem Hohn jener Rotte sichern, welche sich in unseren Tagen mancherorts des Druckes bemächtigt hat, um alles das zu beschmutzen, was nicht auf dem beliebten Niveau der Gemeinheit und niedrigen Gesinnung steht, auf welchem dieser Pöbel selber heimisch ist und sich heimisch fühlt."

Bijkans vijftig volle jaren heeft Brunner met de pen gearbeid en de titel van Oostenrijks grootsten schrijver is ten volle door hem verdiend. Honderden bladzijden zijner werken zullen ten eeuwigen dage leven in de herinnering zijner landgenooten.

Sloeg hij goud uit zijne denkbeelden?..... Het stemme mijne lezers tot eerbied, te vernemen dat de man, die gedurende eene halve eeuw, oor en hart van duizenden boeide, buiten zijne boeken hoegenaamd niets bezat, toen hij kort geleden, gebroken van ouderdom, de pen nederlegde. Niet dat het zijnen werken aan aftrek gefaald had; maar het medelijdende hart van den enkel als schrijver vaak grammoedigen en, waar het pas vond, vlijmend scherpen en sarcastischen dienaar der Kerk, had nooit aan weigeren gedacht wanneer een behoeftige, 't zij vriend of vijand, 't zij ontwikkelde of arme van geest, hem de smeekende hand toestak. Aanvankelijk vond hij, na zijn aftreden als redacteur en schrijver, een onderkomen in het klooster der Dominicanen te Weenen. Daar echter de vleugel van het huis, waarin de cel gelegen was die hij bewoonde, wegens het verbreeden der straat moest omvergehaald worden, vestigde hij zich, ondanks den drang zijner eerste gastheeren, in het groote Oudemannenhuis te midden der armen, om zich, verre van alle gewoel der wereld, in stilte en gebed voor te bereiden tot een gelukkigen dood.

Ter lofprijzing van Brunner's karakter zij gezegd, dat de heer Szeps, hoofdredacteur van het *Wiener Tageblatt*, het door de *Wiener Kirchenzeitung* duizendmalen op de scherpst mogelijke wijze gehekelde orgaan der radicaal-progressistische Joden, niet wetende dat des edelen grijsaards eigen keuze hem naar het afgelegene Waehring gebracht had, dagenlang verzet aanteekende tegen »de onwaardige lotsbestemming van een man van zulke ontzagwekkende gaven."

5 Aug. '91.

Louise de Croisilles. Conseils d'une Tante à ses Nièces. — Avignon, Aubanel 1892.

De hoffelijkheid verbiedt mij den naam te verklappen der dame, die zich achter het welluidend pseudoniem Louise de Croisilles verschuilt. Het zij genoeg te zeggen dat zij een der talentvolste romancières van Nederland is en volle recht heeft van spreken waar het stoffen geldt van den aard dergene die hier worden behandeld. Ik voeg er bij, dat het mij eindeloos gemakkelijker zoude wezen eene deugdelijke aankondiging dezer *Conseils* te schrijven, indien het naamgeheim niet bestond. De vergelijking immers met een van de andere werken der schrijfster ligt zóozeer voor de hand dat mijne gedachte zich ternauwernood ontworstelen kan aan den drang. Doch het zij. Laat ons keuvelen over de *Conseils* zonder meer.

Ten jare 1868 begon de Eerw. Heer Isnard, Katholiek priester te Avignon, de uitgave der wereldberoemde *Paillettes d'or.* Bij nadere omschrijving werden zij geheeten: *Cueillette de petits conseils pour la sanctification et le bonheur de la vie.* In keurigen vorm boden zij elke maand wat wij in het Hollandsch zouden noemen een tractaatje van een viertal bladzijden. Doch tractaatjes doen denken aan onduldbaar stijve en steile godzaligheid, waarmede letterkundige beschaving hoegenaamd niets te maken heeft. De *Paillettes* sloegen op eenmaal de wiek uit in de zuiverste en verhevenste sfeer; de fijnheid der Fransche taal vierde triomf in elke aflevering; en honderden bladzijden der tegenwoordig reeds tot acht of negen deeltjes

aangegroeide blaadjes behooren onder zeker opzicht tot het meest voortreffelijke, dat in den loop der negentiende eeuw door de Fransche drukpers geleverd werd.

Het is bij die *Paillettes* dat Louise de Croisilles ter school ging, en het was waarlijk niet noodig dat de Eerw. Heer Isnard de *Conseils* met een inleidend woordje vereerde om dit denkbeeld bij een geoefenden lezer te wekken. Elke bladzijde spreekt luide van dien weldadigen invloed. Men wordt getroffen door den adel der gedachten; men staat verbaasd over de keurigheid van dit Fransch, door eene Nederlandsche vrouw geschreven.

De volledige titel: *Conseils d'une Tante à ses Nièces* zegt genoeg dat het boekje voor meisjes vervaardigd werd. Het is mijne overtuiging dat velen harer groot behagen zullen vinden in de 174 bladzijden. Hare ijdelheid, in goeden zin, zal zich niet weinig gestreeld voelen door de tactvolle hebbelijkheid der schrijfster om steeds datgene bovenal in het licht te stellen wat ik noemen zoude de *fine fleur* van het vrouwelijk hart. Die bloem immers wordt in onzen tijd maar al te vaak met voeten getreden. Niet zonder oorzaak. Geef acht op het woord van den dichter:

Blühende Blum' im Feld, ach, näher als zärtlichen Händen
Ist sie dem Fusse — sie lässt sich bequemer zertreten als pflücken!

Het is een van de euvels der hedendaagsche opvoeding, dat bij het onderricht en de wetenschappelijke vorming der meisjes zoo bitter weinig op het vrouwelijke van haar karakter gelet wordt. Een gevolg van het oerdomme en volstrekt onmenschkundige beginsel, dat in het opdringen en inpompen van wetenschap of wat daarvoor doorgaat de opvoeding gelegen is, terwijl dat inpompen en opdringen juist het minst beduidend gedeelte vormt van wat naar volle waarheid opvoeden mag heeten. De bewonderens-

waardige brieven van Joseph de Maistre aan zijn dochtertje Constance, te vinden in de *Lettres et opuscules inédits*, geven in dezen heel wat te leeren; en het ware te wenschen dat zij bestudeerd werden door een iegelijk, die zich tot levenstaak gesteld heeft aan de opvoeding van meisjes te arbeiden, Hoeveel minder lokkige hoofdjes zouden op nog jeugdigen leeftijd hunne bevalligheid verliezen! Hoeveel minder zou de maatschappij van onduldbare *blue-stockings* wemelen! Hoeveel gemakkelijker zou den jongelieden de keuze vallen, wanneer de tijd aanbreekt dat de gedachte aan een eigen levensnestje zich begint te doen gelden! Tegen dezen laatsten uitroep, hoe zuiver dan ook van bedoeling, teekent het Latijnsche: *Copia nos inopes fecit* verzet aan en toch spreekt hij waarheid.

De *Conseils* hebben met de *Paillettes* dit gemeen, dat zij de zelfverloochening aanwijzen als eenigen hechten en onwankelbaren grondslag van zielevrede en geluk des harten. Ook hierin wijken zij af van de vlottende, d. i. de kant noch wal rakende richting onzes tijds. Of hoevelen onzer hedendaagsche opvoeders.... het is het woord niet; hoevelen onzer hedendaagsche volpompers der jeugd zijn ervan overtuigd, dat zij, door den kinderen de zelfverloochening in te scherpen, hen verrijken met een schat, die de groote bron van zieleweelde moet zijn voor hun gansche bestaan? Des menschen volkomen geluk is nu eenmaal in de vervulling van den plicht gelegen. Vrede, licht en vreugde zijn slechts op den engen weg der plichtsbetrachting te vinden; en het hart behoort gekluisterd te zijn aan den plicht, wil het ten volle de eenige vrijheid genieten, die den mensch zijne eere laat als redelijk en zedelijk wezen. Luister naar den dichter van *Dreizehnlinden*:

Freiheit sei der Zweck des Zwanges,
Wie man eine Rebe bindet,
Dass sie, statt im Staub zu kriechen,
Froh sich in die Lüfte windet.

De natuur echter, bedorven als zij is in al hare neigingen, dringt het hart in andere richting. Gril en goedvinden, lust en behagen, eerbiedigt zij als eenige wegwijzers. Het Indische »ennaq", dat vreeselijkste aller Maleische woorden, is het motto van haar wetboek. Daar moet van jongs af aan strijd gevoerd worden om haar tot rechtzinnige denkbeelden te brengen. Het woord van Diethelm tot Elmar behoort duizenden malen tot ieder kinderhart te worden gesproken:

Elmar, Eines ist dein Mögen
Und ein Andres ist dein Müssen:
Nicht dein Herz nach seinem Wunsche,
Nach der Pflicht frag' dein Gewissen.

Op de mannen van plicht drijft al het goede dat de menschelijke maatschappij nog te aanschouwen geeft. Maar plichtsbetrachting is zelfverloochening. Plichtsbetrachting is vertreding van de lokkende genoegens des oogenbliks. Plichtsbetrachting is dooding van de grillen des gemoeds. Als *idée fixe* moet het besef van plicht ons gansche leven beheerschen naar het kloeke woord van de Gondrecourt: »Nous devons avoir une pensée fixe et la suivre sans nous détourner, la suivre nuit et jour ardemment, sans faiblesse, sans regrets. S'il nous arrive d'arrêter notre esprit sur un incident étranger à notre pensée unique, il faut tancer vertement cet esprit paresseux et le pousser en avant comme un intrépide cavalier pousse son cheval dans l'espace." Dat klinkt anders dan het »Genot is deugd" van Multatuli.

Doch ik bemerk dat ik zedenprediker word in stede van boekaankondiger, wat ik behoorde te wezen. Aan de *Conseils* van Louise de Croisilles de schuld. Het boekje zelf is zedenprediker, maar op de hoffelijkste en meest beschaafde wijze. Leg het den aankomenden meisjes in de hand, wier toekomstig levensgeluk u ter harte gaat en de

voorspelling zal bewaarheid worden, die aan het einde van Isnard's inleidend woordje te lezen staat: »Lisez ce livre, jeunes filles, lisez-le, jeunes femmes, et vous sentirez mieux que je ne puis le dire qu'il est bon, parce qu'il élèvera votre esprit, et qu'il vous inspirera des sentiments nobles et courageux. Lisez-le, et après chaque chapitre vous pourrez dire: Je me sens meilleure, je me sens plus forte, je me sens plus dévouée."

JOSÉPHIN SOULARY.

Ettelijke dagen geleden heeft de dood aan Frankrijk een dichter ontrukt van hoogstens middelmatige begaafdheid, doch wiens naam zal blijven leven, dewijl hij eens voor altijd het hart zijns volks veroverd heeft door.... een enkel sonnet. Soulary's *Deux Cortèges* is in elke bloemlezing te vinden; het wordt afgeschreven in albums; het wordt voorgedragen in gezelschappen. En te elker gelegenheid wordt de naam des dichters genoemd niet alleen, doch met uitbundigen lof beladen.

Ziehier het hoogvermaarde gedicht:

Deux cortèges se sont rencontrés à l'église.
L' un est morne: il conduit le cercueil d'un enfant;
Une femme le suit, presque folle, étouffant
Dans sa poitrine en feu, le sanglot qui la brise.

L'autre, c'est un baptême: — au bras qui le défend
Un nourrisson gazouille une note indécise;
Sa mère, lui tendant le doux sein qu'il épuise,
L'embrasse tout entier d'un regard triomphant!

On baptise, on absout, et le temple se vide.
Les deux femmes alors, se croisant sous l'abside,
Echangent un coup d'oeil aussitôt détourné;

Et — merveilleux retour qu'inspire la prière —
La jeune mère pleure en regardant la bière,
La femme qui pleurait, sourit au nouveau-né!

Ten jare 1886, meen ik, gaf zekere zich noemende F. J. N. in het Weekblad *de Amsterdammer* eene vertolking ervan ten beste, die verdient gelezen te worden, al maakt ook het klankrijm »*af*" op »*lach*" een indruk van slordigheid, die groote schade doet aan het toch al niet met genoegzame zorg bewerkte geheel:

Twee groepen zijn tezaam in 't kerkportaal getreden.
De een doodsch en zwijgend; 't is de lijkstoet van een kind;
De moeder volgt de baar, en raad'loos, half ontzind,
Smoort ze in de gloênde borst haar snikken en gebeden.

Ten doop treedt de and're voort; de kleine, neêrgegleden
Aan moeders rijke borst, waar hij zijn alles vindt,
Kweelt juichend; en de blik der moeder, die bemint,
Omvat met stille weelde en trots zijn poez'le leden.

Er wordt gedoopt; men hoort der lijkmistonen ruischen;
En als de vrouwen weêr elkaar in d' ingang kruisen,
Ontmoet zich beider blik, en wendt terstond zich af.

En, — wondere omkeer, door 't gebed haar ingegeven, —
De blijde moeder voelt een traan voor 't lijkje beven,
En zij, die weende straks, schenkt thans den kleine een lach.

Het Fransche gedichtje verscheen ten eersten male in een bundel getiteld: *Sonnets humoristiques,* waarin het langen tijd prijkte, zonder dat een sterveling er zich bijzonder door getroffen betoonde. In het jaar 1858 echter wijdde Sainte-Beuve eene beschouwing aan het onvermaarde boekje, dolf er het sonnet uit op, liet er den lichtstraal zijner bewondering op vallen, en.... Soulary's fortuin was gemaakt. De beroemde uitgever Louis Perrin liet geheel nieuwe letters en geheel nieuw papier vervaardigen, gaf eene uitgave der *Sonnets humoristiques* die alles overtrot wat er tot dan in *édition de luxe* verschenen

was, en de onbekende dichter deed als overwinnaar in het letterkundige strijdperk zijn intrede in de Parijsche salons. Of die geestdrift, zoo plotseling door *Les deux Cortèges* gewekt, niet een klein weinigje steunde op Fransche fanfaronnade, mogen mijne lezers beslissen.

Oprechtelijk beken ik, in vroegere dagen nooit door het sonnet in het hart gegrepen te zijn, althans niet op buitengemeene wijze. Wellicht zocht ik er wat al te veel diepgang in en heb ik nimmer mijn peillood op de rechte plaats uitgeworpen. *Een lijkstoet,* kennelijk ingeblazen door Soulary en te vinden in *Klimopbladeren, een bundel gedichten door Claudius (Amersfoort G. J. Slothouwer),* heeft mij eerst onlangs de schoonheid van *Deux Cortèges* geopenbaard. Veroorloof mij dat gedicht ten gehoore te brengen:

't Was op een zomerdag, ik volgde droef met de oogen
De lijkbaar van den arme, aandoenelijken stoet!
Een meisje, een eenig kind, toog 't kerkhof te gemoet,
Daar achter trad een schaar van vrienden, diep bewogen.

En op den smallen weg kruiste, in zijn volle pracht,
Een tweespan, met zijn tuig van zilver, d'engen wagen;
En van den hoogen bok van 't kostbaar rijtuig zagen
Twee jeugdige oogen neer, van onder pluimen, zacht

Zich wieglend op het haar; een beeldschoon kind van rijken,
Haar vader aan haar zijde; en vol ontzetting zag
Ik thans op beider mond denzelfden spotterslach
En hoe de man van geld den doodenstoet deed wijken.

Een eindweegs meer nabij van 't versch gedolven graf
Daar hijgde een werkman voort, door 't brandende ochtendweder,
Hij hield eerbiedig stil en liet zijn vracht ter neder
En nam de ruige pet voor d' armen lijkstoet af.

Blijkbaar is de maker dezer verzen, die zich wijslijk achter een pseudoniem verschuilt, het moeilijke speeltuig der dichterlijke taal nog lang niet meester. »Het kerkhof *te gemoet* tiegen", is eene kreupele uitdrukking; en van een tweespan, dat, met zijn tuig van zilver, *een engen wagen kruist,* kunnen wij ons bezwaarlijk eene voorstelling vormen. Ook de oversprong van de tweede op de derde strophe laat zich alleen verklaren als wanhopend gevolg eener worsteling van den dichter met den dichterlijken vorm, waarbij de eerste bezwijken moest voor de onbuigzaamheid des laatsten.

Doch dit alles betreft het uitwendige. Wat *Les deux Cortèges* verre boven *Een lijkstoet* verheft is dat de twee partijen, die er handelend in optreden, elkander in de hoogte beuren, terwijl de gelijke partijen in het Nederlandsche vers de een den ander naar beneden trekken. Ook dragen geboorte en dood, elkander in de gedaante van twee schuldelooze kinderen ontmoetend op den drempel der kerk, waar de godsdienst troont die alleen bij machte is de geheimenis van beide te verklaren, de kiem van honderdmaal diepzinniger gedachten dan »een man van geld", die met spotterslach een doodenstoet doet wijken, en een werkman, die de ruige pet voor d' armen lijkstoet afneemt. Om niet eens te spreken van het onwaarschijnlijke der voorstelling, daar de »man van geld" verondersteld moet worden drommels goed te weten dat hij gevaar loopt met de politie in aanraking te komen wegens straatschenderij van het grofste allooi, indien hij zich tegenover een lijkstoet aanstelt gelijk Claudius beweert dat hij doet. Zoodat.... zoodat.... zoodat ik het den Nederlander te danken heb dat ik *Les deux Cortèges* voortaan lezen zal met groote genieting.

Om op Joséphin Soulary terug te komen, duizenden verzen werden sedert Sainte-Beuve's aankondiging door hem geschreven. In niet één zijner bundels echter hand-

haafde hij zich op het verheven punt, waar de befaamde kunstrechter hem geplaatst had. De critiek sprak van »vers maniérés, précieux, laborieux, souffreteux." De dichter heette »un poète de ruelle, un émule de Voiture, un ami de Cathos et de Madelon." Ons klinken die grove uitspraken wel wat hard. Louis Veuillot moge met recht getoornd hebben toen Soulary de wijsgeerige wanbegrippen van Havin op rijm zette; hij moge op den liederlijken regel:

»L'amour est décédé, muni du sacrement"

naar volle waarheid hebben geantwoord:

»Le poète est content et se repose. Il a
D'un seul crachat couvert deux choses très-augustes" —

sommige gedichten als b. v. *La note éternelle* en *L'abri,* om van geene andere te gewagen, verdienen ten volle medegerekend te worden tot de goede verzen van den tegenwoordigen, op dichterlijk gebied wat al te zeer gekunstelden tijd.

Intusschen, Joséphin Soulary heeft het tijdelijke met het eeuwige verwisseld. Een volslagen oordeel kan voorshands nog niet over hem worden geveld. De jaren zullen leeren of hij reden had om, naar de fraaie uitdrukking van Busken Huet, met goed vertrouwen den dag der afgelichte maskers te gemoet te gaan.

16 Mei '91.

LOUIS VEUILLOT.

Bij gelegenheid van den achtsten verjaardag des overlijdens van Louis Veuillot, 7 April, heeft zijn broeder Eugène eenige onuitgegeven brieven van den grooten Katholieken polemist in het licht gezonden. Zij zijn gericht aan den heer Théophile Foisset, wiens levensbeschrijving door Henry Boissard, oud procureur-generaal aan het hof van Dijon, zoo pas de pers der firma Plon et Nourrit heeft verlaten, en betreffen de wederoprichting van *Le Correspondant.* Met een nederig zondaars-gevoel klop ik driemalen op de borst en beken dat die brieven (het zijn er maar twee of drie) mij niet in den boezem grepen. Hoe meer men leest, indien men althans geen lidmaat is van het breede corps der nimmer denkende boekenverzwelgers, hoe veeleischender men wordt. De brieven aan Foisset raakten mij nu eenmaal niet op het gevoelige plekje des harten en, ongetroffen door hun inhoud, legde ik ze na een half uur ter zijde.

Het uitgeven der correspondentie van vermaarde of beruchte mannen zit tegenwoordig in de lucht. Nauwlijks heeft een letterkundige den laatsten adem uitgeblazen of gedienstige handen pogen zijne brieven te vergaderen, ten einde ze door den druk tot gemeengoed te maken der menschheid. De schromelijk hooge prijs, welke voor sommige correspondenties gevorderd wordt (denk aan de brieven van Multatuli), doet wel eens de gedachte rijzen, dat prozaïscher beweegreden dan het inzage verleenen in

eene belangrijke menschenziel, de erfgenamen tot openbaarmaking bewoog. Doch afgezien daarvan, afgezien ook van het altoos min of meer ondélicate, dat er ten eeuwigen dage zal schuilen in *dit* vastnagelen aan den *pilori de la publicité*, heeft het uitgeven der brieven van beroemde mannen voor het ernstig studeerend publiek hooge waardij, zeer hooge zelfs. Men leert den mensch kennen uit het argeloos nedergeworpen volzinnetje. Bij de bepeinzing van een enkelen regel worden twintig vraagteekens somwijlen punt. Als karakter is Multatuli onherroepelijk verloren, sedert Mevr. Douwes Dekker, geb. Hamminck Schepel, de onvoorzichtigheid had zijne correspondentie te laten drukken. Cd. Busken Huet heeft bij het eerste deel zijner brieven juist niet gewonnen. Gelukkigerwijze kwam een hoogbelangrijk tweede deel het min of meer bittere der teleurstelling verzoeten.

Om tot Veuillot terug te keeren, reeds zes kapitale deelen met brieven van zijne hand hebben het licht gezien. En nog zijn wij volstrekt niet aan het einde. In dat eindelooze (u zult wel de goedheid hebben een streepje te zetten tusschen de tweede en de derde syllabe!) in dat eindelooze schuilt het gebrek der uitgaaf. Men had de brieven van Veuillot aan een strengere zifting moeten onderwerpen. Het is met hem gesteld gelijk met alle groote mannen: niet alles wat hij in vluchtige oogenblikken ten papiere wierp, is waardig onder de oogen gebracht te worden des publieks. De brieven mochten belangrijk wezen voor de vrienden, die ze ontvingen; Veuillot zelf zou korzel geworden zijn indien hij had kunnen vermoeden, dat die onbeduidende kattebelletjes eenmaal figureeren zouden in eene achtbare *Correspondance.*

Doch daar is meer. In den treil des dagelijkschen levens, op het oogenblik dat men, 't zij in gedachte 't zij in werkelijkheid, het liedeken aanheft: »Waar, waar ka-a-an men be-e-ter zijn," kunnen somtijds kwinkslagen pas hebben,

wel niet van onzuiver allooi, maar waaraan toch dat bovenvloersche, dat vormelijke ontbreekt, hetwelk alles moet kenmerken wat in minder familiaar gezelschap wordt te berde gebracht. Veuillot nu, de ernstige, „was lang niet afkeerig van een ui." Bevond hij zich in vertrouwelijk gesprek met een ouden bekende of schreef hij aan zulk eenen een brief, dan vlogen hem wel eens woorden van de lippen of uit de pen, die niet bestaan kunnen voor den richterstoel der openbare »duffe deftigheid." De verzamelaar der *Correspondance* had, mijns inziens, die familiariteiten behooren te onderdrukken. Met name is dit het geval in de twee wonderschoone deelen, welke de brieven bevatten, aan zijne zuster Elise gericht. Jammer dat enkele al te kort gekleede tafereeltjes (vergeef mij de malle verbinding, ik weet mijne gedachte niet doorzichtiger voor te stellen) schade berokkenen aan den diepen, ernstigweldadigen indruk, welken deze brieven te weeg brengen. De man, wien Busken Huet »eene schier ongeloofelijke hoeveelheid natuurlijk talent" toekende, doch gepaard gaande met »eene volstrekt fabelachtige mate van insolentie", verheft zich in de brieven aan zijne zuster tot eene hoogte van reine bespiegeling, welke een aardschgezinde, hoezeer ook met letterkundige talenten begaafd, zelfs peinzend en peinzend nimmer kan bereiken.

Hetzelfde verdient gezegd te worden van Veuillot's brieven aan zijne kleine nichtjes en kinderen. Kent gij iets verheveners dan de volgende regelen, door den schreienden Christen vader aan zijne jongste dochter gericht, toen deze in 1875 den sluier had aangenomen in de Orde der Visitatie:

»Adieu! mon enfant bien aimée et bénie et amère. Je t' assure que je suis très-amoureusement soumis à la volonté du bon Dieu sur toi et sur moi. Rien ne m'a fait plus de peine et de joie que ta résolution. Je ne peux m'y habituer en aucun sens. La joie est dans mon âme et ne

peut entrer dans mon coeur; la peine est dans mon coeur et ne peut troubler mon âme. Ces deux sentiments se confondent et chacun reste entier et distinct, et il me semble que je ne saurai et ne voudrai jamais perdre ni l'un ni l'autre. En vérité, mon enfant, j'ignorais à quel point tu m'es chère. C'est encore une joie et une douleur de le sentir. Je suis content et désolé de tout ce que tu me fais donner au bon Dieu. Quand tu étais petite et que tu faisais présent à quelqu'un d'une épingle ou d'une paille, tu disais: »Je vous le donne, mais pas pour tout à fait." Je dirais bien au bon Dieu: pas pour tout à fait! Cependant Dieu sait que c'est pour tout à fait, s'il le veut comme toi, et même de bon coeur."

Kent gij iets liefelijkers dan het dichterlijk briefje, dat hij richtte aan de kleine Margareta, »bonne petite fille de sept ans, un peu légère"?

Au Tréport, 31 Juillet 1868.

Ma nièce Marguerite,

Je regardais la mer... Il y avait un grand soleil qui la faisait briller, et elle chantait en dansant et en brillant. C'était très-beau. Alors un oiseau est venu près de moi, et il me regardait tandis que je regardais la mer.

Je lui ai dit: Qui es-tu? — Je suis un oiseau du bon Dieu, qui vole sur la mer du bon Dieu. — Oiseau du bon Dieu volant sur la mer du bon Dieu, que veux-tu?

Alors il me dit: Il y a une petite fille qui aime bien le sucre d'orge et le chocolat, mais qui n'aime point l'étude; la connais-tu? — Je crois la connaître. — Cette petite fille est dans un couvent à Paris; la connais-tu? — Je la connais. — Cette petite fille n'est jamais la première de sa classe: la connais-tu? — Oui, oui, je la connais très-bien. — Eh bien, alors, reprit l'oiseau, il faut que cette petite fille commence à travailler et à être sage, et à servir le bon Dieu. Son papa et sa maman vont l'amener

au Tréport; elle verra la mer, elle jouera sur les galets, elle sera baignée par Michel. Je vois qu'on aime bien cette petite fille-là. Il faut qu'elle ne soit pas ingrate; il faut qu'elle mérite de devenir la petite fille du bon Dieu et de la sainte Vierge.

Ainsi parla l'oiseau du bon Dieu qui vole sur la mer du bon Dieu. Et moi, je dis à l'oiseau: — Que faut-il qu'elle fasse, la petite fille? car elle n'est pas méchante, mais c'est une tête légère tout à fait.

L'oiseau reprit: — Quand elle sera dans l'église du Tréport, elle dira: »Mon Dieu, accordez-moi la grâce d'être votre petite fille et celle de la sainte Vierge." Si elle fait bien cette prière, tout ira bien; et le bon Dieu donnera des ailes à son âme pour voler au ciel comme je vole sur la mer.

Alors l'oiseau du bon Dieu ouvrit ses ailes grandes et fortes, et il s'envola bien loin, bien loin sur la mer du bon Dieu.

Ma nièce Marguerite, si tu connais cette petite fille qui va venir au Tréport, dis-lui bien tout cela.

Moi, je suis ton oncle, et je t'aime beaucoup.

Men bedenke, dat dit briefje geschreven werd door den man van ijzer en staal, op wiens lippen gestadig het woord van Stolberg scheen te zweven: »Ich danke Dir, Gott, auch für meine Galle!"

Vergun mij, nog een weinig te keuvelen.

Daar ligt over geheel den letterkundigen.... neen, laat mij zeggen, over geheel den schrijfarbeid van Veuillot een waasje van geheim. Weet gij wel, dat onder het vervaardigen der *Historiettes et Fantaisies* — een twintigtal deels luimige, deels hoogernstige verhalen — bij hem de gedachte is opgekomen dat hij zijn ware roeping gemist had? De strijder, die het aanzien had enkel op aarde te wezen om de bliksemflitsen van het sarcasme naar het

hoofd te slingeren der tegenstanders van Kerk en God, achtte zich-zelven »un talent manqué". Ik heb zijne briefwisseling niet bij de hand, doch afgaande op mijn geheugen geloof ik dat het aan zijne zuster Elise is dat hij het schrijft. Zijne eigenlijke roeping, als man van de pers, ware geweest zuiver letterkundige werken ten papiere te brengen, dragers wel is waar van godsdienstige en God en de Kerk verheerlijkende denkbeelden, doch waaraan de polemiek volkomen vreemd was.

't Zij verre van mij in geding te treden met wien of wie ook; doch, gesteld dat Veuillot's moedeloos gezegde waarheid bevat, in den grond des harten verheug ik er mij over dat hij »un talent manqué" geweest is. Ik beweer geenszins dat de schrijver der eindelooze rij van polemische artikelen (denk slechts aan de achttien dikke deelen *Mélanges*) het talent miste dat er vereischt wordt om een negentiende-eeuwsch letterkundige te worden, bovenal in den zin dien een op onze zaken weinig beluste tijd aan het woord heeft gegeven. Het kleine *Corbin et d'Aubecourt*, een model van het genre der romans, en zelfs het zwakke »*L' honnête femme*" zijn daar om het te bewijzen; om niet eens te gewagen van *Ça et là*, een vorstelijk werk, dat het huisboek behoorde te wezen van alle ontwikkelde Katholieke gezinnen.

Doch zouden romans, al waren het er honderd geweest, ons het gemis hebben vergoed dier ontzaglijke schoone polemische schriften, waarmede het »talent manqué" zijn vaderland, neen geheel de Katholieke wereld heeft verrijkt?

Toch draagt de polemiek van Veuillot een geheel eigenaardig karakter. Zonder »*Le droit du seigneur au moyen-âge*", »*De quelques erreurs sur la papauté*" en zoo gij wilt, ook nog »*Molière et Bourdaloue*" uit, en, zijne tijdschriften zijn altegader schriften tegen den vijand des oogenbliks. Wie niet volmaakt op de hoogte is der toestanden in Frankrijk gedurende de laatste veertig,

vijftig jaren, kan ze onmogelijk ten volle begrijpen. Maar ondanks dit euvel, waaraan zij wel beschouwd enkel als *Oeuvres complètes* lijdende zijn, — bij hunne geboorte immers stak in die scherpgeteekende actualiteit hunne kracht — zullen zij een onverdelgbaar arsenaal blijven, waar de kamper voor de rechten der Katholieke Kerk zich van wapenen en ammunitie zal kunnen voorzien naar de eischen van den dag. Niet enkel dewijl de kiemen der bewijsgronden, die hij in onzen tijd behoeft, er overvloedig aanwezig zijn, maar ook en vooral dewijl er een geest in gloeit, aan wiens vuur ieder Katholiek polemist de warmte ontleenen kan, die hem bezielen moet in den huidigen strijd. *Pour agir sur le siècle, il fait l'avoir compris*, staat er bij zekeren Franschman te lezen. Veuillot kende zijne eeuw door en door. Bij ernstige studie zijner polemische werken, rijzen er keer aan keer vuurbaken op, die licht werpen over tallooze, voor den oppervlakkigen toeschouwer in het dichtste duister gehulde toestanden.

Maar ik sprak van den geest, die in de *Oeuvres polémiques* gloeit. Busken Huet noemde dien geest een geest van insolentie en bewees door dat enkele woord dat hij van Veuillot weinig of niets had begrepen. Het geschiedde trouwens meer, dat Mr. Conrad over schrijvers, in wier binnenst het hem niet gelukt was door te dringen, bladzijden schreef, die den schijn hadden te sprankelen van vernuft, doch, wel bekeken, slechts vuurwerk en knaleffekt vertoonden. Niet de insolentie trilde in Veuillot's vingeren, maar, indien gij het dan toch in het Fransch wilt hebben uitgedrukt: *le mépris*. Het woord, dat door hem geschreven werd aan het hoofd der verschrikkelijke *Odeurs de Paris*, kan als motto gelden van de meeste zijner tijdschriften: »*J'ai parlé comme j'ai senti. Je ne m'accuse ni ne m'excuse de l'amertume de mon langage. Encore que je n' aime guère le temps où je vis, je reconnais en moi plus d'un trait de son caractère et notamment*

celui que je condamne le plus: je méprise." Die verachting gold degenen, die van Christus en diens waarheid, ondanks het licht dat hen beiden omstraalt, niet wilden weten. Zij gold de hooghartigen, die in trots *poseerden* tegenover het Christendom, geene rekening hoegenaamd houdend met wat er van Katholieke zijde werd uitgebracht tegen hunne beweringen en de gansche Katholieke gemeente een kuddeken achtend van dompers, wien men nog te veel eer bewees als men hun verachtend den rug toekeerde.

Dezulken verachtte Veuillot uit den diepsten grond zijns harten; denzulken slingerde hij zijne *Libres Penseurs* naar de kaken; denzulken bereidde hij eene bloedige geeseling in *Les Cyniques*, een werk, dat hij niet voleindigde, maar waarop hij jaren liep te zinnen en waarin al de kracht van zijn sarcasme zich op één punt vereenigen zou.

Liep de gal niet somwijlen een weinig over? Ik zal het geenszins ontkennen. Een droppeltje »milk of human kindness" hadde vaak een goeden dienst bewezen aan den bitteren beker. Met dat al, eere den man, wiens boezem blaakte van de reinste liefde voor Christus en Zijne Bruid, en die het, in den vollen zin des woords, den grootmoedigen Apostel der Heidenen kon nazeggen: »*Non erubesco Evangelium!* Ik schaam mij niet over de Boodschap des heils."

13 Juni '91.

François Coppée. Contes Rapides.

Louis Veuillot. Historiettes et Fantaisies.

Wie doet gelijk ik deed en, in de hoop van zich eene prettige verpoozing te verschaffen na ernstigen arbeid, drie en een halven frank uitgeeft voor de pas verschenen *Contes rapides* van Coppée, begaat een groote dwaasheid.

Al beslaat immers het keurig gedrukte boekje niet minder dan tweehonderd vier en vijftig bladzijden; al bevat het een twaalftal schetsen of verhaaltjes van een schrijver, die zijne taal zóo volkomen meester is, dat hij (benijdenswaardig voorrecht!) alles kan uitdrukken wat hem op het hart ligt; toch zal de leergrage kooper, die voor elk, ik zeg niet zijner centimen maar zijner franken, minstens één gedachte hoopt te ontvangen, welke het hem goed zal doen op te nemen in geest of in hart, teleurgesteld uitkomen en zich deerlijk bedrogen achten, wanneer hij het werkje heeft doorlezen.

Zelden heb ik onbeduidender bladzijden onder de oogen gehad dan in de *Contes rapides* worden geboden. Onnoodig zich bij den aandrang der lezing gereed te maken tot het opteekenen van treffende denkbeelden. Het boek bevat er nauwelijks één; maar schijnt enkel geschreven om »la bête sensuelle" op te wekken, »qui dort au fond de chaque homme." (Bl. 229). Boven het meerendeel der zinledige bladzijden mocht men als motto het woord griffelen van Busken Huet: »Louw hunkert naar Grietje;

Grietje hunkert naar Louw. Zoo miauwen in een zoelen voorjaarsnacht, kat en kater op de nok onzer woning."

Waarlijk, men wanhoopt aan de toekomst van het zich noemende geestigste volk der wereld, wanneer men ziet tot wat laagten zelfs een buitengewoon begaafd man als Coppée moet afdalen, om den smaak der groote menigte te vleien. »Le peuple est souverain," zeide Auguste Vitu in navolging van De Maistre; »le peuple est souverain; il a toujours le gouvernement et la littérature qu'il mérite." 1)

Niet dat de *Contes rapides* gezegd moeten worden tot het soort van letterkunde te behooren, die met den onwelriekenden naam van »guano littéraire" bestempeld is. Terwijl de kar van Zola, van Céard, van Hennique en anderen door het morsige slijk van onbestrate wegen voortstrompelt, beladen met afzichtelijke vuilnis; terwijl Mendès, Maizeroy en gelijken over het glimmend asphalt van den *Boulevard des Italiens* rijden en, in sierlijke kales, een gezelschap op de mollige kussens voeren, welks opzichtige weelde maar al te duidelijk haren aard en hare afkomst beduidt; zit Coppée te grinniken in »*Johnson's American Circus*" (bl. 40), eet gebraden appels in een fruitwinkeltje der *Rue de la Seine* (bl. 109) of gaat spelemeien op het land (bl. 7), schier altoos met lieden aan zijne zijde, wier aanblik eene bezoedeling is der reinheid.

Onoverdrachtelijk gesproken. Zonder de laatste der twaalf schetsen, het Kerstverhaal »*Les sabots du petit Wolff*" uit, en — een paar geschiedenissen, die door hare volstrekte onbeduidendheid der toetsing niet waardig zijn, ter zijde gelaten — daar is in geheel het nieuwe werk van Coppée nauwlijks één tafereeltje te vinden, dat in gezelschap van fatsoenlijke lieden kan worden voorgelezen, zonder, hetzij

1) *Figaro*. 14 Déc. 1883.

door enkele uitdrukkingen, hetzij door de gansche voorstelling een blos te jagen op eerbare wangen.

En toch, vraagt gij of het mij berouwt mijne franken aan Coppée besteed te hebben, ik antwoord rondborstiglijk: neen! — Immers de walging, door het lezen der gedachtenlooze en lichtzinnige *Contes rapides* in mij verwekt, was oorzaak dat ik de *Historiettes et Fantaisies* van Louis Veuillot weder eens opsloeg, om de reine lucht te ademen, welke uit dat heerlijke boekje den lezer te gemoet stroomt.

Het is te bejammeren, dat die verhaaltjes en schetsen in Nederland niet ruimer bekend zijn. Al verliepen reeds vele jaren sedert zij het licht zagen en al werden zij door de firma Palmé reeds vier of vijf of zes malen herdrukt, zelden of nooit ontmoet men ze ten onzent in de sierlijke kasten, waaruit, in huiskamer of salon van ontwikkelde lieden, tal van gulden boeken en boekjes den wachtende tegenblikken.

Moet dat onbekend en afwezig zijn van het voortreffelijke werkje hieraan worden toegeschreven, dat de heeren aankondigers en beoordeelaars, die niet tot de Katholieke belijdenis behooren, schier stelselmatig zwijgen ook over de beste letterkundige werken, indien deze een zuiver Katholieken stempel dragen? Of behooren wij-zelven met een arme-zondaars-gevoel op onze borst te kloppen en te bekennen, dat wij maar al te vaak verzuimen de aandacht onzer geloofsgenooten te vestigen op hetgene hun goed zoude doen te weten?... Aan u de beslissing. Ik wenschte slechts te zeggen, dat de *Historiettes et Fantaisies* van Veuillot nog altoos tot het keurigste en volmaaktste behooren, hetwelk sedert jaren en jaren in het aanlokkelijk en tegenwoordig vooral veel beoefende soort der schetsen en verhaaltjes geschreven werd. Ik wenschte slechts te zeggen, dat het mij een lust was en een genot, na het zinledige en op vele plaatsen hoog-liederlijke boek van den lichtzinnigen Coppée doorworsteld te hebben, mijn

geest en mijn hart te gast te laten gaan op de beurtelings schalksche en aandoenlijke, doffe en tintelende, snijdende en strookende bladzijden van den edelen Veuillot. Werd mijn verlangen bevredigd, de *Historiettes et Fantaisies* zouden in de boekerij van niet één Katholiek huisgezin ontbreken, welks zonen of dochters ontspanning zoeken in de lezing van Fransche verhalen.

Louis Veuillot is een man, die de kunst van schrijven opvat naar behooren. Zijne pen is meer dan een fattig *fleuret de parade*; zij is een zwaard, waarmede hij strijdt voor het geluk der menschheid, voor de eer des Allerhoogsten. Wilt gij weten wat ernstige gedachten dien ernstigen kunstenaar bezielen, zelfs bij de samenstelling van een speelsch bundeltje, luister naar de korte voorrede:

»Fatigué d'entendre parler de liberté, d'égalité, de fraternité, de droit au travail, de droit à l'instruction, de droit à l'assistance, et de tous les droits de l'homme et de la femme, j'avais projecté d'écrire un petit livre pour me rendre compte à moi-même de ces belles découvertes du siècle présent. J'ai composé ce recueil, où il n'est question ni de liberté, ni d'égalité, ni de fraternité, ni d'aucun droit quelconque, mais où l'on verra des exemples de charité chrétienne envers les hommes, et des conseils de soumission envers Dieu. Je ne saurais mieux indiquer à ceux qui me liront, le moyen de s'assurer le droit au bonheur."

Dat is klaar en verheffend tevens, niet waar? en hoe groot is de afstand tusschen Coppée's wakkerschudden van het zinlijke dier en Veuillot's aanwijzing van het middel om zich het recht te verzekeren op geluk!

Maak u echter niet bezorgd, dat *Historiettes et Fantaisies* een stroef gelaat vertoonen zullen, terwijl zij op-

treden met zulk een verheven ernst. Van hen kan gezegd worden hetgeen De Génestet van *Levenslust* zeide:

»Haar ernst was in geen rimpel, neen,
Maar in een lach geplooid."

Guller kortswijl dan er dartelt in *L'épouse imaginaire, Au temps des diligences, Du grand Tout* en *Un philosophe,* om slechts deze schetsen bij name te noemen, is op aarde niet te vinden. Dat is een flikkeren en tintelen van geestigheid; dat is een sprankelen en fonkelen van vernuft; dat is eene vroolijkheid van goeden huize, die te geener stonde dreigt in dorperlijke boert te ontaarden. Vreesde ik niet deze bladzijden van een Hollandsch geschrift met al te veel Fransche woorden te beladen, door voorbeelden zoude ik bewijzen dat Coppée's dubbelzinnige aardigheden met vunzigen achtergrond verbleeken en bezwijmen, telkenmale dat zij op het gebied der schalkschheid in wedstrijd treden met de reine scherts van Louis Veuillot.

Dat ook de snaar des gevoels in *Historiettes et Fantaisies* wordt aangeslagen, behoeft nauwlijks gezegd. Veuillot zoude ophouden Veuillot te wezen, indien in zijn bundel schetsen en verhaaltjes niet dat hartaangrijpende, dat aandoenlijke gevonden werd, hetwelk, naar mijn aanzien, de ziel van den vermaarden polemist niet minder tot eenling stempelt dan het vlijmend-scherpe, het verpletterend-sarcastische, waarvan hij in Frankrijk de virtuoos genoemd wordt. Ik tart u, in alle werken van Coppée tegader één stuk te wijzen, dat in zuivere teederheid met »*La chambre nuptiale*", met »*Mitis et humilis corde*" kan wedijveren.

Van het eerste der twee genoemden zeide De Pontmartin: »J'ai relu bien souvent ces adorables pages et ce

n'est jamais d'un oeil sec que je suis arrivé à la dernière ligne; le roman chrétien a là son diamant. Monsieur Veuillot, n'eût-il écrit que »La chambre nuptiale", je le reconnaîtrais pour un maître".

Over *Mitis et humilis corde* aarzel ik bijkans te spreken in een opstel, waarin de naam van een wuften, godsdienstloozen wereldling als Coppée genoemd wordt. Het vormt met de prachtigste bladzijde uit *Ça et là:* »J'esquisserai ici ton noble et doux visage", het fijnste, het meest délicate en aandoenlijke, dat mij, ik zou haast zeggen ooit of immer onder de oogen kwam. Wilt gij een voorbeeld zien van letterkundigen tact; wilt gij weten, waarin het »ik en weet niet wat" bestaat van zuiver, teeder, mannelijk en diep gevoel, sla de schets op van Veuillot en lees het stukje dat aanvangt: »Hélas, qui me donnera de montrer, telle que je l'ai vue un jour, la fleur de modestie dont le parfum enchante mon souvenir! Je ne la nommerai point, parce qu'elle est humble; je n' écrirai point un faux nom sous son image, parce qu'elle est vraie. Si vous la reconnaissez, gardez le silence et plaignez mon crayon inhabile. Pour elle, devant cette imparfaite esquisse, on la verra sourire, on l' entendra soupirer. »Mon Dieu! dira-t-elle, quelle est donc cette sainte? Que je voudrais la connaitre, et que je voudrais lui ressembler!"

Deze aankondiging heeft volstrekt niet ten doel eene beeltenis van Louis Veuillot te ontwerpen. Wie hem wil kennen, ga te rade bij de Veuillot waardige bladzijden, welke Dr. Schaepman ten jare 1874 heeft geëtst. Wie eenige heerlijke fragmenten uit zijn werken wil genieten, neme het tweede deel van den XVII^{n} jaargang der »Studiën" ter hand, waar mijn vriend J. C. Alberdingk Thijm zijn gemoed in uitstortte.

Mijn doel is slechts, met het oog op de pas verschenen en voor het meerendeel zedenkwetsende verhalen van

Coppée, verzet aan te teekenen tegen de lasterlijke bewering van velen, dat wie zich verpoozen wil met lezenswaardige Fransche boeken, noodzakelijkerwijze zijn toevlucht moet nemen tot de voortbrengsels der bent, in wier vaandel de leuze golft: *Vive l'ordure morale!*

4 Jan. '89.

P. V. DELAPORTE. Récits et Légendes.

Paris. H. Oudin 1888.

Het komt er maar op aan, te weten wien men vóor zich heeft. Ware de dichter van *Récits et Légendes* een Nederlander, een Duitscher, een Engelschman, misschien zoude hij zich ietwat beleedigd achten, indien ik, bij den aanvang eener beoordeeling, zijnen verzen als uitstekendste eigenschap de verdienste toekende van goed gebouwd en keurig gerijmd te wezen. Nu hij echter een Franschman is en leeft in het jaar onzes Heeren 1889, zal hij, bij het vernemen van dat woord, in de handen wrijven van genoegen en meenen de bijkans heerlijkste lauweren geoogst te hebben, die om den schedel eens pennevoerders kunnen groenen.

Wil dit zeggen, dat bij de hedendaagsche Fransche dichters de gedachte voor niets geldt? In geenen deele. Ik wil enkel beduiden, dat aan de uitwendige samenstelling der verzen, en geheel bijzonder aan het rijm, door hen een gewicht en eene waarde gehecht wordt als door niet één der drie genoemde volkeren.

De schier volkomen afwezigheid van klankmaat in hunne taal draagt daar voor een gedeelte de schuld van. Jamben, trocheeën, anapaesten, dactylen, zijn haar gewis niet onbekend. Toch is de versbouw aan de rangschikking en de regelmatige opvolging dier betoningen niet gebonden. Vermijd de gaping en schrijf dan tien lettergrepen, met welke klem ook, achter elkander, gij hebt een Franschen vijfvoeter geschapen. Werp er zes op papier, gij schonkt

een volmaakten drievoeter het leven. Zonder den alexandrijn uit, die kenbaar is aan de rust na den derden voet en dientengevolge ook als eenling den indruk maakt een vers te wezen; geene vier regels zullen (mits zij niet toevalligerwijze in gelijkmatigen uitheemschen rhythmus geschreven zijn) met volle melodieusheid trillen, zoolang de gelijkluidendheid der eindlettergrepen ontbreekt. In het algemeen gesproken: rijmlooze Fransche verzen zijn rozestruiken zonder knoppen.

Voegt gij daarbij, dat Frankrijk niet, gelijk andere naties, eene zoogenaamde dichterlijke taal bezit, maar, ettelijke woorden uitgezonderd, zich in verzen van hetzelfde idioom bedient hetwelk in den gewonen gang des levens uitdrukking geeft aan de gedachte; dan zult gij beseffen, dat er heel wat meer kunstvaardigheid gevorderd wordt om aan Seine en Loire en Rhône, dan om aan Rijn en Moesel en Theems denkbeelden in godentaal te openbaren.

Het wil den schrijver dezer bladzijden somtijds voorkomen, dat op het gebied der Fransche versificatie nog vele overwinningen te behalen zijn. Mijn vriend, de heer Charles Beltjens, wiens gedichten ik in den eersten bundel de eer had te bespreken, heeft eene dichterlijke vertolking van Heine's *Lyrisches Intermezzo* uitgegeven, welke, indien ik mij niet ganschelijk vergis, den Franschen verzenmakers geheel nieuwe banen ontsluit. Immers in ettelijke liederen bezigde hij een uitheemschen vorm en dwong de onbandig daarheentrippelende Fransche lettergrepen ten zuiver-anapaestischen kringdans.

⏑ ⏑ — / ⏑ ⏑ — / ⏑ ⏑ — / ⏑ ⏑ — ⏑
⏑ ⏑ — / ⏑ ⏑ — / ⏑ ⏑ — / ⏑ ⏑ —

»Alouettes, pourquoi vos chansons matinales
Semblent-elles gémir à l'approche du jour?
Des jardins embaumés, pleins de fleurs virginales,
Quelle odeur funéraire envahit le séjour?

Pourquoi donc le soleil sur les mornes prairies
Laisse-t-il à regret trembloter son flambeau;
Et la terre, si triste, aux couleurs assombries,
Pourquoi donc semble-t-elle un immense tombeau?"

Hadde de heer Beltjens, met het groote talent dat hem ten dienste staat, goedgevonden het geheele *Intermezzo*, naar den aard van het gevoel der liederen, in zuiver-jambischen, zuiver-trocheïschen, zuiver-dactylischen of anapaestischen vorm te vertolken, ik geloof waarlijk dat hij in Frankrijk, hetwelk zijne gedichten leest, bewondert en bekroont, een Colombo zoude geheeten zijn. Twintig malen immers is het mij gebleken, dat de goedwillige Franschen oor hebben voor Nederlandsche, Duitsche en Engelsche klankmaat. Indien gij wel acht geeft, zult gij bespeuren dat zij, dikwijls zonder zelven te weten waarom, in hunne groote dichters juist die verzen het meest bewonderen, welke den uitheemschen vorm het dichtste nabijkomen.

Het is dan ook zeer verklaarbaar, dat de heer Delaporte, die in kunstvaardigheid voor niet één zijner talrijke broeders in Apollo onderdoet, om bij voorbaat een goeden dunk te geven van zijne gedichten, hen laat voorafgaan door een brief van niemand minder dan Sully Prudhomme, waarin bovenal de goede bouw zijner verzen en de rijkdom zijner rijmen geprezen wordt. »Ce qui me frappe surtout dans votre versification, c'est le souci que vous y prenez d'allier la construction et l'harmonie classiques du vers avec les plus récentes exigences de notre art; je veux dire avec la richesse de rimes, qu'il faut aujourd'hui conquérir pour satisfaire l'oreille. J'apprécie beaucoup cette alliance, car je me la propose moi-même pour idéal, et je sais par expérience combien il en coûte à la volonté pour l'obtenir. Je crois que la prosodie classique répond à des besoins naturels de l'oreille, et qu' elle n'est pas née de

conventions arbitraires; mais je reconnais que le soin scrupuleux de la rime y ajoute un prix singulier. Quiconque ne le sent pas n'est point, à mon avis, tout à fait artiste: il y a dans tout art une sorte de jeu difficile, qui ne parait puéril qu'aux profanes."

Laat mij, na al het bovengezegde, op de borst kloppen en met nedergeslagen oogen plaats nemen onder het *profanum vulgus.*

Wat ik maar zeggen wilde, *Récits et Légendes* is een echt modern-Fransch verzenboekje, waarin de geest tienmaal luider spreekt dan het hart. De gebrokenen en verslagenen zullen er troost noch opbeuring vinden; maar hij, die van een prettig vertellinkje houdt en wien in gedichten het technisch volmaakte boven alles ter harte gaat, kan er menig genoeglijk uurtje in slijten. Eenen zulken zal het hinderlijk en kinderlijk streven naar »rimes riches" dat mij tegen de borst stuit, volstrekt niet in kwade luim brengen. Hij zal, na tien of twaalf bladzijden gelezen te hebben, aan het kunstige der rijmen geene geestdriftdoodende aandacht beginnen te schenken. Hij zal op bladz. 15 bij »*La poudre de Rebolledo*" gekomen, niet als ik voor een harteloozen lust bezwijken, noch zich den dichter voorstellen met een lijstje van woorden op »do" of »deau" vóor zich, die om de beurt op het tienmaal terugkeerende slotvers »*Moi, Diégo Rebolledo*" »en rime riche" moeten rijmen en den gelukkigen maker van het gedwongene lied na elke strophe doen glimlachen van blijdschap om de heerlijke vondst.

Indien ik hier een punt zette, zoude ik zeer onrechtvaardig wezen en mocht de schrijver van *Récits et Légendes* mij naar het hoofd werpen, dat ik de voortreffelijke eigenschappen van zijn boekje onbillijkerwijze voorbijzie. Al gaat immers het bundeltje aan groote gemaaktheid mank,

en al verdient het dichten van den heer Delaporte, naar mijn inzien, eerder een sprankelen des geestes genoemd te worden dan een zich uitstorten des gemoeds, niets belet te erkennen dat hier op het gebied der vernuftigheid groote overwinningen behaald, op het terrein des gevoels enkele lauweren zijn bevochten.

Zoo behoeven »*Le loup de Gubbio*" (bl. 55). »*Une ou deux métamorphoses*" (bl. 69) en *Un poëte effrayant*" (bl. 190) de vergelijking met niet een der vele geestige verhaaltjes van den ouden of den nieuwen tijd te duchten; terwijl de aanhef van »*Les cinq brigands*" (bl. 43) u in één oogopslag doet beseffen, dat de heer Delaporte een grappenmaker is van goeden huize. Gelief slechts even te luisteren:

»Un soir on s'ennuyait dans un salon charmant,
Mais ce monde poli s'ennuyait poliment.
Un gascon (de Paris et non point de Gascogne)
Racontait, se vantait et mentait sans vergogne.
Il était, à l'en croire, un Bayard, haut la main,
Un Christophe Colomb... du faubourg Saint-Germain.
Comme en ce pays-là l'on est fort peu crédule,
L'auditoire écoutait, les yeux sur la pendule;
Tous rageaient, mais sans bruit, contre cet ... éteignoir;
On bâillait, on riait, sans bruit, dans son mouchoir."

Wilt gij een voorbeeld van rein gevoel, lees »*Le brassard de la première communion*" (bl. 103), »*L'enfant muette*" (bl. 27), »*Un récit d'émigré*" (bl. 205) of ook »*Double concert*" (bl. 21). Ziehier van dit laatste, ten bewijze vooral van des dichters kunstvaardigheid, de twee eerste strophen:

»Sous les lilas en fleurs aux grappes odorantes,
Rendez-vous des pinsons et des bouvreuils siffleurs,
Le vent berce sans bruit les feuilles transparentes
Et le jour jette l'or de ses teintes mourantes
Sous les lilas en fleurs.

Théâtre au gai décor, dressé par la nature,
Que les charmes du soir embellissent encor!....
L'humble orchestre aux échos lance mainte »ouverture"
Caché sous cette voûte à la verte tenture,
Théâtre au gai décor."

Indien gij zegt, dat gij den rhythmus dezer strophen betooverend schoon vindt, zal ik u niet wederspreken. Indien gij verzucht: »Waarom het geheele stukje niet aangehaald?" zal ik verklaren groote spijt te gevoelen aan een klein getal bladzijden gebonden te zijn, hetwelk mij niet veroorlooft naar hartelust te citeeren.

Ik bid u, lezer, doe gelijk ik en schaf u *Récits et Legendes* aan. Het sierlijk boekje is den uiterst geringen prijs van twee franken overwaardig. Het zal u gelegenheid bieden een leeringvollen blik te slaan op de Fransche poëzie onzer dagen, van wier goede eigenschappen en gebreken tegader (volmaaktheid van vorm en speling des geestes ten koste dikwerf van het hart) het eene volmaakte uitdrukking is.

Op geheel bijzondere wijze verdient het te worden aanbevolen aan hen, die den leeslustigen jongeren een werk aan de hand willen doen, waarin zij, zonder eenig gevaar voor de zuiverheid hunner ziel, een voortbrengsel kunnen smaken der moderne Fransche letterkunde. Immers niet éene bladzijde der tweehonderd vier en twintig werpt een smet op de fiere wapenspreuk des dichters: »Voor godsdienst, kunst en vaderland!"

18 Jan. '89.

GUSTAVE FLAUBERT. TROIS CONTES. 6e *édition. Paris. Charpentier.* 1892.

Dat nooit meer! sprak ik tot mij zelven en opende mijne geldbeurs om de *f* 2.25 te betalen, die het bovenstaande, zeer wijd en zeer slecht gedrukte boekje bleek te kosten. Huet kwam mij vertellen dat »*Trois Contes*" het verhevenst is en het kunstigste, wat de Fransche bellettrie onzer dagen bezit. Onmiddellijk volgde een: »Siman, pigi ka toko boekoe Ernst Norbek!" en het in geel gedoste geesteskind van den karakterschilder der hysterische *Madame Bovary* stond of lag, zooals gij verkiest, vóor mij.

Schande, niet waar? dat het werkje van Flaubert eerst nu te mijner kennis kwam! Beter laat dan nooit, is het eenige wat ik kan antwoorden. Gij moest eens weten hoe ontzaglijk veel vermaarde en onvermaarde boeken nog nooit door mij met lezend oog werden aanschouwd. Doch neen, dat is u een kijkje gunnen achter de schermen. Laat mij negentiende-eeuwsch zijn en den schijn aannemen alsof ik alles gelezen had en nog wat. Ik heb er berouw van, u lichtzinnigerwijze verklapt te hebben dat ik vóor den 16den Maart 1892 Flaubert's *Trois Contes* nog nooit had doorsnuffeld en beloof u vast en zeker voortaan verstandig te zullen zijn en te zwijgen. Toe, wees roijaal; veracht me niet en reik mij de hand.

Flaubert is een schrijver, in den vollen doch niet in den besten zin des woords. Stond het aan mij, hij wierd een uiterst talentvol, zoo gij wilt een geniaal peuteraar

geheeten. Niet zoozeer de gedachte is hem heilig als wel de phrase. Men zegt dat hij er niet tegen opzag wekenlang aan het fatsoeneeren, liever nog aan het ciseleeren van een enkelen volzin te arbeiden. Wat hij ten papiere bracht moest niet slechts taalkundig zuiver zijn, de opvolging der woorden moest ook dermate geordend wezen dat zij, in druk gebracht, een harmonischen aanblik boden. Wie scherp toeziet en zich niet dom houdt, kan er iets van bespeuren op elk zijner bladzijden.

Het kunstige is dan ook overheerend in zijne werken; en dat Zola, Paul Bourget en anderen hem als den meester der meesters vereeren, niet aarzelend te verklaren dat er maar één Flaubert geweest is en maar één Flaubert zal blijven, heeft, geloof ik, zijn grond in het bovenstaande verschijnsel. Daar wordt in onze dagen veel gebazeld over diepzinnigheid; ieder romanschrijver houdt er, volgens zeggen van sommige boekaankondigers en ook, want wij behooren rechtvaardig te wezen en een iegelijk het zijne te geven, volgens nederige bekentenis der schrijvers zelven, eene zoogenaamde »philosophie" op na; een zeer fraaiklinkend woord, dat echter niet altijd door »levenswijsheid" vertaald mag worden. Laat ons oprecht zijn, en met het oog vooral op de romantische producten der pers, nederig bekennen dat onze tijd bovenal de tijd is der *phrase!*

De lezers van dit opstelletje zullen wel de goedheid hebben mij niet te verdenken een voorstander te wezen van taal- en letterkundige slordigheid. Ik wil slechts waarschuwen tegen overdreven hoogschatting van het uiterlijke, die het oog sluit voor de kern, en zou dolgaarne zien dat er wat meer pit zat in menige fraai gestileerde bladzijde van menigen veelgelezen schrijver.

Gelijk het nu met de zaak geschapen staat, is het dikwerf om wanhopend te worden. Men kan boeken lezen en boeken, zonder zijn geest ook maar met éene enkel fiksche gedachte te voelen verrijkt. Dat komt ervan als

de heeren schrijvers bellettristen willen zijn van beroep; dat komt er van als allerlei soort van »Bibliothèque 3 fr. 50", ten einde in den strijd om het leven niet te bezwijken, verplicht zijn gehoor te geven aan den onzinnigen zielekreet van duizenden leeslustigen:

»Il nous faut du nouveau n'en fût-il plus au monde!"

In iets anders als in de tot het uiterst opgevoerde en somtijds tot het kinderachtige overdreven zorg voor den vorm zijner volzinnen, (het laatste mijner epitheten is van niemand minder dan Dr. Jan ten Brink!) is het mij niet mogelijk geweest in de eerste twee der drie verhalen van Flaubert ook maar een zweem te ontdekken van het kunstige, dat door Busken Huet op zoo luiden toon in *Trois Contes* geprezen wordt. De opzet van *Un coeur simple* en van *La légende de S. Julien l'hospitalier* is al doodeenvoudig en heeft »den meester" hoogstwaarschijnlijk bedroefd weinig hoofdbrekens gekost. Zóo eenvoudig zelfs dat de inhoud der vertellingen, bovenal die der eerste, hinderlijk schril afsteekt bij de weelde der *phrase* en de verzuchting naar de lippen jaagt: *que de bruit pour une ommelette!*

Dus niets meer dan een eierkoek?.... Mijns inziens, niets meer. *Un coeur simple* had evengoed *Un coeur stupide* kunnen worden gedoopt. Een uitgekookte keukenmeid, wier geest gestadig in de sferen der grofzinnigste onwetendheid vertoeft; die, om reden van eenige gelijkenis tusschen eene voorstelling des H. Geestes op een kerkvenster en haar opgezetten papegaai Loulou, de idiotisch domme gewoonte aannam »de dire ses oraisons agenouillée devant le perroquet"; die, op het oogenblik dat zij den laatsten adem uitblies, »crut voir dans les cieux entr'ouverts un perroquet gigantesque, planant au-dessus de sa tête", — het spijt mij ontzaglijk zoowel voor

Busken Huet als voor Flaubert, doch ik kan er weinig verhevens in vinden. Zijt gij nieuwsgierig naar keukenmeidsche betrachtingen die uwe gedachte tot hooger verheffen, sla de Madelon gade van Louis Veuillot, op het oogenblik dat het goede schepsel hare eenvoudige, maar waarlijk diepzinnige wijsheid verkondigt in het roerende »*La Chambre nuptiale*". Voor de zes bladzijden, welke dat verhaaltje beslaat in de *Historiettes et Fantaisies*, geef ik de acht en tachtig van *Un coeur simple* met een glimlach prijs. Hadde Busken Huet, tusschen haakjes, de vriendelijkheid gehad aan sommige verhaaltjes van Veuillot zijne voorname aandacht te wijden, misschien was hij tot de ontdekking gekomen dat er in den boezem van den grooten Franschen polemist nog iets anders huisde als »virtuositeit van insolentie". Ik zeg: misschien. Want, rondweg gesproken, ik geloof niet dat Huet van die verhaaltjes veel zou hebben begrepen. Daar is, ik zeide het elders, eene godsdienstige verhevenheid die aan aardschgezinde blikken ontsnapt....

Een sterk bewijs van dit laatste biedt Flaubert's *Légende de S. Julien l'hospitalier*. Wie de oorspronkelijke akten der martelaren uit de eerste eeuwen des Christendoms ter hand neemt, wordt in bladzijde op bladzijde, in regel op regel zou ik haast zeggen, getroffen door verheven naïeveteit. Iets hartroerenders b. v. dan de geschiedenis — legende kan men haar ook in goeden zin noemen — der heilige Perpetua en Felicitas, om slechts van deze te gewagen, zal bezwaarlijk ter wereld worden gevonden. Flaubert poogt in zijne *Légende* even kinderlijk naïef te wezen. Ongelukkigerwijze is zijne poging merkbaar van het begin tot het einde. Hij is bellettrist in den minst gelukkigen zin van het woord en, terwijl hij al de kracht zijns talents aan de phrase besteedt, verfomfaait hij de geschiedenis en overdrijft op eene wijze, die allerminst buitensporig moet genoemd worden. De schildering b. v.

der stuitende wreedheid van des jeugdigen Julianus' inborst is geheel uit de lucht gegrepen; de jachttafereelen zijn door het dolle heen: Julianus' pijlen vellen geitenbokken, bevers, reeën, damherten, vossen, lynxen, weet ik wat al meer, »une infinité de bêtes à chaque pas plus nombreuses" alsof het niets was. Het hartroerende gesprek tusschen Julianus en zijne echtgenoote, dat ons door den H. Antonninus, aartsbisschop van Florence, gemeld wordt: »*Jam nunc vale, soror mea dulcissima!* vaarwel dan, mijne teeder geliefde zuster; van nu af zal ik geene rust genieten tot ik weet dat God mijne boetvaardigheid heeft aangenomen. En zij: Nimmer zal ik u verlaten, mijn vurig beminde broeder; uwe vreugde heb ik gedeeld, ik zal ook deelgenoote zijn van uwe smart en uwe boete" — dit hartroerende gesprek laat de koude bellettrist geheel ongebruikt; hij laat zijn held *alleen* de wijde wereld ingaan en diens rampzalige echtgenoote, tot foltering van het hart der denkende lezers, als eenzame burchtvrouw achter in bezit van »son palais, ses vassaux, tous ses biens" tot zelfs van »les vêtements de son corps et ses sandales que l'on trouverait au haut de l'escalier." — De in de levensgeschiedenis van den heilige, juist om den eenvoud harer voorstelling zoo treffend schoone verschijning van een engel des Heeren in de gedaante eens melaatschen, is in het verhaal van Flaubert, die den melaatsche Christus-zelven doet zijn, door het stuitende realisme eenvoudig barok.

»Julien, avec sa chandelle, enflamma un paquet de fougères, au milieu de la cabane.

Le Lépreux vint s'y chauffer; et, accroupi sur les talons, il tremblait de tous ses membres, s'affaiblissait; ses yeux ne brillaient plus, ses ulcères coulaient, et d'une voix presque éteinte, il murmura: »Ton lit!"

Julien l'aida doucement à s'y traîner, et même étendit sur lui, pour le couvrir, la toile de son bateau.

Le Lépreux gémissait. Les coins de sa bouche décou-

vraient ses dents, un râle accéléré lui secouait la poitrine, et son ventre, à chacune de ses aspirations, se creusait jusqu'aux vertèbres.

Puis il ferma les paupières.

»C'est comme de la glace dans mes os! Viens près de moi!"

Et Julien, écartant la toile, se coucha sur les feuilles mortes, près de lui, côte à côte.

Le Lépreux tourna la tête.

»Déshabille-toi, pour que j'aie la chaleur de ton corps!"

Julien ôta ses vêtements" enz. want het walgt mij verder af te schrijven. De Christelijke ziel ontbreekt volkomen aan dit verhaal. Onberispelijke phraseologie ontplooit er haar pauwestaart en verkneutert en verkneukelt zich in eigen schittering.

* * *

De *Nieuwe Gids* van 1 Februari j.l. bood mij een opstel van den talentvollen heer Jan Veth, die de laatste uitgave van Frederik van Eeden's *De kleine Johannes* met eene treffend fraaie ets versierde. Het is gewijd aan Bauer, »een delicaat artiest, die teekenaar bij uitnemendheid is," en onlangs een album van lithografieën uitgaf ter illustratie van Flaubert's *Légende de Saint Julien l' Hospitalier.* Aan het hoofd der kunstbeschouwing staat geschreven: »Aan A. Aletrino, die, nu zeven jaren geleden, mij de pracht leerde kennen van Flaubert's onvergelijkelijke vertelling."

De pracht?..... Het is mij wèl. Ik reik den heer Veth mijne hand.

Ten derden male heb ik er Flaubert op nagelezen, de *Acta Sanctorum* der Bollandisten doorsnuffeld, Mgr. Paul Guérin ondervraagd. Ongeschokt staat mijne eerste opvat-

ting. Naar hartelust mocht Flaubert zich bewegen in de kringen, waar eene Madame Bovary haar hysterisch bestaan voert; het hemelsch reine aroma der Christelijke hagiographie ontsnapt de zintuigen van den wuften wereldling.

* * *

Doch mogelijk behoor ik, om rechtvaardig te zijn, de aandacht mijner lezers bovenal op het derde verhaal *Hérodias* of de onthoofding van Johannes den Dooper te vestigen. Het evenaart de beide andere in sierlijkheid van schrijfvorm en overtreft ze eindeloos verre door pittigheid van gedachte. De beknopte voorstelling der Evangelisten is in eene tamelijk uitgebreide vertelling herschapen. Men vindt er natuur, menschelijke karakters, speling van driften. Ter eere van Flaubert zij gezegd, dat de ernstige stof bovendien ernstig is behandeld. Heel wat studie van geschiedenis moet het schrijven van dit verhaal zijn voorafgegaan. Het eenige wat een bediller in dezen zou kunnen wraken en laken, is dat er niet weinig met historische kennis gepronkt wordt. Doch die uitstalling van wetenschap heeft hare goede zijde. Zij verbreedt den kring onzer kennis. Aan het einde der kernachtige zes en zeventig bladzijden gekomen, kunnen wij bedenkingen voeden tegen deze of gene bijzonderheid, als geheel heeft de geschiedenis van Herodias ons getroffen en voldoening geschonken. Zelfs betreuren wij dat een zoo krachtig talent, als spreekt uit dit verhaal, zijne werkzaamheid te grabbel wierp aan *Un coeur simple* en *Légende de S. Julien.*

Tot de bijzonderheden op welke wij het geladen hebben, behoort in de eerste plaats de toespraak van Jaokanann, d. i. Joannes den Dooper, tot de schare der hove-

lingen en krijgslieden, rondom zijne kerkerkluft verzameld. Allereerst eene beschrijving. »Ceux qui se penchèrent sur le bord aperçurent au fond quelque chose de vague et d'effrayant. Un être humain était couché par terre, sous de longs cheveux se confondant avec les poils de bête qui garnissaient son dos. Il se leva. Son front touchait à une grille horizontalement scellée; et, de temps à autre il disparaissait dans les profondeurs de son antre." Groote Victor-Hugoniaansche kunst, zooals gij ziet. Huiveringwekkende voorstelling, die wellicht wat weinig aan een mensch, wat veel aan een gekerkerd woestijndier doet denken. Die indruk wordt bevestigd door wat volgt: »Ce fut d'abord un grand soupir, poussé d'une voix caverneuse. Hérodias l'entendit à l'autre bout du palais."

Doch het zij. Flaubert intusschen heeft zich voor een ontzettend moeilijken pas geplaatst. De schrikwekkende man, »l'homme effroyable", dien hij ons voorstelt, behoort te spreken. Begrijpelijkerwijze begaat de schrijver den misslag niet zijn Jaokanann eene gewoon-menschelijke redevoering te laten houden. Daar wordt iets meer gevorderd. Het woord moet in harmonie wezen met het anders als menschlijke der voorstelling van den persoon. Flaubert neemt zijn toevlucht tot de boeken der profeten en snoert allerlei forsche gezegden van verschillende Israëlitische zieners aan elkander. Als donderslagen klinken deze wel is waar in de ooren der ontstelde toehoorders, doch bij den kalmen lezer wekken zij de storende gedachte: »Wat is de boetgezant arm aan eigen denkbeelden!"

Daarin is de fout gelegen. De sprekende Jaokanann maakt niet den indruk van een Godsgezant, die als Jeremia »geweld *moet* uitschreeuwen en verwoesting uitroepen"; donderaar, die vruchteloos zich inspant om het verpletterende woord des Heeren gekluisterd te houden in eigen boezem; van een aankondiger der naderende tuchtiging, wien de openbaring van Jehova als een brandend vuur

in de beenderen besloten ligt. Ware het geoorloofd mijne gedachte geheel onbewimpeld te uiten, ik zoude zeggen dat hij optreedt als een in drift ontstoken en min ontwikkeld catechiseermeester, die den schijn aanneemt van doorkneed te zijn in de Schrift en verbazing wil wekken met het aantal gewijde teksten, welke hij van buiten kent en te berde weet te jagen. Erger nog en hinderlijker, hij roept ons den potsierlijken huisdominee in 't geheugen, die in *Idee* 413 juffrouw Lans de les komt lezen: »Zwijg, goddelooze vrouwe Babilons" en wat verder volgt. Wij zijn dan ook niet minder dan blijde wanneer, na de verfomfaaiing van Jesaja XLVII: »Etale toi dans la poussière, fille de Babylone! Fais moudre la farine! Ote ta ceinture, détache ton soulier, trousse-toi, passe les fleuves! ta honte sera découverte, ton opprobre sera vu! tes sanglots te briseront les denst! l'Eternel exècre la puanteur de tes crimes! Maudite! maudite! Crève comme une chienne!" – wij zijn niet minder dan blijde, zeg ik, wanneer na dezen driftigen uitval tegen Herodias het groote valluik gesloten en Jaokanann aan onze blikken onttrokken wordt. Dat behoorde anders te wezen. Doch het talent van Flaubert schoot te kort.

Wat bovenal bewondering verdient in *Herodias* is de beitelende kunst, indien ik het zoo noemen mag, van den schrijver. Geheel het verhaal is een ware galerij van forsche beelden, die elk in 't bijzonder en allen te zamen aan sommige der grootste marmerwerken van Michel Angelo herinneren. Wij zagen reeds Johannes in zijn kerkerhol. Ziehier Mannaëi: »Un homme se présenta, nu jusqu' à la ceinture, comme les masseurs des bains. Il était très-grand, vieux, décharné, et portait sur la cuisse un coutelas dans une gaîne de bronze. Sa chevelure, relevée par un peigne, exagérait la longueur de son front. Une somnolence décolorait ses yeux, mais ses dents brillaient, et ses orteils posaient légèrement sur les dalles, tout son corps ayant

la souplesse d'un singe, et sa figure l'impassibilité d'une momie". Ik kan mijne lezers, die deze voorstelling wellicht zeer eenvoudig vinden, ten volle verzekeren dat de eerste pennevoerder de beste zulk eene beschrijving niet ten papiere brengt.

Ik behoor mij te reppen en haal nog enkel aan wat er over de drie leerlingen van Johannes gezegd wordt, wien het hoofd des omgebrachten door Antipas werd afgestaan. »Phanuel leur montra l'objet lugubre entre les débris du festin. Un des hommes lui dit: »Console-toi! Il est descendu chez les morts annoncer le Christ!" L' Essénien comprenait maintenant ces paroles: »Pour qu'il croîsse, il faut que je diminue." Et tous les trois, ayant pris la tête de Jaokanann, s'en allèrent du côté de la Galilée. Comme elle était très-lourde, ils la portaient alternativement." Aldus sterft het verhaal met een lange, slepende zucht.

* * *

De aandachtige lezing van *Trois Contes* heeft mij duidelijk gemaakt wat ik tot nog toe nimmer ten volle begrepen had, hoe men nl. zeggen kan dat Flaubert de koning is der realisten, de baanbereider der naturalistische school van Zola. Geheel het boekje, *Hérodias* bovenal, is volgens naturalistische methoden geschreven. Hoe zal ik deze methoden nader bepalen?... Plaats u voor een feit; doorschouw het tot in zijn fijnste bijzonderheden; sluit de oogen en voeg al uwe indrukken samen; peins tot het doode levend wordt in uwe gedachten; zie welke figuren uit de groep natuurlijkerwijze het meest naar voren springen; combineer die volgens hun aard en karakter; pers uw gevoel terug naar den diepsten grond uws harten; zet de koude verbeelding aan den arbeid; neem uwe pen ter hand en dwing uwe vingers met kille bedaardheid de regels van het papier te vullen..... Vergis ik mij of

heeft Flaubert aldus zijne *Trois Contes* vervaardigd? Wij weten dat hij bij gelegenheid zijner *Education sentimentale* aan George Sand schreef: »Mon roman va piano. A mesure que j'avance des difficultés surgissent. Quelle lourde charette de moellons à trainer!... J'en ai encore pour deux ans, au moins. Comment diable, faites-vous pour trouver la liaison de vos idées? c'est cela qui me retarde..... Mon sempiternel roman m' assomme parfois d' une façon incroyable!... Je travaille à mon roman comme plusieurs boeufs. J'espère au jour de l'an n'avoir plus que cent pages à écrire, c'est à dire encore six bons mois de travail."

Wie aldus arbeidt, diens vinger stort geen gevoel in de schrijvende veder. Zijn hart zelfs is eigenwillig van een ijskorst omschanst, evenals dat van Leconte de Lisle tijdens hij zijne *Poèmes antiques* of zijne *Poésies barbares* vervaardigde. Het kunstvoortbrengsel zal de groote menigte der lezers ongetroffen laten; slechts hij zal ervan genieten die de koudheid des schrijvers met eigen gevoel weet te verwarmen. Bij de lezing van *Hérodias* is dit laatste mij gelukt. Ligt het aan mij of draagt Flaubert de schuld ervan, dat *Un coeur simple* en *Légende de Saint Julien* zóo hecht gesloten bleken van alle zijden, dat mijn gevoel ook niet een enkele opening vond waardoor het kon binnendringen?..... De koene uitspraak van Busken Huet doet mij waarlijk weifelen en wellicht is mijne keuveling over *Trois Contes* niets meer dan eene onwillige bekentenis van critisch onvermogen.

20 April '92,

E. ZOLA. La Débâcle.

Het hoffelijkste wat er van *La Débâcle* te zeggen valt is dit, dat er niet de dierlijk wulpsche toon in heerscht, welke *La Terre*, *Nana*, *La Joie de vivre*, *Germinal* en meer andere schriften van Emile Zola ongenietbaar maken voor een fatsoenlijk mensch. Wel wemelt het boek van platte uitdrukkingen; wel staan de gemeenste vloeken er schaamteloos en met volle letters gedrukt; wel laat de schrijver zijne personages bijwijlen eene taal uitslaan, die door een welopgevoed iemand best van al met eene vingerwijzing naar de deur, een enkele maal misschien zelfs met een oorveeg, zou worden beantwoord; maar toch hetgeen Zola in een zijner *Oeuvres Critiques* van Taine zegt: »Il se vautre avec joie dans les emportements de la chair," en dat andere dat door een vermaard kunstrechter over hemzelven geschreven werd: »Son regard reste continuellement absorbé dans la contemplation des voluptés génésiques" is op *La Débâcle* niet toepasselijk. Zoodat wij, de grens der onbekrompenheid tot het uiterste rekkend, kunnen zeggen dat het negentiende deel van den cyclus *Les Rougon-Macquart* een boek is, waarmede iemand in het openbaar verschijnen kan zonder den blaam te beloopen van een azer te wezen op wat erger is dan onbetamelijk.

Wat de samenstelling des boeks betreft, achten wij ons verplicht een strenger oordeel uit te spreken. Met den besten wil ter wereld is het mij niet mogelijk in te zien, wat voor licht *La Débâcle* werpt op de *Histoire naturelle*

et sociale d'une famille sous le second empire. Jean Macquart, die ons door den schrijver als hoofdpersoon wordt opgedrongen, is te weinig type om door den lezer als aspunt te worden beschouwd van de gebeurtenissen, welke zich gaandeweg ontrollen. Toch zou hij zulks behooren te wezen naar Zola's aldus geformuleerd stelsel: »Une oeuvre d'art est un coin de la création vu à travers un tempérament." Of verkeer ik in dwaling en behoort men »un tempérament," subjectief op te vatten en niet aan den hoofdpersoon des verhaals, maar aan den schrijver te denken?.....

La Débâcle gaat dientengevolge mank aan wat ik noemen zoude particularisme. Het is eene lange reeks van dikwerf aangrijpende feiten, doch er is geen temperamentsnoer dat die feiten verbindt. Zóo weinig is de eene gebeurtenis het noodzakelijke gevolg der andere, dat Zola, om niet op het doode punt te geraken, keer op keer verplicht is den verhaaltrant te volgen der romanciertjes van den vijfden en zesden rang en zijne toevlucht te nemen tot onvoorziene voorvallen, welke altegader den stempel dragen van grofzinnige onwaarschijnlijkheid en, ook door den meest goedgunstigen lezer, met een ongeloovig hoofdschudden worden begroet. Als psychologische, als physiologische, als naturalistische roman, noem het wat u goeddunkt, is *La Débâcle* een doodgeboren kind, dat nimmer den lof zijns vaders verkondigen zal.

Als commentaar op de verzuchting, welke Henriette ter bijkans laatste bladzijde slaakt: »Ah la guerre, l'exécrable guerre!" en insgelijks, hoewel veel minder, als toelichting op het woord van Maurice ter zelfder bladzijde: »Non, non, ne maudis pas la guerre. Elle est bonne, elle fait son oeuvre," bezit het boek groote waardij. Het is wel niet mogelijk met aangrijpender kleuren de ellende te schilderen der arme soldaten, die bij duizenden ter slachtbank gevoerd worden om het Keizerrijk te redden, dat,

ter boete zijner duizenden misdaden, bestemd is van de aarde te worden weggevaagd door de Pruisische batterijen. »Ah! cette armée de la désespérance, cette armée en perdition qu'on envoyait à un écrasement certain, pour le salut d'une dynastie!"

Stond *La Débâcle* op zich zelf, dan ware 't een eisch der kunst geweest, dat Zola op het moreele gedeelte een veel grooter nadruk gelegd had. Thans hebben wij te denken aan de verdorvenheid des tweeden keizerrijks, die in *La Curée* op walgingwekkende wijze geschilderd werd, en het hoofd te buigen voor wat in de voorrede van *Une page d'amour*, meen ik, geschreven staat: »On doit, jugeant chaque roman à part, tenir compte de la place harmonique qu'il occupe dans l'ensemble".

Dit gevoel van onvoldaanheid belet niet dat wij in den boezem gegrepen worden door de herhaalde schildering van Napoleon's radeloosheid. Hartaangrijpend bovenal is de bladzijde, waar hij ons wordt voorgesteld op het uur dat »l'enveloppement mathématique, inexorable" te Sedan door de Duitschers volbracht is. Wanneer de achthonderd kanonnen van keizer Wilhelm rondom de Franschen staan te brullen: »bêtes de bronze, le cou tendu, la gueule béante," wandelt Napoleon met wankelenden tred op en neder in de kleine kamer waar hij vertoeft. »Il n'y avait plus là qu'un aide de camp debout et muet, près d'une porte. Et lui marchait toujours, de la cheminée à la fenêtre, la face ravagée, tiraillée à present par un tic nerveux. Le dos semblait se courber davantage, comme sous l'écroulement d'un monde; tandis que l'oeil mort, voilé des paupières lourdes, disait la résignation du fataliste qui avait joué et perdu contre le destin la partie dernière. Chaque fois, pourtant, qu'il revenait devant la fenêtre entr'ouverte, un tressaillement l'y arrêtait une seconde.

A une de ces stations si courtes, il eut un geste trem-

blant, il murmura: — Oh! ce canon, ce canon qu'on entend depuis ce matin!

.... Peut être la pensée terrible des responsabilités se levait-elle en lui, avec la vision des cadavres sanglants que ses fautes avaient couchés là-bas, par milliers; et peut-être n'était-ce que l'attendrissement de son coeur pitoyable de rêveur, de bon homme, hanté de songeries humanitaires. Dans cet effrayant coup du sort qui brisait et emportait sa fortune, ainsi qu'un brin de paille, il trouvait des larmes pour les autres, éperdu de la boucherie inutile qui continuait, sans force pour la supporter davantage. Maintenant, cette canonnade scélérate lui cassait la poitrine, redoublait son mal.

— Oh! ce canon, ce canon, faites le taire tout de suite, tout de suite!

Et cet empereur qui n'avait plus de trône, ayant confié ses pouvoirs à l'impératrice régente, ce chef d'armée qui ne commandait plus, depuis qu'il avait remis au maréchal Bazaine le commandement suprême, eut alors un réveil de sa puissance, l'irrésistible besoin d'être le maître une dernière fois. Depuis Châlons il s'était effacé, n'avait pas donné un ordre, résigné à n'être qu'une inutilité sans nom et encombrante, un paquet gênant, emporté parmi les bagages des troupes. Et il ne se réveillait empereur que pour la défaite; le premier, le seul ordre qu'il devait donner encore, dans la pitié effarée de son coeur, allait être de hisser le drapeau blanc sur la citadelle, afin de demander un armistice.

— Oh! ce canon, ce canon!..... Prenez un drap, une nappe, n'importe quoi! Courez vite, dites qu'on le fasse taire!"

Ik vraag geene verschooning voor de lengte van dit citaat; het berouwt mij veeleer, kortheidshalve titteltjes gezet te hebben in stede der alinea, waar »le grondement des batteries, roulement de foudre dont tremblaient les

vîtres et les murs eux-mêmes" beschreven wordt. Rijk is de bladzijde aan hoogdichterlijke schoonheid. Een treurspel in twintig, dertig regels.

Daar zijn meer zulke gedeelten in *La Débâcle*. De belegering der woning van Weiss te Bazeilles en diens tragisch einde (bl. 285—297) kan gerustelijk naast *Le Moulin*, dat eenige kunstjuweel uit het overigens misselijk vuilaardige *Les soirées de Médan* gezet worden. — »Le bois scélérat, la forêt massacrée, qui, au milieu des sanglots des arbres expirants, s'emplissait peu à peu de la détresse hurlante des blessés" (bl. 358—362) behoeft niet onder te doen voor Stanley's ijzingwekkende beschrijving van het vochtigdonkere woud in *Through the dark Continent*. — De charge der cavalerie op bl. 322 is een tooneel uit den *Inferno*.

Dat ook aan het grove realisme tol zou worden betaald in een boek, hetwelk zich bovenal ten doel stelt de ellenden des oorlogs te schilderen, zal niemand, die Zola ook maar eenigszins kent, verwondering baren. De tooneelen in het veldhospitaal »dont l'aspect était vraiment effroyable" (bl. 333—347) doen in dezen een heel bod, maar worden nog overtroffen door wat er van het *Camp de la Misère*, het verblijf van duizenden ontwapenden op het kleine schiereiland Iges, verhaald wordt (blz. 436—465). Het afmaken van een uitgehongerd paard door uitgehongerde soldaten (bl. 449—452) is eenvoudig walgelijk en doet wee aan het hart. Onder het lezen ervan begint men waarlijk sympathie te gevoelen voor Pierre Loti's *Viande de boucherie* in *Le livre de la pitié et de la mort*, al blijft het ook altijd de vraag hoe het mogelijk is zulk eene schets zonder blikken of blozen aan eene vrouw, immers »A ma mère bien aimée" op te dragen.

Het toppunt van realisme bereikt Zola op bladz. 419. Veroorloof mij eene aanhaling: »Comme ils s'engageaient dans l'allée des ormes séculaires, un spectacle qu'ils aper-

çurent les étonna beaucoup. C'etait au bas du perron, sur le gravier fin, toute une réunion joyeuse. Autour d'un guéridon à tablette de marbre, des fauteuils et un canapé de satin bleu-ciel formaient le cercle, étalant au plein air un salon étrange, que la pluie devait tremper depuis la veille. Deux zouaves, vautrés aux deux bouts du canapé, semblaient éclater de rire. Un petit fantassin, qui occupait un fauteuil, penché en avant, avait l'air de se tenir le ventre. Trois autres s'accoudaient nonchalamment aux bras de leurs sièges, tandis qu'un chasseur avançait la main, comme pour prendre un verre sur le guéridon. Evidemment, ils avaient vidé la cave et faisaient la fête.

— Comment peuvent-ils encore être là? murmurait Prosper, de plus en plus stupéfié, à mesure qu'il avançait. Les bougres, ils se fichent donc des Prussiens?

Mais Silvine, dont les yeux se dilataient, jeta un cri, eut un brusque geste d'horreur. Les soldats ne bougeaient pas, ils étaient morts. Les deux zouaves, raidis, les mains tordues, n'avaient plus de visage, le nez arraché, les yeux sautés des orbites. Le rire de celui qui se tenait le ventre venait de ce qu'une balle lui avait fendu les lèvres, en lui cassant les dents. Et cela était vraiment atroce, ces misérables qui causaient, dans leurs attitudes cassées de mannequins, les regards vitreux, les bouches ouvertes, tous glacés, immobiles à jamais. S' étaient ils trainés à cette place, vivants encore, pour mourir ensemble? Etaient ce plutôt les Prussiens qui avaient fait la farce de les ramasser, puis de les asseoir en rond, par une moquerie de la vieille gaieté française?

— Drôle de rigolade tout de même! reprit Prosper, pâlissant."

Inderdaad het is »atroce" en ware 't niet dat ik een volledig denkbeeld wilde geven van *La Débâcle*, ik zoude geschroomd hebben de bladzijde over te schrijven. Zola's voorstelling van den fransch-duitschen oorlog is eene

lichamelijke voorstelling, de ziel is er afwezig. Zonder uit hetgeen er van Napoleon gezegd wordt (bladz. 117—121, 200, 220, 271, 331) en gij houdt nauwlijks meer over dan eene geschiedenis van lichamelijk lijden. Meer dan vijftig malen kwam mij onder het doorlezen het woord in gedachte dat ik, een tiental jaren geleden, ik herinner mij niet meer waar of bij wien, geschreven vond: »Athènes répandait l'âme sur la chair; Paris répand la chair sur l'âme." Ziedaar het kort begrip van *La Débâcle.*

Om rechtvaardig te zijn, dien ik er echter bij te voegen dat het met het verklaren der oorzaken van de *Commune* beter gesteld is en dat hetgeen voor en achter bladz. 590 gedrukt staat, getuigenis aflegt van kennis der psychologie.

Vraagt men mij ten slotte, of het lezen van *La Débâcle* een man van ontwikkeling, die ernstige boeken over den fransch-duitschen oorlog gelezen heeft, wijzer maakt dan hij is, — dan antwoord ik volmondig: neen! De kennis der wereldgeschiedenis, de zoogenaamde *philosophie de l'histoire*, is geen stap verder gebracht door Zola's van particulariteiten opgevulde zeshonderd zes en dertig bladzijden. Slechts de ellende der soldaten, de kommer der bevolking van een oorlogvoerend land wordt met ijzingwekkende kleuren geschilderd; en het ware te wenschen dat de vorsten althans een dagje wijdden aan de lezing van het boek, alvorens er toe te besluiten hunne naamteekening aan eene oorlogsverklaring te verbinden.

6 Aug. '92.

OCTAVE FEUILLET.

Dato non concesso, zeggen de philosophen: gesteld, niet toegegeven, dat het een redelijk schepsel Gods waardig is den tijd te korten met romannetjes lezen.... Ik zou mij geneigd voelen om in te schrijven voor minstens tachtig franken, indien er ooit voor Octave Feuillet een standbeeld wordt opgericht. Honderd malen hebben zijne schriften mij zielenweelde geschonken. Hem ter liefde vergeef ik aan het hedendaagsche Fransche romantisme duizend kapitale gebreken.

»Tachtig, honderd, duizend!" gij zijt verbazend telziek, als dat woord Hollandsch is, mijnheer de letterkundige. Wij bidden u, maak geen rekenbord van de kolommen uws boeks. Cijfer niet, maar keuvel.

Wellicht heeft niet één der hedendaagsche schrijvers meer in de voortdurende gunst geleefd van het deftige publiek dan de onlangs, het zij tusschen haakjes gezegd, zeer christelijk gestorven Feuillet. Men heeft hem voor de voeten geworpen dat hij niet algemeen genoeg was; dat hij wetens en willens zich opsloot in een bijzonder en nauw afgebakend kringetje van verdichting; dat hij een kwartier betrokken had in het beschaafde maar oppervlakkige midden van het tweede keizerrijk; dat alles wat buiten die wereld en hare zeden lag, voor hem een gesloten boek was.

Alle die beschuldigingen hebben een grond van waarheid. Nochtans, zij zeggen enkel dat Feuillet zich niet op

onbegrensd gebied bewoog. Zijne wijze van arbeiden in de sfeer waar hij werkte, staat geheel ongemoeid. En zoo behoort het ook. Eenmaal tot de volle ontwikkeling zijns talents gekomen (en het is eigenlijk eerst dan dat de kunstcritiek het recht heeft een schrijver in de oogen te kijken) heeft Feuillet meesterstuk op meesterstuk geleverd. *La morte*, dat heerlijkste van al zijne boeken, was slechts eene volmaking der *Histoire de Sibylle*.

Daarenboven indien die beschuldigingen beduiden dat Feuillet een verklaarde vijand was der »sarabande effrontée de l'immonde", verkeert de bedilling in rechtmatigen lof. Hij kende het engelsche spreekwoord: »A man ought to be a gentleman" en gruwde van letterkundige marskramerij. Hij sprak slechts wanneer hij iets te zeggen had en poogde zijne gedachten in beschaafde bewoordingen en op luttel bladzijden te uiten. Dit strekt hem tot eere. Zijn stijl moge dan kunstig wezen, hij is kunstig natuurlijk; en, wat Huet ook schrijven moog, uit het oogpunt van het doorschijnende, laat hij hoegenaamd niets te wenschen over.

In zijne gentlemans-deftigheid staat Feuillet dan ook lijnrecht tegenover de groote massa der naturalisten. Een enkele der op morsigheid azende pennevoerders uitgezonderd, is het naturalisme dier letterkundige plebejers niet meer dan een voorhang, die een dorperlijke zucht naar geldelijk winstbejag voor de oogen des publieks bedekt. De koopwaar van talloozen hunner bestaat in vuilaardige beginsels en nog vuilaardiger vertellingen. Daar moet echter een glimp van wetenschap aan gegeven worden en met een oolijken lach plakken zij de glinsterende etiquette: »Naturalisme" op hunne flesschen, wel wetend dat een dus gemerkt vocht in den smaak valt van het dorstige publiek. Het heeft hunnen arbeid niet aan gewenschten uitslag ontbroken. Menige penneman, vroeger lid van de groote broederschap der hongerlijders,

verheugt zich heden in geldelijke welvaart en eet en drinkt zijn genoegen. Ongelukkigerwijze lokken idealisten als Feuillet tegenwerking uit. De lof, door duizenden en andermaal duizenden na zijn sterven aangeheven, was eene openbare verheerlijking van zijn letterkundig streven. Luide riep die verheerlijking uit, dat er kracht zat in Feuillet's beperking; dat zijne kiesche veder, een bepaald en scherp afgerond gedeelte der samenleving malend, de grootheid en de ellenden van het menschelijk hart wonderwel had op doek gebracht.

Busken Huet stelt ergens eene vergelijking in tusschen George Sand en Octave Feuillet, die, natuurlijk ten voordeele van het vrouwmensch uitvalt, al wordt ook Feuillet het sieraad geheeten der fransche novellisten van het jongere geslacht. Anderer slotvonnis zou anders luiden. De beruchte Proudhon heeft in het derde deel van zijn werk: *De la justice dans la Révolution et dans l' Eglise*, aan de schrijfster van *Mademoiselle la Quintinie* een houw gegeven, waarvan zij niet licht bekomen zal. »L'égalité des sexes avec ses conséquences inévitables, — liberté d'amours, condamnation du mariage, contemption de la femme, jalousie et haine secrète de l'homme, — pour couronner le systême, une luxure inextinguible: telle est invariablement la philosophie de la femme émancipée, philosophie qui se déroule avec autant de franchise que d'éloquence dans les oeuvres de Madame Sand. Dès son premier roman sa protestation éclate. Point de justice pour elle, point de société, tant que la femme ne sera pas libre, libre dans son amour, libre en tout. L'amour en effet, étant souverain, absolu, dieu, ne connaît pas la loi de la conséquence; il sera donc, en premier lieu, la réprobation du mariage. D'après la théorie de l'amour libre, que suit fatalement Madame Sand, le mariage est réputé un marché infâme. C'est toujours la logique du dévergondage, mise à la place de la raison du genre humain."

Welk een afstand tusschen den edelen Feuillet en de onkuische Sand! Is het te veel gezegd, indien ik beweer dat het geheel hunner werken eene volmaakte tegenstelling vormt? Tegenover het democratisch communisme, de verdediging van het eigendomsrecht en der maatschappelijke ongelijkheden; tegenover de onbepaalde, pantheïstische godsdienstigheid, het catholicisme met geheel zijne geloofs- en zedeleer; tegenover den echtbreuk en de vrije liefde, de waardigheid en de onontbindbaarheid des huwelijks; tegenover de heiligverklaring der driften, de menschlijke verantwoordelijkheid en de eeuwige sanctie.

Met dat al behoor ik eene kleine beperking te voegen bij den lof, dien ik Feuillet van ganscher harte toezwaai. Hartstochten opwekken is, naar het woord van Huet, de eigenaardige roeping der kunst; doch hartstochten zijn geene olie in de heilige lamp der deugd. Niet altijd heeft Feuillet in zijne werken, wat ik noemen zou de zedelijke toemaat gegeven, die een schrijver als hij zijnen lezers verschuldigd is. Eene novelle als *Julia de Trécoeur*, waarin driften bruisen gelijk nergens anders gevonden worden, is in staat het hoofd van onnadenkenden op hol te jagen. Daarenboven omwolkte hij menigmaal de vuurbaak, die het menschdom den weg moet wijzen door de duisternissen der aarde. Wilt gij echter den edelen man op eenmaal en ten volle leeren kennen uit een boek, dat vrij is van die gebreken en waarin de bloem zijns talents zich in volle heerlijkheid ontplooit, lees *La Morte*. Lees het tien of twintig malen en zeg mij of ooit een roman u aangenamer en zielsterkender voedsel heeft geschonken.

8 Aug. '91.

ALICE DE CHAMBRIER. AU DELÀ.
Paris. Fischbacher.

. . . . . .

Waarlijk, het is niet mijne schuld dat *Au delà* der Fransch-Zwitsersche dichteres Alice de Chambrier mij eerst gisteren in handen kwam. Sedert lang was ik begeerig zelf kennis te maken met het boekje en het tevens ter kennis te brengen mijner lezers; de omstandigheden echter waren mij ongunstig. Het zij. Geen sterveling zal mij heden het genoegen ontrukken, den kleinen dichtbundel der op 20 December 1882 overleden jonge dame in te leiden bij het publiek.

Au delà, het eerste en eenige boekje dat met den naam der dichteres verscheen, is eene keurlezing uit hare dichterlijke nalatenschap, die met evenveel talent als liefde bezorgd werd door Philippe Godet, den vriend aan wiens beoordeeling zij hare letterkundige voortbrengselen placht te onderwerpen. Het bevat dan ook slechts een vijftigtal stukjes d. i. een zeer klein gedeelte van hetgeen zij schreef. Verbeeld u immers dat het werklustige meisje, op een en twintigjarigen leeftijd ten grave gedaald, behalve een aantal kleine en twee of drie groote gedichten, vier novellen vervaardigde, twee romans, drie treurspelen en twee blijspelen.

Wie uit deze mededeeling mocht opmaken dat onze Zwitsersche alle die gewrochten voor de pers bestemd had,

zoude met reden zijne lippen plooien ten lach en meesmuilend denken aan vroegrijpe wijsheid, die het lokkig hoofdjen op hol joeg eener laatdunkende nuf. Ik kan mijne lezers verzekeren dat er kunsternst woonde in haar geest en haar hart. De nagenoeg vijftienduizend versregels, welke zij, naar de ietwat prozaïsche berekening van den heer Godet, ten papiere bracht, waren in haar oog steeds oefeningen, in den stille volbracht ten einde heerschappij te bemachtigen over den vorm. Het had heel wat in eer zij een of ander stukje waardig keurde opgenomen te worden in »la peluche", het in wolfluweel en goud gebonden boek, waarin zij de gedichten schreef die de volle goedkeuring harer strenge beoordeelaars verwierven. Toch had zij, en hoe kon het anders? besef van haar talent. Ten jare 1880 behaalde zij met *Le Phare de Cordouan* den eerepenning te Royan, *au concours de l'Académie des Muses Santones*; de ballade *Le belle au bois dormant* bezorgde haar in de lente haars laatsten levensjaars de »primevère d'argent" op den wedstrijd der vermaarde *Jeux floraux* van Toulouse.

Daar komen dan ook in hare onuitgegeven gedichten zulke prachtstukken voor van vorm en gedachte, dat het niet te verwonderen is dat het zedige en hoogst bescheiden kind zich eener dichterlijke roeping bewust was. Wij behooren den heer Godet erkentelijk te zijn dat hij in zijn »Notice" althans eenige fragmenten ervan mededeelde. Wilt gij een oogenblikje van genieting smaken, ees dan het volgende, dat den 27 September 1881 geschreven werd:

J'aurai vingt ans demain! Faut-il pleurer ou rire?
Saluer l'avenir, regretter le passé,
Et tourner le feuillet du livre qu' il faut lire,
Qu'il intéresse ou non, qu'on aime ou soit lassé?

Vingt ans, ce sont les fleurs toutes fraiches écloses,
Les lilas parfumés dans les feuillages verts,
Les marguerites d'or et les boutons de roses
Que le printemps qui fuit laisse tout entr'ouverts....

Mais c'est aussi parfois l'instant plein de tristesses
Où l'homme, regrettant les jours évanouis,
Au seuil de l'inconnu tout rempli de promesses
Sent des larmes au fond de ses yeux éblouis!

Pareil au jeune oiseau qui doute de son aile
Et n'ose s'élancer hors du nid suspendu,
Il hésite devant cette route nouvelle
Qui s'ouvre devant lui pleine d'inattendu.

L'oeil a beau ne rien voir de triste sur la route;
Malgré le gai soleil, les oiseaux et les fleurs,
Le coeur parfois frissonne et dans le calme écoute
Une lointaine voix qui parle de malheur.

Volgaarne wil ik bekennen dat zulk eene weemoedvolle betrachting diepen indruk maakt op mijn hart, al ben ik ook de twintig verre te boven.

Denk echter niet dat alleen de fijne snaar der gevoelspoëzie door Alice de Chambrier getokkeld werd. Ziehier (wij bevinden ons nog altijd in de niet uitgegeven gedichten) *La Nuit du Désert*, onbegrijpelijkerwijze het voortbrengsel eener achttienjarige, kennelijk bezield door ernstige studie der *Légendes des Siècles*. Vier beroemde mannen: Cesar, Attila, Karel de Vijfde en Napoleon, staan op uit hun graf. Hunne schimmen doorzweven de ruimte:

Le laboureur lassé des fatigues du jour
Croit entendre passer d'un vol pesant et lourd
Quelque oiseau gigantesque à la grande envergure,
Et de son bras tremblant il voile sa figure.

Zij komen in het nachtelijk duister saam aan den voet

der majestueuze Egyptische pyramiden. Daar vertellen zij elkander hunne verrichtingen. Plotseling vertoont zich de Apostel Paulus, wijst hen op de daden welke de kracht Gods door hem volbracht en voert hen tot de overtuiging dat de overwinningen des geestes die van het zwaard eindeloos overtreffen.

De rede van Atilla, behoudens haar derden versregel, die, hoe degelijk ook van gedachte, er als alexandrijn eenvoudig niet door kan, — de rede van Attila is zoo ongemeen forsch en fraai dat zij de aandacht getrokken zou hebben van alle geletterden, hadde zij een onderdeel b. v. van Victor Hugo's *Le petit roi de Galice*, *Eviradnus* of *Le régiment du baron Madruce* gevormd. Ziehier:

»...Devant moi se courbaient les fronts les plus puissants:
Mais un soir j'aperçus les sauvages cavales
Hennir, aspirer les brises occidentales,
Et puis, frappant du pied le sol humide et vert,
Frémissantes, bondir au loin vers le désert.
Mon esprit les suivit: en quels lieux s'en vont elles?...
Soudain me retournant, j'ai vu, dans le lointain
Du ciel oriental, une immense nuée
Comme d'un vent terrible en tous sens remuée.
Une voix en sortit, dont la terre trembla,
Et cette voix disait: »Dieu 't envoie, Attila!
»Suis le cours du soleil sur la terre et sur l'onde,
»Guidé par mon pouvoir, et va venger le monde!..,
»Et si l'on veut savoir ton nom en quelque lieu
»Je te le donne ici: marche, Fléau de Dieu!"
Alors j'ai rassemblé mes hommes forts et bruns.
Et j'ai dit: »Nous partons!" Ils m'ont suivi, mes Huns,
Suivi jusqu' à la fin.... j'ai pris la Germanie,
L' Helvétie et la Gaule, et vaincu l'Italie.
L' air était obscurci lorsque j'avais passé;
Et quand mon cheval noir, Henner l' avait froissé,
Le champ ne produisait plus d' herbe, et bien longtemps
On nomma mon chemin »Chemin des ossements."

Daar ligt iets verbijsterends in de letterkundige vruchtbaarheid der schrijfster van dit, behoudens een paar ietwat matte trekken, waarlijk verheven fragment. Iets aandoenlijks tevens, dat de vraag naar de lippen dringt: wat ware er wellicht van de jeugdige dichteresse geworden indien het leven haar tijd gegund had ter volkomen ontwikkeling?.... Wat mij betreft, ik beklaag de vroeggestorvene geenszins om haar schijnbaar ongelukkig lot. Van de poëzie der aarde in argeloozen lust te genieten gedurende de jaren der schoone jeugd, en voorts op den leeftijd dat de wreede strijd tusschen ideaal en werkelijkheid den boezem begint te benarren en het hart te verscheuren, door eene goedgunstige Voorzienigheid opgeroepen te worden naar boven, — menschelijkerwijze en zelfzuchtig gesproken, ik geloof niet dat er iets denkbaar is wat heftiger benijding verdient. Wat al teleurstellingen zijn der verkorene gespaard! Hoevele doornen, wier zachtheid nog week voor den druk harer jeugdige vingeren, zouden met harde scherpte hare hand in later dagen wreedelijk hebben gewond! Neen, zij zij zijn niet geschapen om te leven in deze wereld van dorre werkelijkheid, zij zijn niet geschikt zich te bewegen te midden eener maatschappij van koude, zelfzuchtige nutbejagers, die rijkbegaafde zielen

que l' espérance anime,
Et qui, de la vallée, aspirent à la cîme
D' où l' on voit l' inconnu;
Qui cherchent à monter et non pas à descendre,
Qui cherchent à sonder, qui cherchent à comprendre
Ce qu'ils n'ont pas connu!

En daarom spreken wij van een zegenend gesternte dat hunne wieg bescheen, wanneer wij die zondagskinderen des geestes, ons ten spijt, door een vroegtijdigen

dood aan de aarde zien ontrukt. En daarom denken wij met getemperden weemoed aan de velen, die, naar het woord onzer dichteresse

ont disparu dans l' ombre,
Enfermant avec eux dans leur tombeau glacé
Leurs espoirs, leurs désirs, leur passé clair ou sombre,
Tout ce qu'ils ont souffert, tout ce qu'ils ont pensé;

en met volle instemming zeggen wij het haar na:

De ces âmes la terre était peut-être indigne,
Et leur luth trop suave et trop harmonieux,
Ne pouvant ici-bas dire son chant de cygne,
Est allé quelque jour le chanter dans les cieux.

* * *

»Gij zoudt dus alle dichterlijke zielen op een leeftijd van achttien, negentien, twintig jaren willen zien sterven; en alleen den Slijmeringen en Droogstoppels het langer ademhalen gunnen, tot zij, evenals de vriend van Heine's philanthroop, na een of andere smulpartij van »Fasanen und Trüffeln" omkwamen »an einer Indigestion"?...

De gevolgtrekking schijnt mij ietwat voorbarig, al behoor ik te erkennen dat de tamelijk weemoedige beschouwing die voorafging, er reden toe gaf ze te maken. Daar ligt iets zoo bitter aandoenlijks in de teleurstelling, welke het lot is van schier alle waarachtige dichters ter aarde, dat het denken er aan somwijlen tot laakbare misschien, doch alleszins gemakkelijk te verklaren zielekreten verlokt. Of grijpt het u niet in het hart, Delphine Gay b. v. wier leven één triomftocht geleek, die juichen mocht:

Mon front était si fier de sa couronne blonde.
Anneaux d'or et d'argent tant de fois caressés!
Et j'avais tant d'espoir quand j'entrai dans le monde
Orgueilleuse et les yeux baissés!

te hooren jammeren:

Et j'envie en leur sort ces êtres que l'on pleure,
Qui, tombés de leur tige, ont fleuri sans mûrir,
Dont le coeur, plein d'amour jusqu'à la dernière heure,
Ne s'arrêta que pour mourir!

Doch wel beschouwd behoore ik mijne gedachten op Alice de Chambrier te beperken.

Vergis ik mij of was eene ziel als de hare, die in melodieuze verzen verklaren dorst:

Je suis de ces rêveurs que la nature enchante,
Qui préfèrent, dans l'ombre, un rossignol qui chante
Aux concerts des cités;
Qui, d'une étoile d'or s'élevant dans la brune,
D'un vieux clocher qui luit sous un baiser de lune,
Se sentent transportés —

niet bestemd het aantal te vermeerderen der velen, de gulle vroolijkheid van wier hart allengskens in sombere bitterheid verkeerde door aanhoudende botsing op koude zelfzucht, kille berekening, meedoogenlooze hardvochtigheid, laatdunkend prozaïsme, en wat verder het leven dikwerf tot een foltering maakt voor edele en dichterlijk gestemde zielen? *Pégase attelé*, een der welsprekendste verzen onzer dichteres, bevestigt mij in mijn vermoeden. Niet zonder reden dan ook gaf Philippe Godet aan het bundeltje, dat wij bespreken, den titel dien hij er aan schonk. »Cette terre à été bien réellement pour elle un lieu de passage: elle a répandu autour d'elle le charme sou-

riant de sa jeunesse. Mais son regard était tourné ailleurs; une mystérieuse puissance l'attirait vers le pôle invisible: le mot de sa destinée était *au delà*!"

De vijftig stukjes, welke in dat bundeltje te lezen staan, al spreken zij ook luide van geneigdheid der dichteresse tot het objectieve, leggen een onwraakbaar getuigenis af van de kracht haars talents op het gebied der »poésie intime". Gedichten als *Maison abandonnée*, *Captif*, *L'inaccessible*, *La Plume*, *La pendule arrêtée*, om slechts deze bij titel te noemen, zijn niet enkel afdrukken van indrukken, maar duiden kennelijk op gevoelens, door eigen ervaring en eigen levensomstandigheden verwekt. De dichterlijke ader vloeit er op ongedwongen wijze. Het dichterlijk woord reikt er willig de hand aan de dichterlijke gedachte.

Een enkele maal dreigt het objectieve in deze kleine stukjes de overhand te krijgen. In gedachte treedt het dichteresje buiten zich zelve; doch zij is beducht, als in *La lumière inconnue*, door al te nauwkeurige beschouwing de schoonheid en de harmonie harer mijmering te verstoren en roept uit:

J'ai peur de voir crouler mon palais de chimères;
Les douces visions de mon coeur me sont chères,
J'aime tant à rêver, seul, dans l'obscurité.
En te voyant de près, ô lumière discrète,
Je me dirais sans doute: »Hélas! pauvre poète,
Tes songes valaient mieux que la réalité"

Andermaal, wie aldus denkt en aldus spreekt, kan, zonder zijn levenslust binnen weinige jaren tot splinters geslagen te zien, niet in aanraking komen met de dorre werkelijkheid.

Het voorbeeld intusschen der schromelijk over het paard getilde Hélène Swarth, die vóor ettelijke jaren aan 't zeuren sloeg in *De Gids* en in de jongste Januari-aflevering van

het deftige tijdschrift ons onthaalde op hare tranen, het altaar »likkend" van den schoonen god der liefde, heeft meer dan overvloedig bewezen dat wie er stelselmatig naar streeft subjectief te zijn, al heel spoedig in hooge mate gekunsteld en dientengevolge onuitstaanbaar vervelend wordt. De geheel objectieve fragmenten, ons door den heer Godet medegedeeld, en ook de toon, die heerschend is in *Au delà* hebben de overtuiging bij mij gevestigd dat Alice de Chambrier, zoodra zij eenmaal gezegd zou hebben wat zij waarlijk van zich zelve te zeggen had, het terrein der intimiteiten zou hebben verlaten en dat der objective poëzie betreden. *Confiance* b. v. is een zeer gelukkig vers:

Si tu sens vaciller ta foi
Devant la tempête hagarde,
Calme-toi,
Dieu te garde.

Si, d'après la commune loi,
Dans le néant tombe chaque heure,
Calme-toi,
Dieu demeure.

Si ton coeur est rempli d'émoi,
Si le désespoir t'environne,
Calme-toi,
Dieu pardonne.

Si la mort te comble d'effroi,
Si tu crains l'ombre où l'on sommeille,
Calme-toi,
Dieu réveille! —

maar toch *Les adieux de Socrate à Platon* (onuitgegeven fragmenten) spreken forscher en waarborgen ons dat de dichteres tot hooger bezieling was geroepen niet alleen, maar ook die roeping zou hebben gevolgd:

Adieu, j'entends la mort qui s'approche et m'appelle;
Mon âme est sur le seuil de l'immortalité!
Encor quelques instants, et, déployant son aile,
Elle découvrira ce qu'est l'éternité.

Elle découvrira ce qu'elle est elle-même,
Et faisant à la terre un solennel adieu,
Humble et purifiée à cette heure suprême,
Entre elle et le néant elle trouvera Dieu.

Helaas, het heeft niet zoo mogen zijn. Een onverbiddelijk gericht heeft haar en haar talent ten bodem geslagen ter ure harer eerste ontluiking. Gelukkig voor haar-zelve, ik erken het ten tweeden male; smartelijk voor ons, die gedrukt gaan onder behoefte aan poëzie en een weinigje hartverheffende opbeuring zoo noodig hebben bij het wandelen in de dorre proza-vallei des dagelijkschen eentonigen levens. Eene edele ziel als Alice de Chambrier had ons die opbeuring kunnen schenken. Zij is weggegaan van de aarde; en, als een echo haars vluchtigen bestaans, klinkt het haar toe uit hare gedichten:

Que d'êtres au coeur plein de joie,
De tendresse et de noble essor
Ont vu soudain finir leur voie
Dans le grand calme de la mort!

19 Maart '92.

Een merkwaardige brief van Alexandre Dumas.

De *Figaro* deelt zijnen lezers een hoogst merkwaardigen, schoon van wanbegrippen tot barstens opgevulden brief mede van Alexandre Dumas. Hij is gericht aan een jeugdig romanschrijver, Marcel Prévost, die een boek heeft uitgegeven, waarin de strijd beschreven wordt, welken een jongeling tegen zijne driften te voeren heeft.

»Ga voort op den ingeslagen weg," schrijft Dumas, »het is de goede. Wees baanbreker van de groote letterkundige reactie, die binnen zeer korten tijd zal optreden tegen de eeuwige schildering des kwaads, waarvan wij tot walgens toe verzadigd zijn. Is de mensch inderdaad zoo slecht als onze romanschrijvers beweren, wat kunnen wij dan lofwaardigers doen, dan alles in het werk stellen om hem beter te maken? De schijn moge pleiten tegen mijne uitspraak, doch zeker is het dat het hart des menschen altijd hunkert naar een hooger goed en dat hij slechts diegenen gaarne hoort, die hem iets bovenaardsch beloven en hem opheffen tot bovenstoffelijke sferen.

»Het komend geslacht, dat op het uur waarop ik u schrijf, reeds klopt om te worden binnengelaten, zal, zoodra het dons op zijne lip begint te tieren, met nimmer gehoorde drift het spiritualisme omhelzen. Zal die godsdienstige beweging ondergeschikt zijn aan de leerstellingen der Katholieke Kerk? Ik voor mij geloof het niet, tenzij de Katholieke Kerk de groote punten late varen, om wier prijsgeving hare ware vrienden haar van alle zijden op

heden bestormen. Meer en meer zal men ophouden in Jezus den Zoon te zien van God, in den zin waarin de Katholieke Kerk hem aldus noemt. Maar ook meer en meer zal men terugkomen tot de zedeleer van den zoon van Maria, den zachtmoedigsten, den zuiversten, den meest onbewimpelden aller leeraars.

»De hedendaagsche wetenschap verbreedt zoozeer de opvatting van het woord »God," dat onze rede er naar snakt zich, zonder afstand harer rechten, aan te sluiten bij een gods-idee uit redeneering geboren, begrijpelijk, natuurlijk, om dus te spreken, en welks voornaamste apostel Ernest Renan is, de grootste geëxcommuniceerde onzer eeuw. Wat beleven en doorloopen wij eene belangrijke en vruchtbare phase van de beschavingsgeschiedenis der wereld! De onophoudelijke bruising en woeling van het geheimzinnige levenssap der ziel van Frankrijk, die door zoovelen voor reeds lang gestorven gehouden wordt, is zichtbaar voor velen die weten hoe zij uit hunne oogen moeten kijken en die waarlijk willen zien. Dat levenssap borrelt naar boven uit alle diepten, het klatert neder van alle hoogten.

»Te midden der werken onzer nieuwe schrijvers is uw boek een der eerste verschijnselen, welke die zegenrijke woeling openbaren. Ga voort gelijk gij begonnen zijt. Geene maatschappij kan bestaan zonder geloof; geene letterkunde zonder ideaal. Niets hoegenaamd zal er blijven leven van de daden en de werken dergenen, die niet gestadig de verzedelijking van het menschelijke wezen beoogen en niet gestadig indachtig zijn dat de mensch voor volmaking vatbaar is."

Zoover Alexandre Dumas.

De brief is mij goud waard, dewijl hij op onwederspreekbare wijze getuigenis aflegt van de schromelijke begripsverwarring, op intellectueel zoowel als op zedelijk gebied, welke heerscht in de kringen, waar Dumas voor

leeraar gehouden wordt! Toch zijn lieden van zijn slag *de* groote mannen onzes tijds. Waar zij den mond openen tot spreken, buigen duizenden eerbiedig het hoofd. De stempel der waarheid staat bij voorbaat gedrukt op al hunne uitspraken. Doch ik vergeet dat wij leven in een tijd van vrijdenkerij; ik vergeet dat de Katholieke Kerk eene duisterlinge is, die slechts één doel beoogt: de vleugels te knotten van het denkvermogen der menschheid! Wel moge den voorstanders der vrije gedachte het gedachteloos opslorpen van Dumas' diepzinnige wijsbegeerte bekomen!

27 Juni '91.

Een blik op de hedendaagsche letterkunde.

Drie en vijftig jaren zijn er verloopen sedert de hartroerende zielekreet van Alfred de Musset »*L'espoir en Dieu*" over Frankrijk, over de wereld weêrklonk. Een machtig genie openbaarde in dat vreeselijk aandoenlijke gedicht de geheimste gedachten zijns harten. Te gelijk gaf het uitdrukking aan de gevoelens, die er bruisten en woelden in de borst der velen, zich rampzalig voelende evenals hij; als hij »willende leven, beminnen en opzien ten hemel zonder zich om den hemel te bekommeren"; maar ook als hij uitroepende:

Je ne puis; — malgré moi l'infini me tourmente.
Je n'y saurais songer sans crainte et sans espoir.
Et, quoi qu'on en ait dit, ma raison s'épouvante
De ne pas le comprendre et pourtant de le voir.

Een vogelblik op de hedendaagsche letterkunde (wel te onderscheiden van wat de Duitschers noemen »Pfuscherei" en wat in onze moedertaal slechts zwakjes door »knutseling" wordt aangeduid, eene woekerplant, die verbazend weelderig aan het tieren is), — een vogelblik op de hedendaagsche letterkunde bewijst, dat er weder woeling is in de harten, evenals ten tijde van Musset. Talrijke schrijvers, in wier binnenst geene bepaalde godsdienstige overtuiging leeft, gaan gedrukt onder de loodzware behoefte hun leven vast te knoopen aan iets, dat hun sche-

mert, dat zij niet kennen, maar dat grooter is dan zij zelven. Rondweg belijden zij, dat het noodzakelijk is in iets, wat dan ook, te gelooven; een leven zonder uitzicht is ook volgens hen een onduldbare last. Zij zoeken naar een dogma, waaraan zij *hun* geloof kunnen vasthaken; naar eene gastvrije en hulpvaardige leer, om het zoo uit te drukken, die hunnen twijfel een onderkomen biedt en bereid is de kneuzing hunner boezems te heelen.

't Is mij in geenen deele een geheim, dat men de woorden dier schrijvers niet altijd ernstig moet opvatten. In onzen potsierlijken tijd zijn er tallooze potsenmakers, die het publiek pogen te vermaken met de uitstalling van zielesmarten, welke zij niet gevoelen. Maar velen, God zij dank, spreken oprecht en de mystische richting, waarin allen, oprechten zoowel als onoprechten, zich bewegen, getuigt dat er zucht naar hooger begint te leven in de boezems. Zij getuigt, dat duizenden instemmen met de Musset, die het eene vernedering noemt voor de ziel, dat het menschelijk geslacht voortwandelt, als eene kudde van redelooze dieren, de oogen ter aarde gericht:

Qu'est-ce donc que ce monde, et qu'y venons nous faire,
Si, pour qu'on vive en paix, il faut voiler les cieux?
Passer comme un troupeau, les yeux fixés à terre,
Et renier le reste, est-ce donc être heureux?
Non, c'est cesser d'être homme et dégrader son âme.

Voltaire en de Encyclopedisten hadden op het einde der vorige eeuw de loog huns spots uitgegoten over de Christelijke waarheid, en het geloof vernield in ontelbare harten. De Revolutie daagde op; met bloedroode hand sleepte zij alles wat edeldenkend was naar het schavot. Toen Napoleon, als monstertemmer opgetreden, het ondier der geweldenarij had teruggedreven in zijn kot, ontwaakte het bewustzijn der kermende menschheid en luide kreet

de van alles beroofde om eene waarheid die haar troosten zoude van de geestelijke armoede, waarin de spot van Voltaire haar gedompeld had.

Ten antwoord op dien kreet wierp Lamartine zijne dichterlijke overpeinzingen te midden der menigte; vroeg Châteaubriand aandacht voor zijn *Génie du Christianisme.* Beiden waren zij, in den grond der ziel, oprecht geloovige mannen. Slechts ging hun geloof aan een euvel mank, dat bestemd was eerlang zijne grondslagen te vernietigen en geheel het prachtpaleis hunner Christelijke overtuiging te doen waggelen en vallen. Niet op het verstand steunde dat geloof, het werd enkel door gevoel gedragen. Niet dewijl de rede overtuigend bewees, dat God de wereld met eene openbaring had begiftigd, die alleen in de Katholieke Kerk onverminkt en onvervalscht was bewaard gebleven, achtten zij het Katholicisme waarheid. Zij bogen er het hoofd voor, enkel dewijl het zich beter dan welke godsdienst ook, tot dichterlijke bespiegeling leende, enkel dewijl Elvire's bekoorlijke vorm in een hemelschen stralenkrans gehuld werd, zoo menigmaal het licht van Gods heerlijke zon op haar nederviel door de kruisvensters eener Katholieke, 't zij dan eenvoudige dorpskerk, 't zij indrukwekkende kathedraal. Dieptreurige en toch niet meer dan hoogst natuurlijke omstandigheid: beide dichters verloochenden, langzaam aan, het op onvasten grond gebouwde geloof dat zij zelven hadden gepredikt; en de schare, hen volgend, wierp datzelfde geloof te dwarlen op de vleugels der vier winden.

Het Christendom »purement esthétique et sentimental" had uit. De tijd van Auguste Comte's geestelijke heerschappij was aangebroken. Met drift wierp zich de menigte, ook die der geletterden en der schrijvers, in de armen van het koude posivitisme. Helaas!.... Eenmaal de Christelijke hoop uit het hart gebannen, kan de mensch wel zorgeloos leven, zoolang de roos der jeugd en der vermaken hem

tegengeurt op zijn pad, maar nauwlijks doemt de ouderdom op in het verschiet, nauwlijks slaat rampspoed het hart eene wonde, of hij gevoelt het ledige eens levens, dat zich niets anders voorstelt als persoonlijke genieting. Hij gevoelt, dat het leven geene waardij heeft, indien het geen doel beoogt, zich uitstrekkend tot buiten des levens enge grenzen. Meer nog, het leven zelve wordt een ondragelijke last. Alle dagen opstaan, zich kleeden, eten, drinken en slapen; alle dagen terugkeeren tot dezelfde bezigheden en dezelfde vermaken; en waarom? Om de gedachte te moorden, dat de tijd ons voortsleurt, ons voortsleurt met bliksemsnelle vaart naar het graf, waar al het lijden onzes lichaams en al de smart onzer ziel zal worden nedergeworpen in den afgrond der eeuwige vernietiging!....

Ziehier de gedachten, die rezen in het hoofd der van godsdienst beroofde schare. Den Christelijken hemel had men vrijwillig gesloten, een andere hemel moest worden gezocht: het positivisme waande hem te hebben gevonden. Littré (tot eere zijner nagedachtenis zij gezegd, dat hij op zijn sterfbed zijne wanbegrippen verloochende en de eeuwigheid inging als berouwvol Katholiek) Littré beweerde, dat de positivistische leer beteekenis kon geven aan het menschelijk leven en geluk verschaffen door de gedachte, dat de zelf-rampzaligen arbeiden aan den heilstaat der toekomstige menschheid. Het denkbeeld dat onze zelfverloochening eene maatschappij schept, waarin te eeniger dage het geluk zal heerschen, ziedaar onze zaligheid, zegt zijn *Testament philosophique*, ziedaar onzen hemel!

Edele gevoelens, zoo gij wilt, gevoelens, die de ziel der vrijdenkers eene wijle bedwelmden en den honger stilden van enkele stenende harten. Maar zie, Leopardi, Schopenhauer en Hartmann traden op. Door gedichten en prozaschriften beiden, werd verkondigd dat niet slechts de menschelijke individu's rampzalig zijn, maar geheel de

menschelijke maatschappij; dat niet slechts het leven eens zelfzuchtigen of eens nietsdoeners slecht is, maar alle leven ter aarde. Het pessimisme vernielde het paradijs, dat door het positivisme was uitgedacht. Wat baatte het te arbeiden aan het geluk der toekomstige menschheid? Al onze pogingen, al onze angsten, al onze tranen, al onze smarten al onze verveling en al onze walging kunnen onzen nakomelingen slechts een uitwendig benijdenswaardiger bestaan verschaffen, het inwendige des menschen zal te grievender lijden van de troosteloosheid, die zijn deel is op aarde. De hoop op geluk ligt vernietigd, streven wij slechts naar den vrede des grafs, naar de heilige rust van het niet.

Op dit punt staan wij heden; en het boeddhaïsme maakt in de letterkundige kringen slechts opgang, dewijl het antwoord schijnt te geven op dien laatsten kreet van het hart. Wie belang stelt in het verschijnsel, herleze den brief van Alexandre Dumas, dien wij een paar bladzijden vroeger mededeelden. Hij maakt ons duidelijk, dat wie de Christelijke openbaring verwierpen en door die verwerping het menschelijk hart van den troost beroofden welken die Christelijke openbaring het schenkt, uitzien naar een godsdienst zonder dogma, die niet in strijd is (alsof het Katholicisme dit ware!) met wat zij hooghartig noemen »hunne wetenschappelijke overtuiging."

In het licht dezer vluchtige beschouwing gelezen, zullen de mystische werken van vele hedendaagsche, voornamelijk Fransche dichters en prozaschrijvers, minder duisterheden bevatten voor wie poogt de kern te vinden hunner donkere gedachten. Uit dien hoofde dan ook ruim ik haar eene plaats in tusschen mijne letterkundige keuvelarijen.

1 Juli '91.

Nederland in zake wereldlitteratuur.

Door bevrienden mond werd mij de vraag gesteld, waarom ik in mijne algemeene beschouwing over hedendaagsche letterkunde bij voorkeur over Frankrijk sprak en Nederland volkomen ongemoeid liet.

Ik antwoord op de eerste plaats, dat de mensch in zijn doen en laten veelal afhankelijk is van omstandigheden. In een verloren, gelukkig niet in een somber uurtje (voor dezulken dient men andere geneesmiddelen bij de hand te hebben dan de liederen van Musset) in een verloren uurtje nam ik de *Poésies Nouvelles* ter hand en sloeg ze open op de gis. Mijn oog viel op *L'espoir en Dieu*; ik herlas het reeds zoo vaak gelezene, werd opnieuw getroffen, begon te mijmeren en bracht mijne overdenking ten papiere. Zij ging uit van een stuk Fransche poëzie; zij bleef op Fransch gebied verwijlen.

En zelfs, al had ik een ander uitgangspunt gehad, ik geloof te kunnen zeggen dat ik, staande eenmaal de stof van het letterkundig praatje, mij niet in andere richting zou hebben bewogen. Men moge sympathie gevoelen voor »la belle France", of onverschilligheid, misschien zelfs afkeer gevoelen in zijn hart, — zonder onrechtvaardig te zijn kan men niet beweren, dat het vaderland van Lamartine slechts het tweede is in rang, bij de monstering der volken, wier letterkunde haar invloed deed gelden op de wereld. Deed? Liever: doet. Want nog heden ten dage staat Frankrijk aan de spits. Evenmin als de

dames zich kunnen ontkluisteren aan de snoeren der Parijsche mode, — praat ereis van een »mode de Berlin", een »mode d'Amsterdam", een »mode de Saint-Pétersbourg": de enkele gedachte doet reeds grijzelen! — evenmin kunnen de heeren de banden breken, die hen hechten aan de Parijsche letterkunde, *le monde c'est la France, c'est Paris.*

Het baat hier niet, uit te roepen, dat die invloed tot onzinnigheid heeft geleid. Om van de naturalistische school te genieten, de vuilaardige cyclus »*Les Rougon-Macquart*" doet zijne intrede in de wereld en honderd literaire dwergjes, waarvan enkelen zelfs te bedaarden, deftigen onzent, huppelen of hinken of kruipen met hinderlijk zelfbehagen in de morsige schreden van Zola. »La pensée", werd in Frankrijk gezegd, »la pensée, cela est bon pour qui n'a point de style; le rhythme des mots, voilà le tout de l'art"; en wat Alberdingk Thijm in een bitter oogenblik »de straatjeugd" noemde »van den Nieuwen Gids" staat op: Van Breemen, Poortvliet, Koster, Cosman, Priem, en hoe verder de genieën al heeten mogen, zetten de sluizen huns geestes open en geheel het land.... onder het troebele water hunner verzen.

De invloed van Frankrijk bestaat; daar valt nu eenmaal niet aan te tornen. Verstandigst is, er zich bij neder te leggen en te zorgen, dat men op zich zelven slechts invloed late uitoefenen door het waarlijk goede. Met een weinigje goeden wil, is dat in Frankrijk nog wel te vinden.

Ziedaar mijn antwoord op het eerste gedeelte der vraag: »Waarom spraakt gij bij voorkeur over Frankrijk?" Rest nog het tweede gedeelte: »Waarom liet gij Nederland volkomen ongemoeid?"

De Nederlandsche letterkunde heeft te allen tijde het bedenkelijke voorrecht genoten eene letterkunde te wezen »à huis clos". Zelf vind ik deze uitdrukking allermalst en toch aarzel ik geen oogenblik haar te bezigen. Zij zegt

volkomen wat ik zeggen wil: *mein Liebchen, was willst du noch mehr?* De volslagen onverschilligheid der vreemdelingen ten opzichte onzer inderdaad schoone moedertaal is daar voor een goed gedeelte de oorzaak van. Hadden Vondel en Da Costa eene andere taal gesproken; hadden zij hunne hoog-dichterlijke gevoelens uitgestort in het Duitsch, het Fransch of het Engelsch, hunne ongemeene oorspronkelijkheid zou hen tot werelddichters hebben gestempeld. Ik zie volstrekt niet in, dat die beiden, in welk opzicht dan ook, het duizendste eener streep lager staan dan de beroemdsten dergenen, wier werken een wereldetiket dragen. Bij name zou de politieke poëzie van Da Costa navolgers hebben gevonden. Zij is eenling. Thans kan men den telescoop van Herschell gebruiken en zich moede staren op literarische hemels, aan het geheele uitspansel zal men geen starretjen ontdekken, dat met de Nederlandsche kleuren getooid is of waarop het Nederlandsche dundoek wappert.

Doch daar is meer.

Wij Hollanders, ik wil het gaarne gelooven, zijn, in den grond der zaak, in niets verschillend van andere menschen. Ik laat de vaderlandsche eigenaardigheden, de *accidentia,* ter zijde en geef slechts acht op de menschelijke natuur, de substantie. Maar openbaarde in het verleden en openbaart zich nog niet heden die substantie op eenigszins eigenaardige wijze?....

Duizend nooden verscheurden de ziel der menschheid: Byron en Keats en Shelley schreiden der wereld hunne zielroerende jammerklachten toe; Schiller bezong »die Götter Griechenlands" en poogde, met een hart vol weemoed, den godsdienst te vervangen door den dienst van het dichterlijke schoon; Goethe wierp zich troosteloos in de armen van het kille heidendom; Alfred de Musset reet zich de borst open en laafde, menschelijke pelikaan, de smachtenden met het bloed zijns eigen harten. Wij?...

Wij lieten ons in dommeling wiegen door den liereman Tollens. De man, die — men herdenke de vlijmende woorden van Huet — het leven bij een omberspelletje vergeleek en op een draaiorgel zette de melodieën der eeuwigheid, boeide Nederlands oor en hart. Met voorbijzien, zoo waar! van Da Costa richtten wij een standbeeld op voor den doedelspeler van *Lenardo en Blandine*..... Slechts door één onzer — mijne lezers begrijpen dat ik enkel op de subjectieve poëzie het oog heb en de objectieve met hare beoefenaars volstrekt buiten spel laat — slechts door één onzer werd tot heden een toon aangeheven, die bestemd scheen de grenzen van ons enge vaderland te overklinken, dewijl hij inderdaad gegrepen was niet uit de specifiek Nederlandsche, maar uit de algemeen menschelijke ziel: gij hebt Peter August de Génestet reeds genoemd. En nog, welk een afstand scheidt hem van de genoemde wereldzangers!.....

Zoodat ik maar zeggen wil, om met Abraham Blankaart te spreken, dat men voorzichtigst doet, als er eene algemeene beschouwing over letterkunde gehouden wordt, aan het ons dierbare Nederland niet te denken.

4 Juli '91.

LEZEN.

I.

Indien de sectie-vergaderingen van het Internationaal letterkundig Congres te Parijs in de maand Juni van het jaar 1878 terzelfde plaatse gehouden zijn waar de openbare zitting plaats had, dan moeten de wanden van het *Théâtre du Châtelet* geschud hebben van verbazing toen zij Busken Huet het woord hoorden voeren. Verbeeld u, dat hij, sprekend over den maatschappelijken toestand der letterkundigen in ons vaderland, zonder blikken of blozen zeggen dorst: »Elk Nederlander *met een glimp van beschaving* leest thans Montaigne, Shakespeare, Goethe, Dante, in het oorspronkelijk, zooals men in de achttiende eeuw Horatius las."

Schoon ik een onbeschrijflijk hoogen dunk heb van de monster-ontwikkeling, waartoe de negentiende-eeuwsche volpomperij het menschdom, zelfs het Nederlandsche, heeft opgevoerd, wenschte ik toch wel eens te hooren hoevelen onzer blikkend en blozend op de borst behooren te kloppen wanneer zij dat woord van Huet vernemen. Ik wenschte zelfs te hooren, of des bouden sprekers eigen geweten niet een weinig hikte toen hij in tegenwoordigheid van Franschen, Engelschen, Duitschers, Italianen en wat dies meer zij, die snorkerij ten beste gaf.

De dichters staan wel in kwaden reuk bij wie zich, misschien een weinig aanmatigend, de mannen noemen van het gezonde, d.i. het dorre verstand; maar toch de werken van de diepzinnigen onder hen zijn nog altijd

iets meer dan *djeroeqs*, die men eenvoudig aan den mond zet en uitzuigt. Zij vorderen inspanning van geesteskracht. Een Nederlander, die slechts met *een glimp van beschaving* bedeeld is, verstaat Vondel, Da Costa, Bilderdijk, Potgieter en Alberdingk Thijm niet éens. Hoe zal hij zich dan wagen aan Dante, Shakespeare en Goethe, mannen wier gedachten, evenzeer als die der genoemde, de bevatting van een gewonen sterveling ontsteigeren; om niet te spreken van de ondoordringbaarheid der taal waarin hunne denkbeelden voor niet-Duitschers, niet-Engelschen, niet-Italianen menigmaal gehuld zijn.

Maar ik vergeet dat de beperking gemaakt werd: »zooals men in de achttiende eeuw Horatius las" en het wordt mij weder wel om het hart. Wie Horatius kent, weet wat het zeggen wil hem »in het oorspronkelijk" te lezen. Taalkundige ontleding van iedere strophe, studie van ernstige verklaarders, lezing en herlezing gaan vooraf. Heeft men zich eenmaal alles in het hoofd geprent, wat er van noode is om de kern der gedachte ten volle te pakken; heeft men eenmaal verklaring gevonden van alle zinspelingen op mythologische of geschiedkundige feiten; zijn alle moeilijkheden der taal en des zinbouws overwonnen; dan kan men zich op wandeling begeven met de aanteekeninglooze Tauchnitz-uitgave onder den arm en zich verkneuteren in de streelende gedachte: »Ik lees Horatius in het oorspronkelijke." De boomen des velds weten wel beter. De musschen, die tjilpen in hun gebladert, hebben hun verteld wat dat lezen in het oorspronkelijk beduidt. Zij wierpen al fladderend een onbescheiden blik in uw studeercel; zij zagen u het woordenboek opslaan van Dr. Engelbregt; zij zagen u Bentley, Peerlkamp, Kirchner en Teuffel raadplegen; den bijstand inroepen van Doederlein en Keller. Maar boomen zijn fideele kerels; zij zullen het geheim niet verklappen. Wandel dus onbezorgd voort en laat naar hartelust de echo's uw »Odi

profanum vulgus", uw »Quo me, Bacche, rapis tui plenum"? weerkaatsen.

Doch ik bemerk dat ik van de achttiende eeuw naar de negentiende sprong en, lezer, op uwe rekening schuif wat ik van lieden zeggen wilde die reeds honderd jaren sluimeren in het graf. Geen nood. Op het gebied der Horatius-lectuur staan alle eeuwen gelijk. En voorts, daar is hoegenaamd geene schande gelegen in de wijze van lezen, die ik u toedichtte. Ik houd het er zelfs voor, dat het (behoudens uw landelijk blutje, — maar wat heeft een onschuldig pocherijtje in onzen snoevenden tijd te beduiden?) de eenig mogelijke manier is die tot recht begrip van een ernstig dichter kan leiden. Het is waar, dat gewone stervelingen, om van groote poeëten te genieten, zich nog op gevorderden leeftijd met die voorbereidende studiën moeten afgeven, terwijl de bollebozen hun leven lang teren op wat zij in hunne jeugd verzamelden. Doch in elk geval, inspannende voorbereiding gaat of ging beider lezen in het oorspronkelijk vooraf. En dat is het eenige wat ik wilde beweren.

Ik bid u: giet een droppel of wat van dit loogwater op de holle phrase van Huet, en zie dan wat ervan overblijft.

Met dat al dient gezegd, dat uitspraken van den aard der hier gekielhaalde ontzaglijk veel kwaad doen. Zij stijven de pedanterie der middelmatigheid. Zij brengen in den waan, dat het er slechts op aankomt de boeken van groote schrijvers ter hand te nemen zonder meer, om den graad van »ontwikkelde" te verwerven. Bovenal zij leeren de jongelieden zich tevreden stellen met halve begrippen. Dit laatste is nog het meest te betreuren; want waaraan het ons ook falen moog, aan halfheid op gebied van wetenschap en kunst hebben wij volstrekt geen gebrek.

22 Juli '91.

LEZEN.

II.

»Wilt gij echter den edelen man (Octave Feuillet) op eenmaal en ten volle leeren kennen uit een boek, dat vrij is van die gebreken en waarin de bloem zijns talents zich in volle heerlijkheid ontplooit, bestel bij uw handelaar *La Morte*. Lees het tien of twintig malen, en zeg mij of een roman u aangenamer en zielsterkender voedsel heeft geschonken." [1])

Met uw welnemen, pastoor, u eischt nog al veel. Tien, twintig malen een zelfde boek lezen; en dat in een tijd van zenuwachtige gejaagdheid, waarin men, »op de soos" en elders, meê moet kunnen babbelen van alles en nog wat!.... Duid mij niet ten kwade dat ik openhartig spreek; maar waarlijk, het kan u geen ernst wezen.

Toch is het mij ernst, groote ernst; met de hand op het hart kan ik het u verzekeren. Gij beweert dat men in onze dagen behoort te kunnen medepraten over alles en nog wat. Op gevaar af den blaam van onhoffelijkheid te beloopen, neem ik de vrijheid eene onderscheiding te maken op uw gezegde en u toe te voegen: »in gezelschap van wufte babbelaars, ja; in gezelschap van ernstig ontwikkelden, neen". Daar is volstrekt geene schande in gelegen dat men geene wandelende encyclopedie zij. Mannen als Aristoteles, Baco, Leibnitz, Bilderdijk, — levende korte-begrippen der in hunnen tijd door het menschdom bereikte kennis — boezemen eerbied in; doch

[1]) Zie boven bl. 169.

een man van beschaving kan volstaan met het bezit van een enkel klein hoekje op het uitgebreide veld der wetenschap; mits hij slechts toone heer en meester te zijn op dat kleine gebied. *Wer allgemein sein will, wird nichts*, zeide Goethe en, sprekende van gewone stervelingen, had hij volkomen gelijk. Doch ik bemerk, dat ik afdwaal naar het gebied der wetenschap, en, om logisch te wezen, behoor ik post te vatten op dat der romans.

Tijdens Gustave Flaubert aan zijn werk »*L'éducation sentimentale*" arbeidde, schreef hij — men herinnert het zich — een paar brieven aan zijne »chère maître" George Sand, die licht werpen op de stof, welke ik heden luchtig en vluchtig behandel. »Mijn roman gaat langzaam, langzaam vooruit. Hoe meer ik vorder, hoe grooter moeilijkheden er van alle kanten rijzen. Nog minstens twee jaren zal ik te ploeteren hebben." En later: »Mijn eeuwige roman vermoordt mij. Ik werk er aan met het taaie geduld van een koutertrekkenden os. Ik heb nog honderd bladzijden te schrijven, een arbeid van nog een goede zes maanden!" Het gaat maar zóo niet, eene goedgedachte en goedgeschreven bladzijde ten papiere te brengen. En gij meent de denkbeelden van een ernstig schrijver, zij het dan ook dat hij ze hulle in luchtig romantisch gewaad, op eenmaal en door middel eener vluchtige lezing volkomen en in geheel de kracht hunner aaneenschakeling te vatten? Geloof mij, het is niet mogelijk. Eene enkele lezing, zelfs geene twee of drie, kunnen het volle genot schenken dat een boek, 't welk waardig is gelezen te worden, beoogt.

Het laatst tusschen komma's geplaatste bevat de reden van mijn betoog. Het maakt scheiding tusschen boeken en boeken, is wel beschouwd een ondeugend zinnetje en werpt negen tienden van wat er heden ten dage gedrukt wordt als waardeloozen ballast overboord.

Het lezend publiek moest de schrijvers dwingen niets ten papiere te brengen, of minstens niets te laten druk-

ken, wat zijne ernstige aandacht niet waardig is. Het heeft dat in zijne macht: luister slechts naar Mill. »In onzen tijd schrijft men haastig voor een groot publiek, dat haastig leest. Het zou daarom ijdel en onvruchtbaar werk zijn, de ouden op zij te willen streven, die rustig schreven voor een uitgelezen schare en daardoor de kunst leerden om een gedachte in enkele woorden volkomen klaar weder te geven, in tegenstelling met de schrijvers van onzen tijd, die de eene zinsnede op de andere stapelen, in de hoop dat, zoo al niet éene hun gedachte volledig uitdrukt, dan toch alle te zamen het vrij wel zullen doen." Gij ziet, aan wie het, in den grond der zaak, te wijten is dat er zoo ontzaglijk veel riemen papiers vermorst worden.

»Zoodat we, op den tijd van een vol jaar, misschien niet meer dan vijf of zes boeken mogen lezen en met den mond vol tanden moeten staan wanneer er in gezelschappen over alle jonge voortbrengselen der letterkunde gesproken wordt....."

Juist, daar wilde ik u, tenzij geheel uw bestaan aan wetenschap en studie gewijd zij, toe brengen. Verbeeld u, dat gij, handelend naar mijn raad, Schopenhauer's vriend zult wezen. Let wel: Schopenhauer's!! Arthur Schopenhauer's!!!! Scherp vaart de schrijver van »Die beiden Grundprobleme der Ethik", uit tegen de veellezers: lieden, volgens hem, wier geest aan een schoolbord gelijk wordt, waarop zooveel is geschreven en weder uitgevlekt, dat er ten slotte niets meer duidelijk op gelezen kan worden

Wat het met den mond vol tanden staan betreft in gezelschap van lichtzinnige kakelaars, troost u met het diepzinnige woord van Bulwer: »Het is het fiere bewustzijn van sommige eigenschappen, 't welk aan een ontwikkelden geest dat bescheidene, zedige en angstvallige voorkomen geeft, dat de schare der oppervlakkigen teleurstelt en vleit wanneer zij zich in zijn gezelschap bevinden.

Vergis u niet, o ijdele weter! Hetgeen gij in een man van ernstige wetenschap voor beschroomdheid houdt, is slechts een strijd, dien de achting, welke hij zichzelven toedraagt, voert met zich zelve. Slechts al te wel weet hij hoe eindeloos grooter hij is dan gij; en zoo hij optreedt als beschroomde, het is enkel wijl hij door uwe tegenwoordigheid wordt nedergetrokken naar de laagte waar uwe voeten staan. Hij kan niet spreken als gij, niet denken als gij: uwe onbeduidendheid brengt hem van zijn stuk, niet de zijne."

U gaat dus de proef nemen, *La Morte* bestellen en de schare der alles-lezers tarten?

»Neem mij niet kwalijk, pastoor; ik moet er nog eens over denken. Ik weet niet wat er hapert aan uw praatje van heden. Doch mij dunkt, indien er meer tijd te uwer beschikking gestaan had, zoudt gij uwe gedachte beter hebben uitgewerkt."

Groote goden!..... En dat tegen een letterkundigen mededeeler!!! Hoort ge mijn geelgevlekten vriend Bello niet grommen? Pas op dat hij u niet te lijf vliegt! Het trouwe dier kan geen zweem van beleediging zijns meesters verdragen. Gij weet: *genus irritabile*.... »roer nooit aan de buitenzij van 't kleinste onderdeel eener bijzaak van iets dat er lag naast zijn geschrijf".... Het overige staat te lezen in het negende hoofdstuk van *Max Havelaar*.

12 Aug. '91.

LEZEN.

III.

Ware er aan de onnadenkende veellezerij geen ander euvel verbonden dan het kweeken van gansche heirlegers oppervlakkigen, die niet vatten waarin de scherpte zit van Weber's versregel:

»Wissen heisst die Welt verstehen",

dan zoude men zijn hoofd rustig te slapen kunnen leggen, zich troostend met de gedachte: laat de jaren hun werk maar verrichten; daar zal wel een tijd komen dat die stormpasloopers den draak steken met hunne eigene onzinnigheid. Doch daar is meer.

Paul Mantegazza, een neuroloog, d. i. een man die over zenuwziekten geschreven heeft, plakte der negentiende eeuw het etiket »de zenuwachtige" op den rug. En een ander ondeugend iemand, terugdenkend aan Beard's »nervousness is nervelessness", noemde haar de eeuw met de verbruikte zenuwen. Wellicht is de tweede betiteling nog beter dan de eerste.

Metterdaad lijdt het meerendeel der zonen en dochters dezer eeuw aan een soort van gevoelloosheid, apathie noemen het de Franschen, die zich uit in grenzenlooze verveling. »La France s'ennuie", riep eenmaal Alphonse de Lamartine in het volle parlement uit; en Octave Feuillet laat in zijne *Histoire de Sybille* er de volgende uiteenzetting van klinken: »L'ennui, voilà le mal épouvantable

qui ronge les sociétés modernes. Votre glorieuse humanité s'ennuie, et elle s'ennuiera de plus en plus." Prettig vooruitzicht!

Gij kent de gespierde alexandrijnen van Da Costa, die eveneens dezelfde gedachte vertolken:

»En toch! Hoe hoog, hoe stout de Tijdgod zweeft en streeft,
Een vruchtloos jagen naar bevrediging! Een stemming
Van onvoldaanheid bij 't bezit! Een zielsbeklemming
Op 't steeds bekorte pad naar de einden van onze aard,
Bij 't vorschen naar het doel dier teugellooze vaart!
En toch, bij elken stap van vordring in de streeling
Van trots en zinlijkheid, dat schrikgedrocht: Verveling!
Zij, dochter van de Weelde en Wanhoops moeder, om
Wier greep of aanblik zelfs te ontkomen, wellekom
Gegroet wordt elke zweem van nieuwe lustverfijning
En puntverscherping van den prikkel, bij verdwijning
Van schaamtes laatsten blos in 't droomen van genot
Of 't grijpen naar een schijn van schitterender lot!"

Het is hier de plaats niet om naar de zedelijke gronden dier verveling te vorschen. Wie lust heeft, werpe het dieplood in den plas der hedendaagsche vermaken; of beter nog, hij bepeinze de prachtige verzuchting van den genialen wellusteling Alfred de Musset:

Et que nous reste-t-il, à nous, les déicides?
Pour qui travailliez-vous, démolisseurs stupides,
Lorsque vous disséquiez le Christ sur son autel?.....
Vous vouliez pétrir l'homme à votre fantaisie;
Vouz vouliez faire un monde. Eh bien, vous l'avez fait;
Votre monde est superbe, et votre homme est parfait!
Les monts sont nivelés, la plaine est éclaircie;
Vous avez sagement taillé l'arbre de vie;
Tout est bien balayé sur vos chemins de fer,
Tout est grand, tout est beau, mais on meurt dans votre air.

Wat ik beweer, is enkel dat de veellezerij een groot gedeelte der schuld draagt van het euvel. Poge ik mijn denkbeeld in het licht te stellen.

Zoodra een boek buiten het gebied staat der wetenschap, van welken aard deze dan ook zij, betreedt het den kring der ontspanning. Wetenschappelijke schriften, indien zij zonder mate gebruikt worden, kunnen vermoeienis wekken des geestes en afmatting der hersenen veroorzaken; nimmer, geloof ik, zullen zij leiden tot die oververzadiging, welke zwakte van zenuwen tot gevolg heeft en gevoelloosheid in het leven roept, die tot verveling voert. Daaraan dan ook is het toe te schrijven, dat lieden, die hunne vrije uren aan ernstige wetenschappelijke lezingen wijden of ook een enkele maal min ernstige boeken ernstig lezen, tot het laatste huns levens genieten; genieten op eene wijze, die der redelijkheid huns bestaans volkomen waardig is.

Geheel anders staat het met dusgenaamde ontspanningslectuur geschapen. Ik neem de vrijheid het woord te gebruiken in de beteekenis waartoe het verbasterd is en geef er den zin aan van roman-lezerij. Zij schaft geen hoofdgerecht aan 's levens disch, geen *potage à la Reine Hortense*, geen *rôti de chapons truffés*, maar hoogstens een *pouding à l'Impératrice* of een *bombe à la Quirinal.* Het menu van den vorstelijken disch te Amsterdam speelt mij, naar gij bemerkt, in het geheugen. Gij weet echter hoe spoedig men, eenmaal aan die bijgerechten beginnende, »des Guten zu viel" genoten heeft; hoe spoedig men reden vindt, met Heine te snakken naar »einen alten Hering, den salzigen Tröster in Katzenjammer und Hundetrübsal".

Waarin bestaat, eigenlijk gezegd, de verveling? De eerwaarde heer Isnard, de schrijver dier duizend keurige tractaatjes, welke ons uit de verzameling *Paillettes d'or* te gemoet fonkelen, zegt ervan dat zij de ziel besluipt in

oogenblikken van werkeloosheid; zij lacht haar toe, zij vleit haar, zij wiegt haar in eene weeke, bedrijvelooze droomerij; voorts grijpt zij de verbeelding aan, eindelijk sust zij de ziel in slaap. Eenmaal ingesluimerd is deze natuurlijkerwijze werkeloos: de arbeid is haar een last, de plicht is haar een gruwel; hare begeerten zijn doelloos; de zending, die zij op aarde te vervullen heeft, is voor hare blikken omsluierd; het hart is koud voor elke eerbare genegenheid; alles mishaagt, alles walgt, alles vermoeit.

Geen sterveling ter aarde, wien dat akelige gevoel niet bijwijlen dreigt te overmeesteren. Slechts diegenen zijn volkomen tegen zijn aanval gepantserd, die telker uur eene redelijke bezigheid hebben gereed liggen, aan welke zij de volle kracht hunner ziel kunnen wijden. Zulk eene bezigheid is, onder meer, de lectuur. Wie van haar gebruik weet te maken naar behooren, zal nimmer in zich een zweem ontwaren van de euvels bovenvermeld. Maar wat geschiedt?

Het oerdomme beginsel »men moet op de hoogte zijn van alles en kunnen medebabbelen over alles" is oorzaak dat men in rustelooze gejaagdheid aan niet één letterkundig voortbrengsel zijne volle aandacht en geheel de werkkracht zijns denkvermogens wijden kan. De ziel vindt dienvolgens reeds bij den aanvang slechts halve bevrediging in hetgeen haar volle bevrediging schenken moest en schenken kon; zij poogt in het *vele* te vinden wat het *weinige* haar weigert; boek A is nauwlijks doorbladerd, of boek B ligt opengeslagen en boek C is besteld. Een tijd lang gaat dat goed. Spoediger evenwel dan men meenen zou is de fleur er af. Het hart, gebeukt door de duizend elkander gestadig verdringende aandoeningen, die door wufte boeken van allerlei aard worden gewekt, raakt vereelt en blijft ongetroffen. Het verstand neemt geen voedsel meer aan, de verbeelding verstompt, het gevoel wordt uitgedoofd. De ziel raakt in dommeling, m. a. w.

zij verveelt zich. Wat erger is, hare verveling is geboren uit hetgeen haar een behoedmiddel tegen lusteloosheid wezen moest. Gelukkig nog indien zij niet begint te smachten maar Souillé's »moxas" en »astringents", buiten een krachtdadig optreden tegen zich zelve het eenige middel om het verdoofde gevoel weder ten leven te wekken.

22 Aug. '91.

ROMANLECTUUR.

»Compliment, en of mijnheer zoo goed zou willen zijn dit boek eens te lezen en te zeggen wat hij er van denkt. De juffrouw kan het twee dagen missen." De bode was verdwenen en *Eene paarl gelijk* door *C. C. ter Reehorst* lag op mijn schrijfdisch.

Gij moet weten dat ik een allerongelukkigst romanlezer ben. De geschiedenis, die verhaald wordt, welke zij dan ook wezen moog, boezemt mij slechts zeer zelden belang in. Het kan mij volstrekt niet schelen of een denkbeeldig Kaatje verliefd is, ja dan neen. Nog minder bekreun ik er mij om, of zij op Willem haar zinnen heeft gezet dan wel op Max. Zelfs ben ik niet begeerig te weten of zij elkaar krijgen, wat toch eigenlijk de hoofdzaak of minstens het »tu autem" is der affaire. De gebeurtenis acht ik slechts een borduurgaas; ik heb enkel oog voor de algemeene gedachten die er op gewerkt staan. Werd mijn wensch vervuld, dan wierden alle romanmakers verplicht vóor het eerste hoofdstuk een kort begrip te geven van den inhoud hunner boeken, dat de lezer bij voorbaat weten mocht hoe het zaakje loopen zal; opdat hij bijgevolg zijne aandacht niet behoefde te wijden aan het vergankelijke d. i. aan de feiten, maar ongestoord zijn geest kon vestigen op het blijvende d. i. op de gedachten.

Alles mooi en wel; maar als er nu eens geen gedachten voorhanden zijn? 't Kan gebeuren. Daar geschieden zooveel rare dingen op de wereld; daar wordt hazepeper

gemaakt zonder haas en schildpadsoep zonder schildpad; waarom zou er niet geschreven worden zonder gedachten? Het wil mij zelfs een enkele maal voorkomen, dat onze eeuw er bijzonder slag van heeft, te praten zonder iets te zeggen. 't Was voor het jaar achttien honderd en zooveel weggelegd die snorrepijperij tot stelsel te verheffen, en ik gedacht reeds bij eene vroegere gelegenheid, hoe er in Frankrijk eene schrijversbent bestaat, wier vaandel de leuze draagt: »la pensée, cela est bon pour qui n'a point de style; le rhythme des mots, voilà le tout de l'art". Zoodat gij wel ziet, dat we op ons tellen moeten passen en niet te veel vijven en zessen vorderen.

Mij dunkt daar ligt iets aanmatigends, iets pedants in het optreden van welken romanschrijver ook. Stel dat zijn boek driehonderd bladzijden lang zij. Het is zeker niet te veel gerekend. De meesten gaan er boven en velen verdrinken het weinige, dat hun op het hart ligt, in den leuterstroom van twee, drie lijvige deelen. Wat wil zoo'n penneman eigenlijk? Ongenoodigd treedt hij uw salon binnen; — vergeef een *orang baroe*, dat hij niet het eerst aan een *pendoppo* denkt — hij maakt zijne buiging en zegt: »Permitteert, dames en heeren, dat ik hier een historietje kom vertellen, dat minstens zes, zeven uren duren zal".

Gerechte hemel, wat een bekrompen eenzijdigheid van beschouwing! Doen dan alle boekenmakers in den grond niet hetzelfde? En zijn de heeren dichters, die, ongenoodigd, niet maar de vrijheid nemen iets te komen vertellen, doch zelfs iets te komen »zingen", niet nog onbescheidener? . . . . .

Volkomen waar; maar 'k weet zelf niet waarom, mijn denkbeeld laat ik niet los. In onzen *struggle-for-life*-tijd moest het van staatswege verboden zijn lang te babbelen, zelfs op papier. Gerekter dan Octave Feuillet, mijn ideaal, mocht geen enkel romanschrijver wezen; en wat de poëzie

betreft, ik word soms gekweld door de bekoring het eens te worden met den geestigen Dr. Brevis. Gij weet niet wat dat voor een beroemdheid is? Luister. In November 1885, als ik mij niet vergis, gaf zekere zich aldus noemende, in *De Amsterdammer* een kostelijken brief ten beste, waarin hij *primo* beweerde dat er tegenwoordig geen zin meer bestaat voor poëzie; *secundo* als reden daarvan aangaf dat de menschen het te druk hebben om gedichten van omvang te verorberen; *tertio* het denkbeeld uitsprak, dat er toch heerlijk schoone verzen zijn, die in de gedachte en het hart van ons volk moeten blijven leven; *quarto* een middel aan de hand deed om het onder *tertio* gezegde te bereiken. Hij stelde namelijk voor, alle gedichten, die als schoon en goed bekend staan, te condenseeren en er een *extract de quintessence* van te geven. Daardoor zou de lezer in een minimum van tijd het geheele vers genieten. Ten voorbeeld bood hij ettelijke zeer bekende gedichten *in condenso* aan. Ziehier: bv.

I. 't Vogelnestje van *Spandaw*.

Breedgetakten eikeboom,
Pronk der dalen aan den stroom,
Vooglenpaar vol minnegloed,
Eiertjes! er uitgebroed.
Vader fladdert heen en weêr.
Onweêr komt, juist op een keer
Vader uit is. 't Kroost alleen
Met de moeder. Heel gemeen
Schuifelt nader booze slang.
Moeder angstig, jongen bang.
Slang komt nader, onweêr zwaar;
Allen siddren, veel gevaar;
Slang wil eten 't jonge goed.
Onze lieve Heer behoedt

't Vogelkroost. Een bliksemschicht
Treft de slang in haar gezicht!
't Vratig ondier gaat kapot —
Onschuld wordt bewaard door God!

II. De Echtscheiding van *Tollens.*

Liefde niet bestendig, Minnevuur gebluscht
Bij een edel echtpaar; Weg is vrede en rust!
Leonoor Lorenzo — In den huwlijksband
Samen ongelukkig; Aan elkaar het land.
Willen separeeren. Naar den procureur,
't Gaat niet zoo gemaklijk: Veel legaal gezeur.
Eindlijk is 't in orde, Maar aan wie het kind?
Moeder wil het houden, Vader niet gezind
Om het af te geven. Rechter-president
Is bepaald verlegen Door dit incident.
»Haal het kind dan," zegt hij, »Dat het zelf besliss'!"
't Kind zegt: »'k Blijf bij beiden." Alles loopt nu mis.
Vader, moeder snikken; Zelfs het kind incluis,
Leonoor Lorenzo gaan verzoend naar huis.

Ik citeerde uit het geheugen; vergeef mij zoo een of andere regel niet woordelijk werd aangehaald.

O, zoo die samendringers-methode eens op de romans werd toegepast: wat zouden er een papierfabrieken bouwvallig worden!!!! Maar drommels, ik moet spreken over *Een paarl gelijk.* Ik heb nog slechts een blik op het boek geworpen, doch hoop tijd te vinden het te lezen. Reeds bespeurde ik dat de schrijfster niet slechts een woordje van Multatuli en twee versregels van Louis de Ronchaud op het titelblad liet drukken, maar ook dat zij boven ieder hoofdstuk twee, drie motto's te pronk heeft gezet, ontleend aan alle mogelijke en onmogelijke pennevoerders: Alcott, Ouida, Keats, Heine, Broughton, Dubufe, Kavanagh, weet ik wie al meer. Sommige namen doen mij vermoeden, dat er een zeer modern wijsgeerig tochtje door de blad-

zijden waait. Ik hoop van harte dat ik mij hierin vergis. De hoffelijkheid verbiedt mij te veronderstellen, dat mejuffrouw C. ter Reehorst in die motto's als condenseerster optreedt en ze drukken liet met keurig kleine letter, enkel om ons zwijgend toe te roepen: »Zie, lieve lezer, wat hier kort en goed gezegd wordt door mannen van talent, vindt gij in 't volgend hoofdstuk voor u aangelengd." Men kan echter niet weten; want nog eens: daar gebeuren zooveel rare dingen op de wereld. De tijd zal mij leeren wat ervan is.

De tijd?..... »De juffrouw kan het boek twee dagen missen"; en anderhalf etmaal is reeds in drukke werkzaamheid van allerlei aard vervlogen. Radeloos.....

»Reso!"

»Toewan!"

»Pigi ka toewan Ernst, Norbek, dan tanja apa boekoe itoe ada di toko. Kaloe ada bawa kamari."

»Bajik toewan, tabe toewan." [1])

Tabe, lezer!

25 Juli '91.

---

[1]) D. i.: Reso! — Mijnheer! — Ga naar mijnheer Ernst (den boekhandelaar) te Noordwijk, en vraag of hij dit boek in den winkel heeft. Als hij het heeft breng het mee. — Goed, mijnheer, dag mijnheer! — Dag, lezer!

Studiën en Kritieken door P. F. Th. van Hoogstraten. Nijmegen, L. C. G. Malmberg, 1891.

Eindelijk heeft de laatste aflevering van het tweede deel het licht gezien. Van ganscher harte wensch ik Pater Van Hoogstraten geluk met de voltooiing van zijn langen en moeilijker arbeid. De verschijning dezer *Studiën en Kritieken* is eene zeer merkwaardige gebeurtenis in de annalen der Nederlandsche letteren. Welk eene paapsche stoutigheid! Een priester-kloosterling, een Pater Dominicaan, ten jare 1891 met koenen stap het gebied betredend der letterkundige critiek! Niet enkel dat gebied betredend, maar in bladzijde op bladzijde het bewijs leverend dat hij dieper inzicht heeft in zaken van letteren en kunst dan velen, die met Tollens eene rilling door hun borstkas voelen varen zoo menigmaal zij denken aan »vunze cel en duffe kloosterholen," aan »kennis, kunst, gekast in 't hol van monniks herschenschalen"! Een Nederlandsch schrijvend, dat in en door klassiek is! Zijne gedachten openbarend nopens Dante, Lessing, Stolberg, Multatuli Kinker, Bilderdijk, Milton, Vosmaer, Potgieter en anderen! Busken Huet van kortzichtigheid betichtend en overtuigend waar hij zijn oordeel uitbrengt over Milton, van eenzijdigheid waar hij een beeld ontwerpt van Alberdingk Thijm, van te kort schietende beslagenheid waar hij zich opwerpt als verklaarder van Dante! Andermaal, welk eene paapsche stoutigheid!

Toen Huet in 1878 eene monstering hield der gezamen-

lijke Nederlandsche tijdschriften, liet hij zich de bittere uitdrukking ontvallen: »Te vergeefs vraagt men zich af, wat de esthetische beschaving winnen kan bij de artikelen van den heer Van Hoogstraten over Bilderdijk." De destijds nijvere medewerker aan de *Dietsche Warande* stoorde zich niet aan Busken's onhoffelijk gebas; hij ging eenvoudig zijn weg; hij studeerde geducht; telken dage gaarde hij dieper kennis van Nederlands taalvormen na twaalf jaren eindelijk geeft hij ons de volle vruch zijner inspanning te genieten; en op de vraag wat de esthetische beschaving er bij gewonnen heeft, kan het antwoord luiden: zij heeft er bij gewonnen dat de letterkundige critiek van het standpunt der geestigheid, waarop Huet haar post gaf, is overgedragen naar dat der wijsbegeerte.

Hierin immers is voor een groot deel de kracht van *Studiën en Kritieken* gelegen, dat zij gebouwd zijn op den grondslag eener deugdelijke philosophie. »Hier en daar", zegt de voorrede, »is aan wijsgeerige beschouwingen een vrij ruime plaats afgestaan. De eenige onwraakbare schoonheidsleer, die het oog houdt staren op het licht der waarheid, wordt in onze dagen zoo vaak miskend en verloochend, dat men bij het beoordeelen van kunstwerken in de eerste plaats hare rechten moet handhaven. *Buiten gezond en binnen gewond* is een vaderlandsch spreekwoord, dat in overdrachtelijken zin op zeer vele geschriften van den tegenwoordigen tijd kan worden toegepast. Meesterschap over stijlvormen blijkt keer op keer een vrijbrief voor het verkondigen van allerlei dwaalbegrippen op maatschappelijk en zedelijk gebied zoowel als voor het aanschennen van alle geopenbaarde godsdienstleer. Ook de litterarische kritiek wordt door honderden misbruikt als een dwaling. Daarom moet zij nu meer dan ooit in de hand van den christen een wapen der waarheid zijn."

Niemand zal beweren dat de heer Van Hoogstraten met gesloten vizier optreedt. Nauwlijks heeft men zijn boek ter hand genomen of men weet wat hij wil: de kunstcritiek aan de baan der wuftheid onttrekken en haar overvoeren naar het pad van den ernst. Van den ernst, die niet op de eerste plaats vraagt: »Is het vóor mij liggende goed gestileerd?" maar: »Kunnen de denkbeelden den toets der waarheid doorstaan? Zoo ja, voldoet hunne inkleeding aan de eischen der kunst? zoo neen, zij mogen verzinken en vergaan, al heeft hun tooi ook het hoogste punt der volkomenheid bereikt."

Een eerste gevolg hiervan is dat *Studiën en Kritieken* uiterst leerzaam zijn: zij leeren denken, zij geven te denken. Wie eruditie vergaderen wil, ga bij Busken Huet te gast. Wie naar geleerdheid streeft in meer ernstigen zin des woords, kloppe aan bij Pater van Hoogstraten.

De stijl der kunstrechters draagt het merk van hun onderscheid in opvatting. Beiden zijn rijk aan kleuren en schakeeringen. Die van Busken Huet is puntig; die van Hoogstraten is glad. De een is er op uit, beelden in het gelid te scharen die den lezer moeten treffen en tot bewondering stemmen, niet zoozeer voor het kunstgewrocht als wel voor den criticus. De ander bekreunt er zich weinig om of de lezers zullen grinniken; bedaard vraagt hij zich af: vel ik hier een oordeel, dat in overeenstemming is met de waarheid?

Leefde Gorter nog en moest hij eene keuze doen tusschen beiden, onverholen zou hij aan den heer Van Hoogstraten zijne voorkeur schenken. Indien althans het »onnoosel Ave Marijken" van den Dominicaan de vrijheid zijns oordeels niet belemmerde en indien hij nog de gedachten was toegedaan die hij in 1868 huldigde. Men kent het scherpe oordeel, bij gelegenheid der aankondiging van *Lidewyde* door hem uitgesproken: »Het schrijven van Huet is een onophoudelijk geven en terug-

nemen, dat u bij de afrekening weinig rijker laat dan gij kwaamt".

Met dat al ben ik er zeker van, dat de heer Van Hoogstraten het mij euvel zou duiden, indien het mijne bedoeling ware, Busken, als stilist, den lof te onthouden die hem toekomt. Met eerbied behooren alle jongere schrijvers naar den vernuftigen auteur der *Literarische Fantasiën en Kritieken* op te zien. Hij heeft nieuw bloed gegoten in de aderen van het Nederlandsche proza. Zoo Pater Van Hoogstraten de kunst bezit zijne welgewikte denkbeelden met onberispelijk gewaad te tooien, voor een gedeelte heeft hij dat benijdenswaardig vermogen te danken aan de ernstige lezing van Conrad Busken Huet.

Dit keuvelpraatje heeft enkel ten doel het algemeene karakter van *Studiën en Kritieken* aan te wijzen. In latere causerieën zullen wij wellicht terugkomen op het werk en de vrijheid nemen de beoordeelingen van den schrijver aan toetsing te onderwerpen.

24 Oct. '91.

Vierde nalezing op F. Smit Kleine's Schrijvers en Schrifturen: C. VAN NIEVELT.

De grondigste en beste letterkundige causerie in *Schrijvers en Schrifturen* is die welke door den heer Smit Kleine aan den novellist C. van Nievelt gewijd wordt. Behoudens enkele trekken, welke wij aanstonds in het licht zullen stellen, is zij waarlijk eene keurige ontleding van een veelzijdig talent. Eene ontleding, die van langdurige en ernstige studie getuigt. De vijf en twintig bladzijden, welke zij beslaat, roepen ons luide toe dat de auteur de *Literarische Fantasiën en Kritieken* van Busken Huet ijverig gelezen en voor een groot gedeelte in zijne ziel heeft opgenomen. Wie zijne levens- en karakterbeschrijving van C. van Nievelt beziet, kan een glimlach niet onderdrukken en waant eene tweelingzuster van Huet's profileering van Soera Rana te aanschouwen. In dien glimlach evenwel ligt eene veroordeeling. De scherpzinnige portretteur van I. Esser Jr. wilde potsierlijk zijn. De ingenomenheid met zich zelven, waarvan Soera Rana's *Proloog* op *Licht en Schaduw* blijk gaf, (»ik ben van het vorstelijk, ik ben van het priesterlijk geslacht") in verbinding met tallooze tekortkomingen op het gebied der kunst, gaven Huet het recht een loopje te nemen met de treuzelende en beuzelende, gevende en nemende, zich gestadig ongelijk wordende poëzie eener ziel van potaarde.

De heer Smit Kleine echter bedoelde het ernstig; dat ook hij potsierlijk werd is een gevolg van wat ik zou willen noemen »stijlisterij." Hij spande zich in om twee geestige bladzijden te schrijven en was niet gedachtig dat hij den novellist, dien hij huldigen wilde, min of meer bespottelijk maakte in de oogen zijner lezers.

In het gemeen betoont zich de heer Smit Kleine wat al te sterk ingenomen met welluidende volzinnen, met kunstenarijen op het gebied van stijl. C. van Nievelt had de stoutheid in zijne *Fragmenten* een portret te leveren van zich zelven, genomen op het oogenblik dat hij te water is en zwemt!!! »Met forsche slagen doorklief ik den stroom, wiens vlugge rimpeltjes mij te gemoet en voorbijsnellen, wonderbaar zoet ruischend en lispelend aan mijn oor. Nu eens roei ik statig op en bied aan de goltjes mijn zwellende borst, waartegen zij komen aankloppen als tegen den plompen steven van een Spaansche galjoot; dan weer wend ik mij op zijde en snijd, den arm als boegspriet gestrekt, met snelle stooten voort, gelijk een ramtorenschip van de Nederlandsche zeemacht. En word ik vermoeid, dan laat ik mij omrollen op den rug en rust uit. Ik drijf dan gelijk een Leviathan, die zich bakert in de stralen van een tropische middagzon, terwijl de baren zijn sluimerenden romp omdartelen. Ik drijf; een geringe beweging met de aan 't lijf gesloten handen is genoeg om mijn lichaam horizontaal in evenwicht te doen blijven. Zóó zacht rust geen prins op 't kostbaarst eiderdons; zoo wulpsch ontvangt geen divan den grooten Turk, als dit veerkrachtig vocht mij, nu het mij draagt en opheft en koelend omstuwt. Als ik de oogen sloot zou ik kunnen slapen."

De heer Smit Kleine noemt deze schildering bezield en krachtig proza, een vurig lierdicht, eenen voortreffelijk gezongen dithyrambus op de zwemkunst. Ik kan er niet meer in zien dan een fraai gestileerde gedrochtelijkheid,

griezelend van niet te qualificeeren wansmaak. Eene ontkleede teekening als deze, al staat er ook geen enkel woord in te lezen dat kwetsend is voor het zedelijk gevoel, behoort in *La vie Parisienne* tehuis, niet in een fatsoenlijk leesboek. Waar, drommel, heeft de heer van Nievelt het denkbeeld gevischt dat zijne persoonlijkheid (herhaaldelijk spreekt de schrijver in zijne bellettristische schetsen over zich zelven) zóo belangwekkend is, dat zij bewondering afdwingt zelfs in een zwembroekje?.... De auteur van *Schrijvers en Schrifturen* had de onbetamelijkheid van dit ongesluierd optreden des heeren Nievelt moeten inzien en zich niet tot lofprijzing laten verlokken door ettelijke zangerige volzinnen. Wil iemand zich zelven voorstellen aan het publiek, hij trekke een fatsoenlijke plunje aan, doch vertoone zich niet in den toestand van een, wiens rug en ribbenkast gemasseerd moeten worden. Dat is nu eenmaal onbehoorlijk en, trots alle phraseologie, zal het altijd onbehoorlijk blijven.

Van rug en ribbenkast gesproken, het gebeurt meer dat de heer Van Nievelt aan wansmaak offert. In de phantasie „*Via Crucis*", gedagteekend 1884 en door Smit Kleine, zoover ik mij herinner, niet vermeld, vind ik, bij gelegenheid der beschrijving eens kruises, het volgende gezegd: »Ja, dit kruis is het symbool van een eeuwigen dwarsstrijd tusschen het geestelijke dat opwaarts streeft en het stoffelijke dat zich evenwijdig houdt aan de aarde. Wat is sterker in den mensch: de staande balk of de liggende?" Kluchtig schouwspel: eene rib in tweegevecht met een ruggegraat!

Met dat al moet ik getuigen dat het litterarisch portret van C. van Nievelt door den heer Smit Kleine vervaardigd, als uitstekend geslaagd kan beschouwd worden. De schrijver van *Phantasieën, Fragmenten, Chiaroscuro* en wat dies meer zij, is inderdaad de gelukkige bezitter van een ongemeen talent. Stout is zijne verbeeldingskracht,

machtig zijne vaardigheid in het weergeven van natuurindrukken en natuurtafereelen, buitengewoon zijne mate van geestdrift. Slechts ben ik het met den auteur van *Schrijvers en Schrifturen* eens, dat hij zijne individualiteit ietwat minder op den voorgrond moest laten treden en dat zijne forsche kunst bijwijlen lamlendig wordt door de hebbelijkheid van, te pas of ten onpas, steeds modern-christelijk (ai mij!) te willen stichten. Die modern-christelijkheid berokkent groote schade aan zijne letterkundige voortbrengselen, dewijl zij den schrijver er toe brengt keer op keer het onzijdige en schoone terrein der kunst te verlaten om de vunzige kronkelpaadjes in te slaan, waar de paddenstoel tiert van godsdiensthaterij en de stekeldoorn van achterbuurtsche hatelijkheid.

3 Oct. '91.

Vijfde nalezing op F. Smit Kleine's Schrijvers en Schrifturen: DAMAS.

Als schrijver der *„Haagsche Omtrekken"* heeft Frederik Baron van Hogendorp onder het pseudoniem »Damas" zich eene blijvende plaats in de geschiedenis onzer letteren veroverd. Niet ten onrechte dan ook werden hem door den heer Smit Kleine in *„Schrijvers en Schrifturen"* een 13tal bladzijden gewijd, die van warme vereering getuigen. Bovenal wordt des kroniekschrijvers hoffelijkheid geprezen, zijne beschaafdheid, zijn tact, zijne openhartigheid, zijne eerlijkheid. En waarlijk, de dagbladpers is door Baron van Hogendorp zóo ridderlijk gediend, dat een iegelijk, die van Damas genoten heeft, des aankondigers woorden beamen en den keurigen stylist der *„Haagsche Omtrekken"* een schrijver van zeldzame beteekenis noemen zal.

Daar wordt soms op uiterst vreemden toon gesproken over stijl, bovenal door dezulken die er hoegenaamd geen begrip van hebben; een gevolg van het feit dat de natuur vergeten heeft hen te bedeelen met het ik-en-weet-niet-wat, 't welk een noodzakelijk vereischte schijnt te wezen om de pen op onberispelijke wijze te leeren voeren. Eugène de Margerie, een man die overigens nopens duizenden zaken uitstekend goede denkbeelden verkondigde (zijne

Lettres à un jeune homme zou ik allen jongelieden in de hand willen stoppen) zegt in zijne weinig belangrijke *Etudes littéraires:* »Ceux qui veulent voir dans leur plume un fleuret de parade, ceux qui écrivent pour écrire et taillent leur phrase avec amour, afin de se mirer complaisamment dans ses savantes facettes.... il faut les couronner de roses et les renvoyer à la bagatelle académique". Dit laatste is een ondeugende zet; en, zoo men niet van elders wist dat de Margerie's zielezucht in bescheidener sferen fladderde, zou men op de gedachte komen dat Fontenelle's bijschrift een flitsje ook op hem bevatte:

Quand nous sommes quarante, on se moque de nous;
Sommes-nous trente-neuf, on est à nos genoux.

Het euvel echter des aangehaalden schuilt in het op éene lijn plaatsen van »écrire pour écrire" en »tailler sa phrase avec amour." Het eerste, door duizenden helaas, beoefend, is een ernstig schepsel Gods onwaardig. Het tweede is plicht, diere plicht, voor ieder die als schrijver optreedt. Wat is trouwens dat zin-versnijden anders als zich moeite geven om de gedachte tot haar volle recht te doen komen? Veroorloof mij, dit een weinig te verklaren.

Velen, en daaronder zelfs ernstige geesten, maken een al te groot onderscheid tusschen *vorm* en *gedachte.* Niet zelden zelfs spreken zij op minachtenden toon over den eerstgenoemde; wat zeer te bejammeren is dewijl het aanleiding geeft tot velerlei wanbegrippen en velerlei betreurenswaardige gevolgen. Allereerst wordt de vorm door die afscheiding van de gedachte in de onmogelijkheid gesteld, ooit de hem eigene volmaaktheid te bereiken. Ten andere blijft de gedachte verstoken van al hetgeen zij aan de volkomendheid des vorms verschul-

digd kon zijn. De vorm immers is niet enkel het kleed der gedachte, gelijk hij bijwijlen zeer ten onrechte genoemd wordt, hij is er de voltooiing van. Hij is hare laatste ontplooiing, de bloem, om dus te spreken, van haar stengel.

Daar is dan ook zulk een nauw verband tusschen hen beiden, dat, zoo al niet ontologisch, dan ten minste practisch alles toegaat alsof vorm en gedachte een en hetzelfde waren. Wij leeren de gedachte eens schrijvers slechts kennen uit zijne woorden. Hapert er iets aan deze, dan zal het ons voorkomen dat de gedachte aan eene onvolmaaktheid mank gaat. En dit is zeer natuurlijk. Wat den arbeid des geestes betreft, waardoor de gedachte geschapen wordt: onmogelijk is het een volledig denkbeeld te vormen zonder het inwendig met woorden te tooien. Immers een volledig denkbeeld is zulk een dat men uitdrukt, dat men mededeelt aan zich zelven. Het veronderstelt derhalve een woordenvorm, en de schrandere Plato sprak volkomen juist toen hij zeide dat de gedachte de »logos" is »hon hautè pros hautèn hè psuchè diexerchetai", d. i. het woord dat de ziel zelve tot zich zelve spreekt. De vermaarde Max Müller denkt er niet anders over en in zijne *Lectures on the science of language* laat hij het luide klinken: »De taal en de gedachte kunnen niet van elkander gescheiden worden; de gedachte zonder de woorden is niets, de woorden zonder de gedachte zijn slechts ijdele klanken; denken is onhoorbaar spreken, spreken is luide denken. Het woord is *de gedachte in lichamelijken vorm.*" Vandaar dan ook dat de weemoedige Joubert, die zoo menige zielroerende bladzijde ten papiere bracht, de gewoonte had alle zijne volzinnen aan scherpe en herhaalde toetsing te onderwerpen, dengenen die hem van angstvalligheid betichtten, toebijtend: »Ce n'est pas une phrase que je polis; c'est mon idée, ma pensée; je ne m'arrête que lorsque la

goutte de lumière dont j'ai besoin est tombée de ma plume." Altegader vernuftige en aanschouwelijke omschrijvingen van Horatius' »scribendi recte sapere est et principium et fons" of van Boileau's minder juist »avant donc que d'écrire apprenez à penser", hetwelk ook weder te veel scheiding maakt.

Waartoe deze lange en met tal van getuigenissen gestaafde uitweiding? Om mijne lezers te beduiden, waarin het geheim der kunst van Damas gelegen is. Om hun te verklaren waaraan het is toe te schrijven dat hij van het eerste oogenblik zijns optredens al wat er beschaafd was in Nederland boeide. Om uitleg te geven van het feit, dat honderden en honderden elken Zaterdag met gretig oog uitkeken naar zijne causerieën in *Vaderland* of *Dagblad,* evenals zij eertijds hunkerend hadden uitgezien naar Busken Huet's *Kronijk en Kritiek* in den *Gids.*

Niemand misschien ten onzent verstond beter dan Damas de kunst van fijne, pittige, laat mij zeggen aristokratische gedachten in zijn geest te ciseleeren en in woorden, die er eene volkomen uitdrukking van waren, zijnen lezers aan te bieden. De uiteenloopendheid der stoffen, welke hij behandelde, mocht een vermaard kunstrechter er toe brengen hem, »een professor in de incoherente wetenschappen" te noemen, eene titulatuur door Damas-zelven schertsenderwijze ten papiere geworpen; hij doceerde die wetenschappen met onverstoorbaar beminnelijke schranderheid. Eene wereld van fijne vormen, goeden smaak en sierlijk vernuft was de kring, binnen welken Baron van Hogendorp als schrijver zich gestadig en bij voortduring bewoog.

En daarom heeft hij zijn beroemden familienaam op luttel jaren onsterfelijk gemaakt in de sferen der fraaie letteren en zullen de literatuur-docenten der toekomst, met voorbijzien van veel dat zich van 1884 tot 1889 in tijdelijke populariteit verheugde, zijne *Omtrekken* roemen

als ongekunsteld edele voortbrengselen eens vernufts, dat Frankrijks meest vermaarde kroniekschrijvers ter zijde streefde, zonder ooit, gelijk dezen, de blanke vlerk zijns talents met het morsige slijk van grove zinnelijkheid te besmeuren.

7 Oct. '91.

EPILOOG,

ontleend aan de „Express" van 29 Juni 1892.

De gedachte, die wij de boudheid hadden in onze keuveling over Hélène Swarth te ontwikkelen is alleszins geschikt om bij dezen of genen het vermoeden te wekken, dat, naar de uitdrukking van Huet, de Eros der moderne romantiek zijne zoetvergiftigde pijlen afgeschoten en ons in de linkerborst getroffen heeft. Ik acht die grauwgekleurde meening volstrekt geen boos verwijt, mits men redelijk zij in de opvatting van het woordje »romantiek."

In zijne vermaarde lofrede op Royer-Collard zeide de Rémusat: »S'il tient de nos classiques la pureté du goût, la propriété des termes, la variété des tours, le soin attentif d'assortir l'expression et la pensée, il ne doit qu'à lui-même le caractère qu'il donne à tout cela." Deze wijze van voorstelling staat buiten de perken der rechtvaardigheid. Zij geeft te denken, dat het niet-classieke mank gaat aan de feilen van het tegenovergestelde der hier opgesomde deugden; en, in het algemeen gesproken, is dit eene infame leugen. Ik voor mij ben er innig en vastelijk van overtuigd, dat velen de romantiek, of beter gezegd, het romantische verwarren met het romaneske. Dit laatste verdient inderdaad met de narrenkap te worden getooid: het leeft van onwaarheid. De gezonde romantiek (wij beperken haar tot het gebied der dichtkunst) is slechts hierin van het officiëel-classieke verschillend, dat zij de persoonlijkheid des schrijvers op meer merkbare wijze naar

den voorgrond dringt: m. a. w. dat zij subjectiever is, het classieke daarentegen objectiever. Doch beiden huldigen de waarheid; daarin ligt hunne kracht. Dorst Huet verklaren: »het klassieke is niets anders dan het schoone zelf, ontdaan van den glans der mode en beroofd van den steun eener voorbijgaande populariteit", wij durven er gerustelijk bijvoegen, dat zeer veel van hetgeen tegenwoordig romantisch geheeten wordt, na verloop van jaren classiek zal worden genoemd. Zoodat ik maar zeggen wil, dat men een litterarisch-fatsoenlijk mensch kan wezen en tegelijk de romantiek huldigen.

Ik acht mij verplicht deze verklaring af te leggen, naardien wij het einde van een langen tocht hebben bereikt. Welk beginsel stond ons gestadig voor den geest en bestierde voortdurend onze pen bij de beoordeeling van velerlei letterkundigen arbeid?

In het vijfde deel der *Dietsche Warande* schreef Prof. Alberdingk Thijm ten jare 1860 het vermaarde opstel getiteld: *Van plaesteraers: eene studie over het beginsel »schijn-en-waarheid" in de kunst.* Het is in die kernachtige bladzijden, dat wij, lang geleden reeds, den maatstaf vonden, naar welken het ons voorkomt dat iedere openbaring van kunst, op welk gebied dan ook, redelijkerwijze mag worden gemeten. »Weg met »plaesteraers oft muerkorsters"! Weg met litterarische bedriegers en kwakzalvers en huichelaars! Met inbegrip van idealiseering en alles wat met haar samenhangt, zij de poëzie, gelijk alle kunst, eene eenvoudig sierlijke openbaring van werkelijk bestaande gevoelens, die het, uit artistisch en zedelijk oogpunt, der moeite waardig is aan anderen mede te deelen.

In deze weinige woorden ligt geheel ons begrip. Wij verstouten ons te zeggen dat zij eene niet te versmaden letterkundige theorie bevatten: de theorie der kunstwaarheid. Der kunstwaarheid, die het doemvonnis uitspreekt

over alle gemaaktheid; die den staf breekt over alle onevenredigheid tusschen den vorm en de gedachte; die in elk letterkundig voortbrengsel, hetzij groot of klein, hetzij proza of poëzie, eene reden zoekt te vinden van bestaan en het waardig wil zien met de diepzinnige lofspraak von Keats te worden gekroond:

A thing of beauty is a joy for ever;
Its loveliness increases, it will never
Pass into nothingness, but still will keep
A bower quiet for us, and a sleep
Full of sweet dreams and health and quiet breathing.

Met groote, met onverbiddelijke gestrengheid hebben wij dit beginsel toegepast op het vele, dat ons onder de oogen kwam sedert wij ons waagden aan letterkundi gecritiek.

Het gevolg was dat er ontzettend veel tikjes vielen; tikjes, die menigmaal oorvegen mochten genoemd worden. Het berouwt ons volstrekt niet die dingen te hebben toegebracht en uitgedeeld. Liefde tot de kunst bracht onze hand in beweging, en gij kent het geestige rijmpje van de Génestet:

De liefde dient; zij dient, als 't moet....
Ook klappen toe en vegen!
Desnoods vermoordt ze een zwakken bloed,
Der maatschappij tot zegen!
Dat kost haar strijd en zielsverdriet,
Verborgen tranenbeken; —
Maar Liefde zoekt zich-zelve niet;
Zij zoekt slechts — uw gebreken!

De strijd en het zielsverdriet waren nog al draaglijk; en de verborgen tranenbeken hebben volstrekt geene vore gegroefd in onze wangen. Wel een bewijs, dat onze liefde van een geheel andere soort was als die, welke hierboven door de Génestet in tintelende verzen wordt gelaakt! De omstandigheid echter dat talloos velen onge-

noodigd en ongeroepen ten dichterlijken tooneele verschijnen, en door de onbeduidendheid hunner voordrachten het grimmige woord van Goethe naar de lippen dringen:

Niemand will ein Schuster sein,
Jedermann ein Dichter!

was oorzaak dat »the milk of human kindness" een enkele maal in onze *goedang* scheen te ontbreken.

Een tweede beginsel..... neen, dat is het niet; eene andere omstandigheid, die ons menigmaal noopte onze pen in gal en alsem te doopen, was deze, dat wij ons oordeel hadden uit te spreken over schrijvers, die de talenten, hun ter verheerlijking Gods geschonken, aanwenden ter bestrijding van den Gever aller goede gaven; lieden, die de kunst van haar verheven zedelijk standpunt nederrukken, om haar te vormen tot eene babbelaarster, die zich vermeit in het aan elkander snoeren van min of meer sierlijk gestileerde volzinnen, dragers van godsdienst en zedelijkheid krenkende gedachten.

Volgaarne beken ik, dat niet een der vele harde woorden, die wij denzulken naar de kaken slingerden, ons hart op dit oogenblik bezwaart of benauwt. Nog heden zijn wij bereid, en nog morgen zullen wij het wezen, onze naamteekening met alles wat wij schreven te verbinden. Ons zit ten opzichte dier beminnelijken het denkbeeld van den Apostel in het gebeente: »Maar dezen, hetgeen zij niet weten, dat lasteren zij; en wat zij van nature, gelijk de redelooze dieren, weten, daarin verderven zij zich..... Waterlooze wolken, die van de winden omgedreven worden; wilde baren der zee, opschuimend hunne eigene schande." Medelijden ontroert ons hart zoo vaak wij in tegenwoordigheid gesteld worden van rechtzinnige twijfelaars; schandelijk zouden wij het achten, met bitterheid te antwoorden op hunne voor ons dikwerf zoo bittere zielekreten; — maar den litterarischen boef, die slijk werpt

in het gelaat des goddelijken Verlossers; die de wroeging zijns eigen gewetens poogt te smoren in godslastering; die er op uit is, de reinheid te bezoedelen van anderer boezem; hij moge dan de kunstvaardigste wezen aller pennevoerders ter aarde, wij volgen het voorbeeld van Louis Veuillot: wij grijpen hem bij de keel, zetten hem de knie op de borst en branden hem het merk der eerloosheid op het voorhoofd.

Men vergete niet wat een Duitsch geleerde, met name Engel, gezegd heeft: »De *Ars poetica* schrijft inderdaad slechts datgene voor wat de dichter te doen heeft, in zooverre hij niets is als dichter. Maar is hij inderdaad niet iets meer? Is hij ook niet mensch? Is hij ook niet onderdaan van God? Is hij ook niet lid van de maatschappij? Is hij ook niet burger van den staat? En, in zooverre hij dat alles is, heeft hij geene andere, gewichtiger en noodzakelijker plichten te vervullen dan die welke zijne roeping tot de kunst hem oplegt? Hij kan niet tot zich zelven zeggen: »Ik wil nu niets zijn als dichter, zonder mij te bekreunen om mijne andere betrekkingen!" Is het hem onmogelijk het bestaan dier betrekkingen weg te cijferen, dan kan hij ook niet de plichten van zich afschudden, welke zij hem opleggen. En ook wij, zijne lezers, wij wraken die willekeurige splitsing, die spitsvondige onderscheiding. In zooverre hij dichter is, zijn wij slechts zijne kunstrechters; maar wij zijn ook zijne zedenrechters in zooverre hij mensch is; en wee, indien hem aan den blaam des zedenrechters minder gelegen is dan aan den spot van den rechter zijner kunst!"

Letterkundige *waarheid*, moreele en godsdienstige *waarheid*, ziedaar onze bakens, ziedaar ons eenig richtsnoer.

29 Juni '92.

EINDE.

INHOUD.

Bladz.

Naar aanleiding van Ten Kate's Schepping.
I. Wederwoord aan eene belangstellende lezeres 1
II. Die Schöpfung, aus dem Holländischen durch Victor Zimmermann 6
J. P. Reijnvaan, *Zuster Clara* 20
Hélène Swarth 29
Simon Gorter, *Letterkundige Studiën* 39
C^d^. Busken Huet en Simon Gorter 43
Eerste nalezing op Dr. Jan ten Brink's »De Oude Garde en de Jongste School" *Mr. Carel Vosmaer* 48
Tweede nalezing op Dr. Jan ten Brink's »De Oude Garde en de Jongste School" *Hofdijk* 57
Pol de Mont 66
Emanuel Hiel, *De Psalmen en Gezangen* 70
F. W. Weber, *Dreizehnlinden* 76
F. W. Weber, *Goliath* 106
Sebastian Brunner 112
Louise de Croisilles, *Conseils d'une Tante à ses Nièces* . . 117
Joséphin Soulary 122
Louis Veuillot 127
François Coppée, *Contes Rapides* 135
Louis Veuillot, *Historiettes et Fantaisies* 135
P. V Delaporte, *Récits et Légendes* 142
Gustave Flaubert, *Trois Contes* 148
E. Zola, *La Débâcle* 150